

H. eccl. 295⁹

H. Eccl. 295^d

DE MARTYRIBUS
LUGDUNENSIBUS

Florius

DISSERTATIO.

ACCEDIT ALTERA

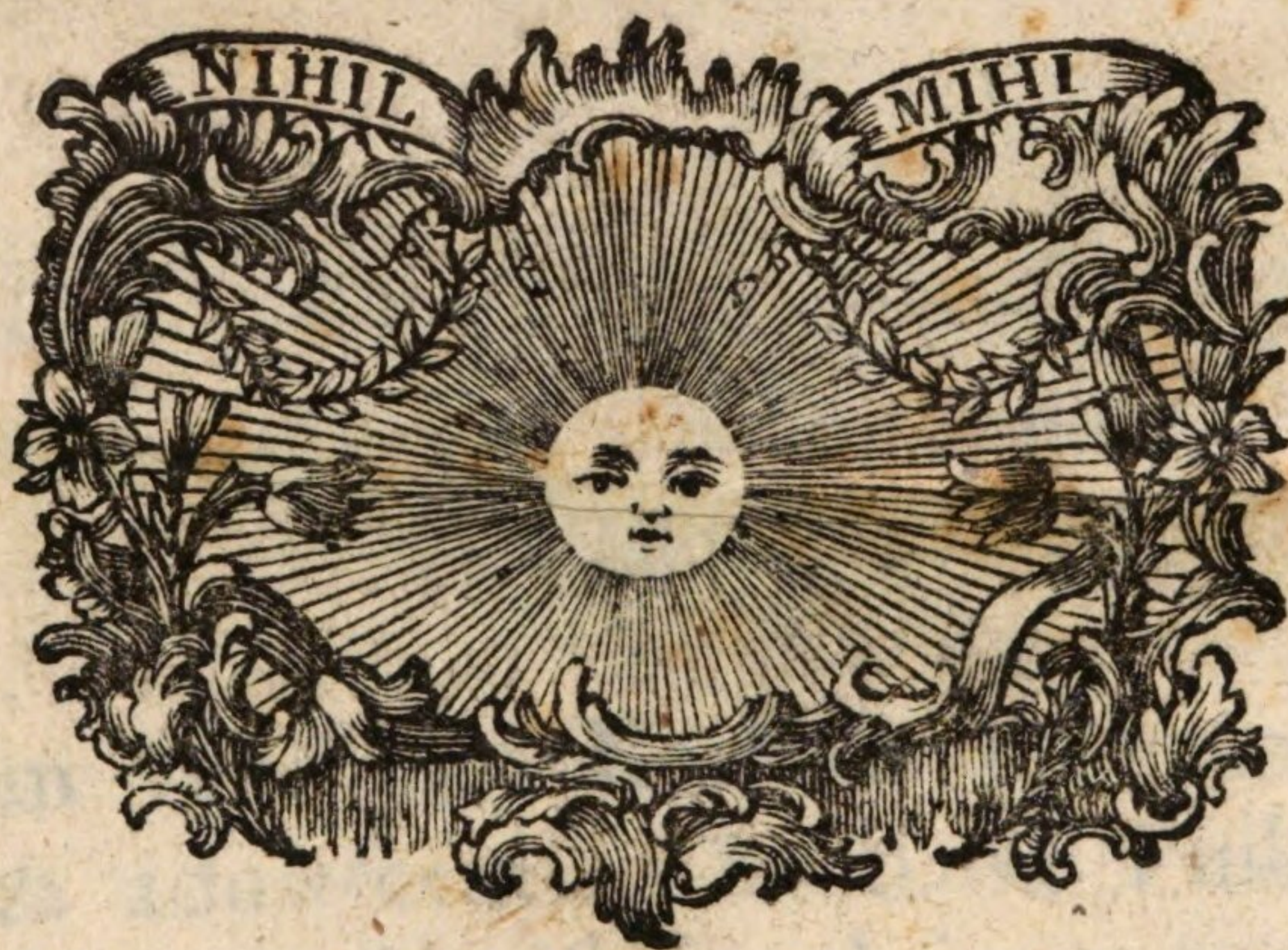
DE JESU CHRISTI DIVINITATE

CONTRA AUCTOREM LEXICI PHILOSOPHICI.

ET DIVINATIO

IN SANCTI JUSTINI MARTYRIS

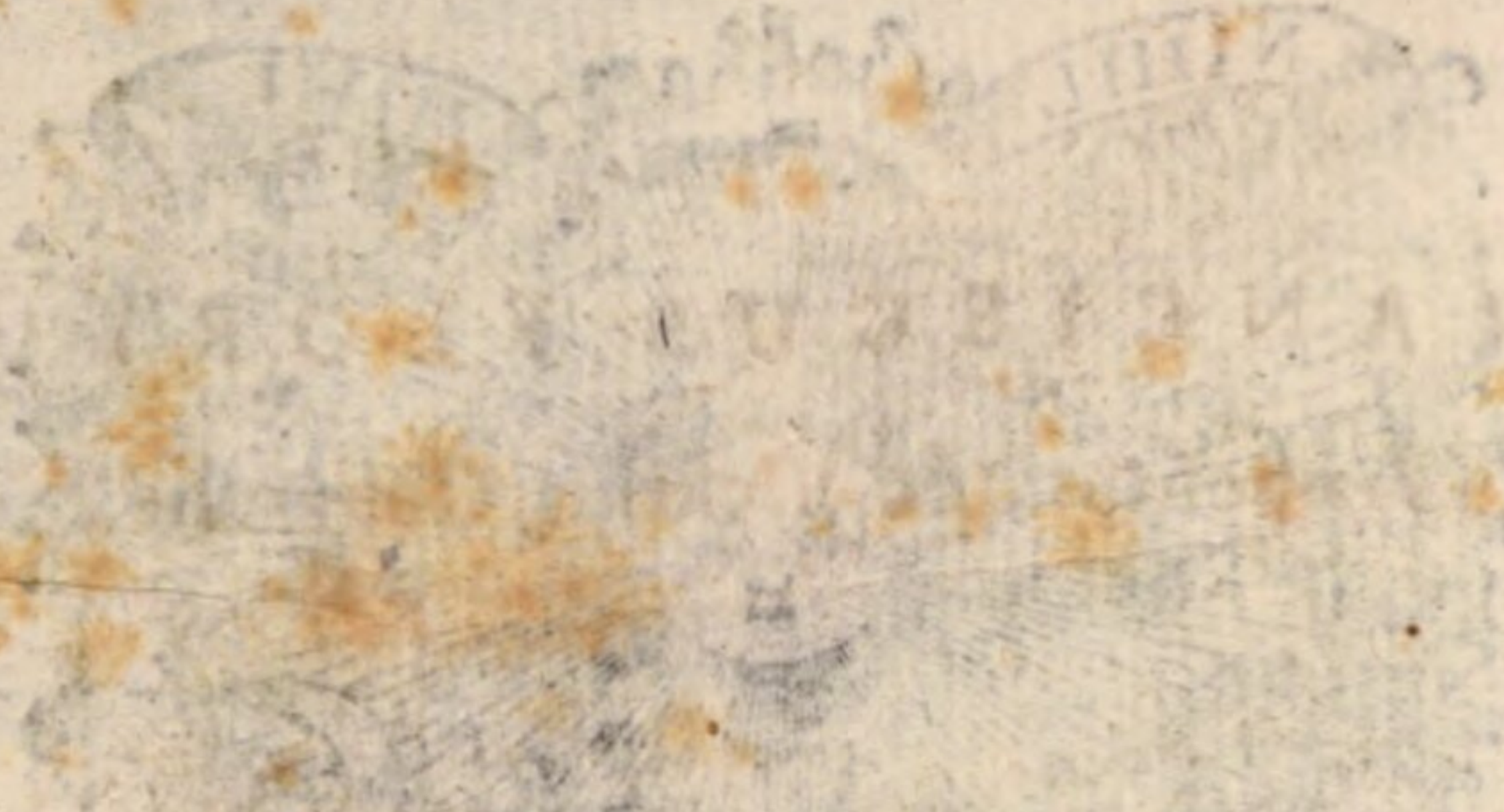
De Angelis testimonium Apol. 1. num. 6.

BONONIÆ MDCCLXXIX.

EX TYPOGRAPHIA SANCTI THOMÆ AQUINATIS
SUPERIORUM PERMISSU.

BIBLIOTHECA
REGIA
MONACENSIS.

AMPLISSIMO PRÆSULI
 JOANNI HIERONYMO
 GRADONICO
 ARCHIEPISCOPO UTINENSI

FRANCISCUS FLORIUS

Præpositus, & Vicarius Generalis.

CUm vetustiora Ecclesiæ monumenta, quæ jam a prima adolescentia Christianæ Philosophiæ addictus versare consuevisti, vel inter hæc tanta Pastoris munera in deliciis tibi sint; memoria probe tenes, Amplissime Archiepiscope, quam eximium inter Acta Martyrum sincera locum obtineat Vinnensium, & Lugdunensium Epistola; de cujus

laudibus cum multa dicta sint a multis, nemo
 tamen, Henrici Valesii iudicio, pro ejus digni-
 tate adhuc locutus est. Sed quo nomine Eusebi-
 um Cæsariensem, qui eam nobis servavit, de Ec-
 clesia deque re litteraria præclare meritum omnes
 pronunciant; eo contemnendum se præbuit recentio-
 ri Anonymo, qui Epistolam hanc, simulque bellum
 illud teterrimum, quod nostris intulit M. Aurelius
 Antoninus, ad fabulas rejicere ausus est. Hanc ego
 hominis, ut mitiori quam causa postulat verbo u-
 tar, levissimi confidentiam haud ferendam arbitra-
 tus, Epistolæ celeberrimæ vindicias suscepi, atque
 adeo aureæ illius ætatis, qua Christiana Religio;
 licet innumeris cladibus prope exhausta, multo flo-
 ridior enituit, quam cum nullos externorum hosti-
 um impetus passa est. Dolenter enim dicam, non
 contumeliose; procul absumus a primæva morum
 innocentia, qua freti majores nostri flagitia sibi per
 summam calumniam objecta hac potissimum voce
 repellebant: *Christianus sum, & nihil mali apud nos
 geritur*. Quod vero, quæso te Præsul Amplissime;
 majus adjumentum afferre licet ad priscam morum
 sanctitatem, & disciplinam, quoad fieri potest,
 revocandam, quam illustria Christi Martyrum pro
 pietate certamina? Cum enim flammæ illi, cru-
 ces, bestias, omnia uno verbo tormentorum genera
 pro nomine Christiano constanter ferre non dubi-
 taverint; quem nostrum non pudeat vitiorum ille-
 cebris

5

cebris deliniri, & noxias persequi voluptates? Cum sanctissimis divinæ sapientiæ præceptis imbuti, contumelias, bonorum direptionem, commune odium, mortem illi contempserint; mollior hic saltem corporis cultus, nimia, quam anxii quærimus, rerum copia atque elegantia, totum denique vitæ curriculum in opibus struendis, cumulandisve honoribus confectum; hæc sane Christiano homine indigna videantur necesse est. At vero si præclara hujusmodi exempla nugæ sunt aniles, & Romanenses fabellæ, nemo non videt quam facile sit, ut omnes extinguantur virtutis igniculi, quos excitat, atque alit pudor, & æmulatio rerum pie ac fortiter a majoribus gestarum. Si nobis igitur sanctissima religio cordi est, numquam satis improbare possumus quorundam sententiam, seu potius furorem, quo abrepti genuina Martyrum Acta funditus evertere satagunt; ut eorum fide labefactata peculiare Ecclesiæ decus imminuant, quæ suorum non tam voce quam sanguine propagata est. In id omni studio contendunt scriptores impii, quorum nostra hæc ætas est feracissima. Nec aliud profecto fuisse videtur Anonymi consilium: quippe qui uno ictu Lugdunensium agones, & plurimas, quæ a Domitiano ad Decium sacris Ecclesiæ fastis inscriptæ sunt, Christi militum victorias omnino delere aggressus est. Utinam vero labor hic refellendæ prophanæ novitatis causa a me susceptus, atque, ut

in-

infirmioris ingenii homini licuit, impenfus tibi,
Sapientissime Archiepiscopo, probari possit. Nec e-
nim mihi dubitandum est, quin pro singulari, qua
me complecteris, humanitate quaecumque hoc ob-
sequii erga te mei argumentum bono animo exci-
pias.

CAPUT PRIMUM.

Diuturnam Ecclesia pacem a Domitiano ad Decium commentitiam esse monumenta evincunt, quæ spectant ad ævum Trajani, Adriani, atque Antonii Pii.

Lures Anonymus adversus Epistolam Vienne-
nensem & Lugdunensem, quam Critici
majorum gentium nedum ætate, sed cala-
mo etiam Sancti Irenæi dignam existimant,
concessit difficultates in singulari Diatriba,
cui titulus : *Raisons qui invalident l'authen-
ticité de la lettre des Eglises de Vienne, &
de Lyon* (1). Hæc omnia, ut illi appella-
re placuit, rationum momenta diligentius expendam, atque
eo, ut spero, successu, ut nemo æquus rerum hujusmodi
judex leviora non agnoscat, quam ut præclari hujus monu-
menti pretium atque auctoritatem imminuere possint. Pri-
mum autem suppositionis argumentum petit Anonymus ex
silentio Sancti Irenæi, qui synchronus Martyrum Lugdunen-
sium, quin & ejusdem Ecclesiæ Presbyter, mox vero Po-
thini Martyris in Episcopali munere successor, de immani
hac in Galliis Christianorum strage ne verbum quidem facit
in libris adversus hæreses, quos edidit in lucem senior jam,
& Episcopus. An forte operis a se suscepti ratio minime
ferebat, ut Lugdunensem tragoediam attingeret? Sed hoc
falsum est quam quod maxime, subdit Anonymus. Idem e-
nim Irenæus lib. IV. cap. LXIV. recenset persecutiones,
quibus exagitata fuerat Christiana religio. Hæc igitur per-
secutio, quam M. Aurelio tribuunt, omnino latuit Irenæ-
um. Sed quid, inquit, Irenæum dico? Nemo unus anti-
quior Eusebio seu Græcus, seu Latinus scriptor prostra-
tas

[1] Inter additamenta ad Gallicum Diarium Litteratorum apud Roy 1761. Tom.
LXI. Vol. 1. pag. 241. & seq.

tas insigni hac clade nobilissimas Galliarum Ecclesias refert. Quominus autem Martyrum Lugdunensium Actis, quæ Eusebius refert, ulla fides habenda sit, obstat silentium cum illius, tum posterioris ævi scriptorum omnium, in primis vero Tertulliani. Huic enim, qui cunctas Ecclesiæ vices apprime noverat, nihil facilius, nihil fuisset magis obvium, quam innuere procellam hanc gravissimam, quæ nuper Galliam Christianam sus deque verterat. Atqui nullum rei istius vestigium extat in libris Tertulliani. Quin potius Apologetici cap. V. M. Aurelium appellare non dubitat religionis nostræ protectorem: quod sane argumento est, ne incerto quidem rumore perlatum fuisse ad Africæ Ecclesias nuntium diræ persecutionis, qua sævitum fuerit in Christianos Lugdunenses; nedum in Africa visum cuiquam exemplum Epistolæ, quæ Antistiti Cæsariensi ad prodigium credulo fucum fecit. Quid? quod ne Lactantius quidem Imperatorem hunc in persecutorum censum refert; statim enim a Domitiano excurrit ad Decium. Si qua vis igitur inest argumento negativo (maximam autem nemo non tribuet, ubi quæstio sit de re gesta, seu de rei gestæ memoria scriptis tradita, quæ, cum plurimum intersit eam posteris commendari atque in lucem edi, longo tamen silentio, densisque tenebris obvolvitur) reliquum est Epistolam, quæ nomen præfert utriusque Galliarum Ecclesiæ adulterinam esse, atque ad vana apocryphorum somnia rejiciendam.

Hæc, inquam, primo loco objectat Anonymus: Quæ si quid habent roboris, nedum Epistola, de qua nobis differere propositum est, sed cætera quoque Martyrum Acta, a Domitiano ad Decium conficta sunt. Ast inanem operam ludit junior Dodwellus. Ut enim a Lactantio ordiamur, nullam hic a Domitiano ad Decium usque persecutionem memorat. „Rescissis (inquit scriptor elegantissimus de mor-
 „tibus Persecutorum cap. III.) actis tyranni, non tantum in
 „statum pristinum Ecclesia restituta est, sed etiam multo cla-
 „rius ac floridius enituit; secutisque temporibus, quibus
 „multi ac boni principes Romani imperii clavum, regimen-
 „que tenuerunt, nullos inimicorum impetus passa est. „ Et
 „ paul-

„ paullo infra „, sed enim postea longa pax rupta est. Ex-
 „ titit post annos plurimos execrabile animal Decius, qui ve-
 „ xaret Ecclesiam „. Hæc vero si ut eleganter, ita accura-
 te a Lactantio tradita sunt, ultra CL. annos summa tran-
 quillitas perduravit: quod tamen asseri nequit. Nam Do-
 mitiano interempto, non quidem *post annos plurimos*, ut ait
 Lactantius, sed *non multo deinde intervallo tertia persecutio
 per Trajanum fuit*: quamquam hic jure sibi vindicet locum
 inter bonos principes, qui inter Domitianum & Decium
 Rempublicam administrarunt. Hæc affirmat Sulpitius Hist.
 Sacr. lib. II. Cap. XXXI. hæc Eusebius, Orosius; quorum
 testimonium si cui fortasse minoris esse momenti videatur,
 quam ut opponi possit Lactantio, qui de Trajano filet, ad
 acta provocabimus Sancti Ignatii Martyris, quæ Imperato-
 rem hunc (1) victoriis elatum atrox adeo bellum Ecclesiæ
 intulisse referunt, ut omnes Dei cultores vel impuris Ido-
 lorum sacrificiis contaminari, vel mortem subire cogeren-
 tur. Verum externa etiam in hanc rem testimonia suppe-
 tunt, celebris nimirum Plinii Epistola (2) qua ad Cæsarem
 refert multos in Ponto, ac Bithynia omnis ætatis, ordinis,
 & sexus ob Christianum nomen in periculum adductos: at-
 que alios quidem post minas, atque tormenta incassum ad-
 hibita, ut se Christianos negarent, ultimo affectos suppli-
 cio; alios vero quæstionis, ac mortis timore Christum e-
 jurasse. Tantum abest, ut nullos tunc temporis inimicorum
 impetus Ecclesia passa fuerit.

Cur autem Trajanum, & cæteros, quorum sub impe-
 rio crebris potius Martyrum triumphis, quam diuturna pa-
 ce religio floridius enituit, cur, inquam, Lactantius Tra-
 janum, Adrianum, Antoninum Pium, M. Aurelium; quin
 & Severum, & Maximianum prætereat, quæstio est valde
 implexa, & obscura. An illos fortassis e persecutorum nu-
 mero subduxit, ut causæ serviret? Hoc equidem viro in-
 genuo consilium affingit Jacobus Tollius, qui hæc habet ad

B

hunc

(1) Ruinart Acta Martyr. pag. 8. & 14. edit. Veron.

(2) Lib. X. Epist. XCVIII.

hunc locum „ Mentiendum (1) illi erat, ut persecutoribus „ omnibus tristem obtigisse exitum probaret; cum Trajanus „ & Antonini tranquillissima vitâ defuncti sint ., Sed nimis audacter id dictum. In exemplum enim mortis infelicissimæ poterat afferre Lactantius Maximinum. Nec enim is tranquillissima vita defunctus est, sed Aquilejæ a Pupieno occisus (2) *finem persecutionis fecit, & vitæ*. Poterat Severum, quin *mentiretur*, recensere; quem Dio (3) narrat infirmitate quidem sublatum, sed *mortem accelerante filio* Caracalla; seu *merore potius, quam vi morbi interemptum*, quemadmodum Herodianus [4] scriptum reliquit. Poterat demum absque mendacio in scenam proferre Imperatorem Adrianum, cui mortem pacatam, atque tranquillam obtigisse nemo dixerit. Nunc (5) enim tædio vitæ affectus se transfigi jubet: nunc orantibus amicis, ut æquo animo vim morbi perferat, irascitur: nunc pugione, quo sibi necem inferret, subtracto sævior fit, atque a medico venenum poscit: nunc fontes insontesque capite plecti imperans, tum omnibus, tum sibi invisus moritur. An ulli ex persecutoribus tristior mors obtigerit, non alios velim quam Philosophos judicare. Ut quid autem quærendum nobis est, cur Trajani aliorumque principum nominibus Lactantius pepercerit? cum Hilarius quoque Pictavorum Episcopus inter Neronem & Decium, quorum, ut idem ait (6) *in nos odiis confessio divinæ prædicationis effloruit*, unius meminerit Vespasiani, scilicet Domitiani quem patris nomine insignitum veteres tabulæ confirmant (7): quamquam ille etiam ob eandem causam *rituum antiquorum conservator* dictus fuerit in marmore Gruteriano; uti post Walchium observat Andreas Gallandius Congregationis Oratorii Presbyter in Prolego-

me-

(1) Vid. Notas ad Libr. de Mort. Persec. Tom. II. pag. 575. Paris. 1748.

(2) Rufin. Hist. Eccl. lib. V. cap. XX. Orosius lib. VII. cap. XIX.

(3) Hist. Rom. lib. LXXVII. num. 15. pag. 1285. edit. noviss.

(4) Hist. lib. III. cap. XV.

(5) Spartian. in Adriano inter Hist. Augustæ script. pag. 12. edit. Paris.

(6) Contra Auxent. lib. II. num. 3. edit. Ben.

(7) V. Mamachi Orig. & Antiq. Christ. lib. II. cap. VII. S. I. & II. in notis pag. 414. & 421.

menis ad Biblioth. Veter. Patrum Tom. I. Cap. IV. num. IX. Sed quidquid hac de re sentiendum sit, majori certe lacuna apud Prudentium Neronis persecutioni Deciana subjungitur, nedum prætermiſſis cæteris, sed vel ea, quam Domitianus portio Neronis exercuit. Illustrem poetam audiamus, qui Romam ita loquentem inducit contra Symmachum libro II.

Illius instinctu primus Nero Matre perempta
Sanguinem Apostolicum bibit, ac me strage piorum
Polluit, & proprium facinus mihi sævus inussit.
Post hunc & Decius jugulis bacchatus apertis
Infanam pavit rabiem: mox & fitis arsit
Multorum similis.

Neque vero nobis opus est illas ingredi quæstiones, quas, ut minueret Martyrum numerum, excitavit Dodwellus, cui plerique scriptores a communione nostra alieni, ac recentiores Christianæ Religionis inimici ultro subscribunt: An scilicet bonorum principum temporibus edicta fuerint promulgata, quibus Christiani puniri juberentur? an id potius veterum legum obtentu sibi tribuerent immitiores Præsides provinciarum, atque Urbium magistratus prophanis superstitionibus addicti? An hæc vel illa persecutio diuturna & generalis fuerit, vel brevè restincta, atque angustis unius, aut alterius loci limitibus circumscripta? Hæc omnia, inquam, nihil refert in præsens accuratius inquirere: Nam ut Acta Martyrum Lugdunensium ab impacta suppositionis nota liberentur, contendendum non est, quamplurimos fuisse, qui a Domitiano ad Decium ubique terrarum Christiani nominis causa post diros corporis cruciatus capitalem sententiam exceperint; sed nonnulla satis est afferri posse monumenta, quæ convincant non ita præclare tunc temporis actum esse cum religionis nostræ cultoribus, quemadmodum Lactantii testimonio fretus Anonymus sibi fingit.

Ac de Trajano quidem præter ea quæ diximus paullo antea, nulli ferme ignotum est quid Plinio rescripserit: conquirendos nempe non esse Christianos, & si deferantur, puniendos venia illis dumtaxat indulta, qui negarent se Chri-

stianos esse, idque reipsa Diis sacrificando manifestum facerent. Nec ignotum præterea est ejusdem principis iussu damnatum fuisse ad bestias Sanctum Ignatium Antiochenum (1), aliosque id temporis igne aut cruce peremptos: aliorum ossa distracta, scissa membra, corpus integrum attritum; hæc enim omnia tormentorum genera sanctissimus Martyr enumerat veluti machinas Diaboli arte quæsitæ, atque adhibitas ad frangendam Christi Confessorum constantiam, quæ Plinio pervicacia, & inflexibilis quædam obstinatio videbatur.

Imperium Trajano defuncto administrandum suscepit Adrianus. Plures vero tunc Martyres claruisse præter ea quæ congeffit Ruinartius (2) invictum suppeditat argumentum Sanctus Justinus, qui (3) se Christianæ Philosophiæ veritatem agnovisse profitetur ex alacritate illa, atque invicta animi fortitudine, qua nostros terribilia quæque, & mortem ipsam subire viderat: Unum autem vel alterum hujusmodi constantiæ exemplum adducere non potuit Justinum, ut hanc laudem plerisque Christianis communem, ac veluti religionis nostræ peculiarem, & propriam esse existimaret. Atqui Justinum sub imperio Adriani Christo nomen dedisse inter doctos viros (4) convenit: quamquam quo id anno contigerit, non una sit eorum sententia. Plurima igitur viderat sub hoc principe, quæ a Christianis edebantur eximie fortitudinis exempla. Procellam hanc, quæ a Sancto Hieronymo in Libro de Viris illustribus *gravissima* dicitur, ut fedarent Quadratus, & Aristides eidem Adriano seorsim obtulerunt libros Apologeticos; quibus ille permotus (5) accedente relatione Serennii Graniani Asiæ Proconsulis, ad hujus successorem Minucium Fundanum litteras dedit, prohibens

[1] Martyrium num. II. & III. apud Ruinart pag. 14. & epist. Ignatii ad Romanos ibid. pag. 17.

[2] Præfat. in Acta Martyr. S. III. num. 35. 36. V. Roma Subterræn. lib. III. cap. XXII. & Musæum Italic. Tom. II. pag. 136.

[3] Apolog. II. num. 12.

[4] Benedict. Præfat. Parte III. Cap. I. S. V.

[5] Apud Justin. Apol. 1. num. 69. & apud Euseb. Lib. IV. Hist. E. Cap. VIII. & IX. V. Vales. in Annot. ad h. l.

bens ne deinceps Christiani turbarentur, nisi convicti fuissent *quicquam contra leges agere*; cum antea Proconsules, dum in Amphitheatro sederent, nulla servata iudicii forma, solis clamoribus vulgi deposcentis Christianos ad Leones, indulgere consuevissent.

Hoc tamen rescriptum non obstitit, quominus sub Antonino Pio, qui Adrianum excepit, persecutiones saltem locales, & quidem multæ excitatæ fuerint: quod inficiari non audet Dodwellus (1) ad ejus imperium retrahens martyria Justini, Polycarpi, ac Sociorum. Certum est hujus Principis anno primo, Christi vero CXXXIX. in Cælum migrasse Telephorum Romanum Pontificem, cujus illustre martyrium celebrat Irenæus lib. IV. contra Hæreses Cap. III. num. 3. Illius etiam temporis acerbicatem, ut Acta præteream Sanctæ Felicitatis, ac septem filiorum, satis luculenter describit Justinus in proluxiore Apologia, quam eidem Antonino filiiisque adoptivis M. Aurelio, & Lucio Vero nuncupavit. Queritur enim [2] Christianum nomen accipi ut criminis argumentum, homines videlicet accusari quod Christiani sint; & eos qui tales se negent, dimitti; quotquot autem se esse fateantur, licet insontes sint, velut improbos occidi. Expositis vero uberiori calamo sub libri finem sanctissimis christianorum moribus, atque institutis, ita concludit. „Hæc si vobis rationi & veritati consentanea videntur, in pretio habete: sin autem nugæ, ut nugæ contemnite; non tamen ut adversus hostes, in homines innoxios mortem decernite. „Hæc igitur pax erat, qua sub mitissimo principe religio fruebatur. Nec enim Justinus ita desipuit, ut veteres a Nerone seu Domitiano Ecclesiæ illatas injurias refricaret, aut novas comminisceretur, si tranquilla omnia tunc temporis, & pacata erant.

Qui vero tunc hostes Christiani nominis fuerint, satis discimus ex ejusdem Antonini litteris ad Larissæos, ad Thesalonicensés, ad Athenienses, ad omnes Græcos. Ad hæc

re-

[1] Apud Ruinart. Præfat. Gen. num. 35. 36.

[2] Apol. 1. num. 4. 7. 11. 24. 25. 68.

rescripta provocat Melito Sardenſis Epiſcopus in Apologetico (1) ad M. Aurelium ſucceſſorem Antonini Pii : quæ periiſſe minus dolendum eſt, cum adhuc ſuperſit ejuſdem Pii celebris Epiſtola ad Commune Aſiæ. Hanc autem, ut ſuſpicari licet, Eusebius deſcripſit ex laudata Melitonis Apologia, ac hiſtoriæ ſuæ inſeruit lib. IV. Cap. XIII.; ſtatim enim hæc habet: *hæc ita geſta eſſe Melito Eccleſiæ Sardenſis Epiſcopus, qui iisdem temporibus floruit, præcipue teſtatur in Apologetico illo longe utiliſſimo, quem ad Imperatorem Verum pro Religione conſcripſit.* Nam quemadmodum exemplum epiſtolæ Adriani ad Minucium Fundanum Sanctus Juſtinus ediderat ad calcem Apologiæ, quam Antonino Pio obtulit; Epiſcopus etiam Sardenſis libello ejuſdem argumenti a ſe compoſito, atque ad M. Aurelium inſcripto adjeciſſe videtur Pii epiſtolam ad Commune Aſiæ, ut præclaro deceſſoris ac patris exemplo illum noſtris redderet æquiores. Verum de Melitone ruruſus dicam uberius, cum ad M. Aurelii tempora ventum erit.

Nunc, quod propoſitum nobis eſt, ex hac Antonini epiſtola colligere licet, quam acerbum eſſet, quove progredetur in Aſia odium in noſtros. Palam enim princeps juſtiſſimus increpat Aſianos, quod immortalis Dei cultores accuſare audeant impietatis: quod *expellant*; quod *ad mortem uſque perſequantur*. Inviſtam vero celebrat Chriſtianorum conſtantiam, qui *pro Deo ſuo mori mallent*, quam Deos venerari, ut Aſiæ Magiſtratus eos facere jubebant. Hæc Antoninus Comuni Aſiæ; hæc ferme ſcripſiſſe videtur Laſiſæis, Theſſalonicenſibus, Athenienſibus, & Græciæ univerſæ in aliis epiſtolis, quæ perierunt. Neque vero ſatis fuit Antonino exprobare Aſianis inſenſum, quo agebantur, in Chriſtianos odium; ſed horum etiam ſecuritati ut magis conſuleret, benignius interpretandam exiſtimavit Adriani Patris epiſtolam; qua cautum erat, ne Chriſtiani punirentur, niſi convicti fuiſſent *quicquam contra leges agere*. Immerito quidem poterant Chriſtiani haberi legum violatores, quod patrias

(1) V. Euseb. H. E. lib. IV. Cap. XIII.

trias religiones non colerent: alioqui secum pugnaret Adriani rescriptum. Sed aliud fuisse videtur cum Præsidum, tum in primis vulgi iudicium. Atque Antoninus, ut nullam absurdæ interpretationi ansam relinquat, hanc fuisse declarat Adriani mentem: nulla scilicet huiusmodi homines molestia afficiendos, *εἰ μὴ φάνοιεντό τι περὶ τὴν ῥωμαίων ἡγεμονίαν ἐγχερόντες*, nisi arguantur contra Romanum Imperium aliquid moliri. Quæ sane exceptio satis consulebat incolumitati Christianorum; qui doctrinæ Apostolicæ memores, ab omni prorsus dominandi cupiditate alieni, summum principibus honorem atque obedientiam deferebant. Illa vero præsertim tempestate magis opportuna videbatur hæc Adrianæi rescripti interpretatio ob incertum rumorem novi regni, quod nostræ religionis homines sibi pollicerentur: Quam suspicionem ut ex ejusdem Imperatoris animo evellat Justinus martyr, his illum verbis alloquitur Apol. I. num. XI. „Cum „regnum a nobis expectari auditis, humanum nos dicere „perperam suspicamini; cum regnum dicamus, quod cum „Deo est, ut vel ex eo patet, quod a vobis interrogati fateamur nos esse Christianos, quamvis confitenti pœnam „mortis imminere notum sit. Nam si regnum humanum „expectaremus, quisque nostrum profecto inficiaretur se „Christianum esse, ut fugeret mortem, ac latere mallet, „ut iis quæ expectat, frui liceret. Sed quia spem nostram „in præsentibus hisce rebus positam non habemus, interfectores parvipendimus „. Hactenus Justinus. Sed præter exceptionem illam, cui lucem affert præclarum Sancti Martyris testimonium, aliud quidpiam in epistola Antonini Pii ad Commune Asiæ observandum est. Cum enim Adrianus in suo ad Minucium Fundanum rescripto magis permitteret, quam juberet, ut ii, qui nomen Christo dedissent, abirent liberi a capitali iudicio, dummodo alias innoxii essent; Antoninus absque ullis ambagibus absolvendum esse decernit Christianum hominem, qui delatus fuerit, etiamsi constet talem esse: *delator autem (ait) pœnam luat*. Itaque factum est, ut neque criminis loco nomen ipsum haberi posset; neque religionis professio detorqueri ad legum con-

temptum: quod passim antea contigisse tum ex Apologia Sancti Iustini, tum ex Imperatoris hujus epistola perspicuum est. Quæ cum ita se habeant, qua fronte Lactantium Anonymus opponit Actis Martyrum Lugdunensium? Nisi Lactantii ejusdem auctoritate abuti velit ad evertendam fidem hujusmodi monumentorum, quibus hætenus nedum Critici severiores, verum & invidi Ecclesiæ hostes pepercerunt. Nam si Lugdunensium Martyrum actis vitio vertit quod effingunt Christianorum strages aurea illa ætate, qua boni Principes imperii clavum regimenque tenuerunt; commentitia perinde erunt (ne dempta quidem Apologia Iustini, quæ mortis poenam iis qui perstarent in confessione Christi, nec ut fugerent mortem, eum negare vellent, illatam fuisse testatur) commentitia, inquam, omnia erunt antiquitatis monumenta, quibus hæc nota inuritur memoriæ Cæsarum, qui per ea tempora iustitiæ laude claruerunt. Quod cum ne somniari quidem liceat, mirum non est meliorem, uti demonstrandum aggredimur, rei Christianæ sortem non obtigisse sub M. Aurelio, ad cuius imperium Cæsariensis Episcopus refert illustre certamen Martyrum Lugdunensium.

CAPUT SECUNDUM.

Elogio, quo M. Aurelium exornat Tertullianus, opponuntur Acta Martyrum, altera Iustini Apologia, tum illa quam edidit Melito Episcopus Sardensis, ac similis argumenti scripta Apollinaris, & Miltiadis, necnon Legatio Athenagoræ pro Christianis.

A Nonymus, ut vidimus, opponit Tertullianum, qui Cap. V. Apologetici M. Aurelium appellavit Christianorum protectorem. Sed elogium hoc non impedit, quo minus eo imperante pluribus in locis plures martyrii coronam adepti sint. Veteres fane scriptores, ac juniorum plerique ad e-
jus protrahunt imperium persecutionem acerbissimam, quæ
Smyr-

Smyrnæ potissimum [1] defæviit cum in alios non paucos, tum in senem Apostolicum Polycarpum illius urbis Episcopum. Brevior etiam, quæ & secunda Justinii Apologia prodiit in lucem, non sub Nerone, Domitiano, aut Decio, sed cum rerum potiretur idem M. Aurelius, quemadmodum invictis argumentis ostendunt Tillemontius, Pagi, Ruinartius, & Pudentius Maranus, qui Sancti Martyris scripta edidit, atque illustravit, Præfat. Part. III. Cap. IV. Ex hac vero Apologia discat Anonymus, an per id temporis, ut sibi fingit, absque præliis & sanguine res Christiana floruerit? Ad hunc enim libellum conscribendum, animum appulit Justinus, cum Romæ (2) in qua tunc urbe versabatur, & Ptolomæum, & Lucium, & tertium quemdam ad extremum supplicium rapi vidisset, non alio quam religionis objecto crimine. Neque vero hoc uno exemplo odii in nostros inductus fuit ad scribendum; sed iis præterea, quæ *ubique similiter* a iudicibus præter rationem fiebant, cum pravi cujusque hominis instinctu *mortem* Christianis inferrent. Parem igitur Justinus sibi vitæ finem pollicebatur; nec eum opinio fefellit. Nam paullo post editum libellum, sententiam ferente Rustico, qui urbi præerat (3), ex Imperatoris jussione legumque præscripto quatuor cum fociis gladio cæsus est.

Tunc temporis, ut videtur, præclaram mortem obierunt in Pergamensi urbe Carpus, Papulus, Agathonices, quorum acta laudat Eusebius lib. IV. cap. XIV. Tunc Eumeniæ Episcopus Thraseas, qui Martyris titulo a Polycrate (4) insignitur; tunc Sagaris Episcopus Laodicens ejusdem Polycratis testimonio clarus; utrumque enim inter magna Asiæ lumina, & Polycarpo aut coævus, aut suppare enumerat; tunc, inquam, ille Smyrnæ, hic Laodiceæ coronati sunt. Neque vero in provincia Asiæ M. Aurelio

C

im-

(1) V. Ruinart. Acta Martyr. pag. 32.

(2) Apol. II. num. 1. 2. 3.

(3) Acta ibidem num. 4. pag. 487. Edit. Paris. V. Alex. Symmachi Mazochii in Acta Sancti Justinii Disquisit. III. & IV.

(4) Apud Euseb. H. E. Lib. IV. Cap. XXIV.

imperante, semel dumtaxat Ecclesiæ tranquillitas turbata est. Illi enim persecutioni, quæ anno ejusdem VI. vel VII. fervebat, triumpho suo (1) Beatus Polycarpus finem imposuit. Sed post breves inducias nova principis edicta, de quibus mox dicam, alteram excitarunt; in qua suspicor passos fuisse Thraseam, & Sagarim, aliosque complures, ut colligere pronum est ex libris Catholicorum adversus Cataphrygas, qui multos se Martyres (2) habere gloriabantur. Atqui Montanus hujus sectæ conditor deliria sua venditare coepit anno Christi CLXXI. Marci XI. Cum igitur Apollonius (ex iis scriptoribus unus est, qui novam Montani prophetiam susceperunt refellendam) post Zoticum Episcopum Comanensem meminerit Thraseæ (3) τινὸς τῶν τότε μαρτύρων; ad alteram, quæ sub Marco sæviit, Asianam procellam felix Thraseæ Episcopi exitus referri debet. De Sagari vero Laodiceno disertum extat elogium apud Melitonem in lib. de Paschate, sive in libri hujus fragmento (4): ubi verba faciens de magna contentione circa festum hunc diem, quæ Laodiceæ orta fuerat, hanc contigisse refert Servilio Proconsule, quo tempore Sagaris martyrium perpeffus est. Hanc vero de Paschate quæstionem exarsisse certum est ante Victoris tempora; nec enim Melito, qui de ea loquitur, attigit Victoris Pontificatum; sed inter alios magni nominis Asianos (5) jam vita functos a Polycrate dicitur Sardibus sitis, Domini de cælis adventum expectans in quo e mortuis resurget. Ad hanc itaque ætatem, qua procul dubio Romanum regebat Imperium M. Aurelius, pertinet sæva Christianorum persecutio in Asia, quæ Montanistis ansam dedit jactandi martyrum suorum multitudinem. Cæterum Proconsul, qui Sagarim morti addixit, videtur fuisse Servilius Pudens (6), qui Consulatum gessit anno Christi CLXVI. quem

(1) V. Epist. Smyrnen. apud Ruinart. num. 1.

(2) Euseb. lib. IV. Cap. XIV.

(3) Euseb. lib. V. Cap. XVIII.

(4) Euseb. lib. IV. Cap. XXVI.

(5) Ibidem lib. V. Cap. XXIV.

(6) Muratori Nov. Thes. Inscript. Classe V. pag. 336. num. 2.

quem probabile est paucos post annos Asiam provinciam administrasse.

Has Christianorum ærumnas Melito describit in alio opere, scilicet in libro Apologetico, quem M. Aurelio obtulit; ubi hæc inter cætera habet. „ Quod nunquam antea „ factum est (1), persecutionem nunc patitur piorum homi- „ num genus, novis per Asiam decretis exagitatum. Impu- „ dentissimi namque delatores, & alienarum rerum cupidi „ ex edictis arrepta occasione palam diu, noctuque grassan- „ tur, spoliantque homines innoxios. „ Quod negat antea factum, effrænem intelligere videtur calumniandi libidinem, quæ post decreta recens edita nimium excreverat. Neque vero Gentiles rapinis contenti, vitæ saltem parcebant Christianorum; statim enim Episcopus Sardensis Imperatorem alloquitur in hæc verba: *si hæc tuo jussu fiunt, nos libenti animo ejusmodi mortis præmium ferimus.* Novis igitur edictis poena mortis iis imminabat, qui Christiani esse accusarentur. Idque uberius confirmat elegantissima parænesi, quam græce referam, quod in ea reddenda, sive explicanda interpretes non consentiant, nec adhuc rem (absit verbo invidia) acu tetigerint: ταύτην δέ σοι μόνην προσφέρομεν δέησιν, ἵνα αὐτὰς πρότερον ἐπιγνῆς τῆς τοιαύτης φιλονεικίας ἐργάτας, δικαίως κρίνειας. εἰ ἄξιοι θανάτου καὶ τιμωρίας, ἢ σωτηρίας καὶ ἡσυχίας εἰσὶν. Quæ Valesius ita vertit. „ Unum il- „ lud a te petimus, ut cum hujusmodi *pertinacia præditos* „ homines per te ipsum prius examinaveris, tum deinde pro „ tua æquitate statuas, utrum supplicio ac morte affici, an „ salvi & securi degere mereantur. „ Ac jure quidem interpreter doctissimus observat Melitonem haud loqui de iniquis delatoribus, ut nonnullis visum est, sed de Christianis: Hos vero ait Valesius, ideo appellari *φιλονεικίας ἐργάτας*, quod *profiterentur pertinaciam & constantiam in tormentis & calumniis perferendis.* Sed acute magis quam vere id excogitavit vir summus. Facilior sese mihi offert modus explicandi, cur Melito Christianos dixerit τῆς τοιαύτης φιλο-

(1) Apud Euseb. lib. IV. Cap. XXVI. V. Chronicon ad ann. X. M. Aurelij.

νεκρίας ἐργάτας, seu, quod idem est, *contentionis hujusmodi auctores*. Hoc enim nomine quod probro vertitur, appellat Christianos, non ex suamet, sed ex delatorum, immo ex omnium fere Gentilium sententia; ac si diceret: hoc unum poscimus Imperator, ut sedulo inquiras, an nostri tumultuentur, an contentionum auctores sint, quemadmodum per summam injuriam nobis affingunt homines impudentissimi. Nam si per te ipse in Christianorum mores inquires, non supplicio ac morte, sed videbuntur digni plane, qui vitam incolumem & tranquillam degant.

Neque inverisimile est Christianos uti *rixarum auctores* notatos fuisse in edictis ipsis, quæ nuper in Asia fuerant promulgata. Hæc autem edicta non prodiisse, ut contigit aliquando (1), ex Magistratibus urbium, aperte constat vel ex eo vocabulo, quod usurpat auctor Apologetici. Nec enim persecutionem refert ad ψηφίσματα, quo nomine passim veniunt decreta urbium græcarum (2); sed refert ad διατάγματα, quæ proprie sunt edicta, quæ provinciarum rectores jussu principis proponebant. Itaque Maximinus Epistolam, quam Sabino Prætorii Præfecto pro Christianis dedit, ab Eusebio relatam, his verbis claudit: *Ut hoc præceptum* (3) *nostrum universis provincialibus innotescat*, edicto a te proposito (διατάγματι ὑπὸ σὲ προτεθέντι) *jussionem nostram promulgari curabis*. Constans enim, uti Valesius observat, mos erat, ut Præfecti Prætorio (quod etiam de rectoribus provinciarum dicendum est) simul atque jussionem aliquam Imperatoris accepissent, edictum suum proponerent, interdum quidem facta mentione rescripti vel epistolæ, quam princeps ad se miserat; ut plurimum autem edicto, quod promulgabant, inserta vel antelata ipsamet Imperatoris epistola. Moris hujus exemplum habemus in constitutione Glycerii Augusti contra Simoniacos ad Himelconem V. C. Prætorio Italiae Præfectum, in qua hæc leguntur: „Illustris ac præ-
„cel-

(1) V. Euseb. H. E. lib. IX. Cap. IV. VII. VIII. &c.

(2) Herodian. lib. II. Cap. XII. Prideaux Marm. Arundel. pag. 47. Maffæi Musæum Veron. pag. 337. & 414. num. 1. &c. &c.

(3) Hist. Eccl. lib. IX. Cap. IX.

„ celsa Magnificentia tua hanc serenitatis nostræ legem
 „ propositi a te edicti programme per omne nostri corpus
 „ vulgabit imperii. „ Statim vero post hanc Glycerii episto-
 lam sequitur edictum Himelconis, qui Dioscori, Aureliani,
 & Protadii, quibus par erat in Prætoriis extra Italiam di-
 gnitas, nomina adjungit. Monumentum hoc feligere pla-
 cuit, nuper evulgatum uno eodemque tempore tum in Ita-
 lia, tum in Bavaria (1) a Balleriniis fratribus, & ab Euse-
 bio Amort de re litteraria, atque Ecclesia præclare meritis:
 quod monendum censui, ut collata si lubet utraque editio-
 ne [alterius enim altera poscit opem] nonnulli amanuen-
 sium errores facilius emendentur. Parum autem nostra re-
 fert, seu græca vox qua Melito usus fuit, Imperatoris jus-
 sionem significet, seu Proconsulis edictum (2). Licet enim
 Valesius, Ruinartius, atque omnium antiquior Rufinus haud
 recte, ut quidam contendunt, τὰ διατάγματα per Asiam pro-
 mulgata reddiderint *Imperialia edicta, sive præcepta*: quæ ta-
 men additio pluribus innititur hujusmodi monumentis, in-
 quibus principum constitutiones [3] etiam si a Præside pro-
 vinciæ, vel a Prætorii Præfecto in edicti formam editæ non
 appareant, nihilo tamen minus dicuntur τὰ βασιλικά διατά-
 γματα: ut, inquam, id concedere velimus; certe non est
 ambigendum, quin Asiæ Proconsul ferali proposito edicto
 notum fecerit, exequi se ac promulgare M. Aurelii jussio-
 nem ea de re nuper acceptam. Verum, inquiet aliquis,
 Melito dubium se prodit, an Marci jussu nova edicta pro-
 dierint. Ait enim: „ Si enim hæc tuo jussu fiunt, recte,
 „ atque ordine facta sunt... sin autem sanctio hæc novum-
 „ que edictum, quod neque apud barbaros hostes promul-
 „ gari decuerat, a te profectum non est; eo magis te ob-
 „ secramus, ne publico hujusmodi latrocinio diutius nos
 ve-

(1) Append. ad opera Sancti Leonis Tom. III. pag. 676. Venet. 1757. Elem.
 jur. Canonici Tom. II. pag. 377. Augustæ Vindelicorum 1757.

(2) V. Baudri notas ad lib. de Mort. Persec. pag. 709. & 754. Paris. 1748.

(3) Apud Euseb. Hist. Eccl. lib. IV. Cap. VII. lib. VII. Cap. XIII. lib. VIII.
 Cap. XVIII. lib. IX. Cap. VII. & X. lib. X. Cap. V. v. Acta Sancti
 Ignatii M. num. II.

„vexari permittas. „ Sed hæc adeo non obstant, ut confirment potius & illustrent quod ostendere nobis propositum est. Nisi enim edictum illud barbaricum, quin & barbaris indignum, quod Asiæ Proconsul jussit affigi, M. Aurelii nomen, jussionemque Christianos persequendi prætulisset, Episcopus Sardensis haud anceps profiteretur ea omnia, quæ in Christianos Asiæ gerebantur, inscio, & invito principe justissimo, a magistratibus usurpari. Sed cum nova edicta, ut moris erat, Augusti nomen præferrent, eo verborum circuitu utitur, quo miseri homines adire solent magistratus summos & principes, quibus obreptum est. Sed de Melitone hætenus.

Alter iisdem temporibus Vir illustris nostrorum defensionem suscepit, Claudius nimirum Apollinaris Hierapolitanus Episcopus. Insigne tamen, quod sæpius memorato Imperatori obtulit, volumen, quemadmodum & alia quæ reliquerat, ingenii monumenta, quibusdam exceptis fragmentis de quæstione Paschatis, vis vetustatis consumpsit. Quamquam vel unus operis titulus aperte convincit in Phrygia Christianis haud defuisse calumniatores, atque hostes, adeoque nec supplicia, nec mortem. Cum enim Apollinaris scripserit de Paschate, cum peculiari libro dimicaverit adversus Cataphrygas, nemini dubitare licet, quin aliqua de Paschate controversia jam inde exardesceret, errorisve sui fundamenta Montanus jam inde jecisset. Haud secus, ni fallor, Claudii Apollinaris liber Apologeticus argumento est, cœtum fidelium novis per Asiam, ac Phrygiam decretis excitatum. Idem subiit excidium Apologia, quam Miltiades Philosophus, sive Asceta Christianus Eusebio teste (1) *πρὸς τὰς κοσμικὰς ἀρχοντας*, *seculi Principibus inscripsit*, nempe Aurelio, & Commodo, quibus regnantibus Hieronymus refert (2) Miltiadem floruisse. Non me fugit Eusebium de scriptore hoc verba facere quo loco describit res Ecclesiæ, quæ post M.

Au-

(1) Hist. Eccl. lib. V. Cap. XVII.

(2) De Vir. illustr. Cap. XXXIX.

Aurelii obitum obtigerunt; adeoque Henricum Valefium in suis ad hunc locum annotationibus carpere Hieronymum, Rufinum, cæterosque Eusebianæ Historiæ interpretes, qui Miltiadis Apologiam Aurelio & Commодо oblatam fuisse opinantur; cum nomine τῶν κοσμικῶν ἀρχόντων, ut idem Valefius contendit, non Imperatores accipiendi sint (unus enim tunc Commodus dominabatur] sed Præsides quibus libellum inscripsisse dicendus est Miltiades, quemadmodum postea factum novimus a Tertulliano. Hæc, inquam, non me latent. Sed vir doctissimus fallitur; nec enim Eusebius recenset opera Miltiadis servato ordine temporis, quo floruit, sed arrepta occasione ex Asterii Urbani fragmento; qui Miltiadem se antiquiorem memorat docentem in peculiari libro adversus Cataphrygas, non debere Prophetam in extasi loqui. Hoc igitur, aliisque relatis Asterii Urbani testimoniis, Cæsariensis ita concludit (1). „Hæc ille (nempe Asterius Urbanus). Miltiades vero, cujus mentionem fecit, alia quoque sui in divinis Scripturis studii monumenta nobis reliquit tum in libris quos adversus Gentes, tum in iis quos adversus judæos composuit, utrumque argumentum binis voluminibus executus. Præterea Apologeticum pro Christiana, quam ipse profitebatur, philosophia ad hujus sæculi principes inscripsit. „Miltiadem sub M. Aurelio floruisse constat etiam ex fragmento cujusdam operis contra Artemonem, qui Christum esse nudum hominem impie asseribat; quod idem refert Eusebius (2) quin vel auctoris nomen, vel operis titulum prodat. Catholicus Scriptor, quem Cajum esse Presbyterum Rom. docti viri conjectant (3), Artemoni opponit cum auctoritatem divinorum voluminum, tum Ecclesiæ traditionem, *fratrum* scilicet *scripta Victoris ævo antiquiora: Justinum* (inquit) *intelligo, Miltiadem, Tatianum, ac Clementem, aliosque* quamplurimos, in quorum omnium libris Christi Divinitas adstruitur. Vides

(1) Hist. Eccl. lib. V. Cap. XVII.

(2) Ibid. lib. V. Cap. XXVIII.

(3) Apud Galland. in Prolegom. ad vet. PP. Bibl. Tom. II. Cap. V. num. II.

des hic Miltiadem recenferi inter Justinum, & Tatianum Justiniani auditorem. Floruit igitur quo tempore M. Aurelius Christianis infensus rempublicam administrabat cum filio Commodus, quemadmodum recte Sanctus Hieronymus tradidit in catalogo Virorum illustrium.

Nec magis arridet quod idem Valesius opinatur, Apologiam scilicet Miltiadis non Aurelio, & Commodus, sed provinciarum Præfectis ac Magistratibus oblatam fuisse. Quamquam enim vox ἀρχοντες non raro præfides innuat; plura tamen occurrunt loca veterum scriptorum, qui de summis principibus loquentes ea utuntur. Regiam omnino potestatem hoc designant vocabulo Græci divinorum voluminum interpretes Gen. XLIX. 10. Regum I. X. 12. Michææ V. 2. Isaïæ IX. 6. 7. X. 12. Ezechielis XXIX. 24. tum etiam Justinus M. Apolog. I. num. 3. 12. 17. Athenagoras in Legatione num. 16. Origenes contra Celsum lib. I. num. 31. Cyrillus Hierosolymitanus Catech. XX. num. 19. atque, ut alios præteream, ille ipse, de quo sermo est, Eusebius Cæsariensis in lib. de Martyribus Palæstinis cap. XIII. De vita Constantini lib. I. cap. XXIV. in Oratione de hujus Principis laudibus cap. V. Libanius in fragmento nuper edito (1) Orationis ad Antiochenos de Juliani Imperatoris ira, ubi de illis hæc habet num. XXIX. ἢ καὶ ἡγεῖναν ἀρχοντα ἀγαθόν, οἱ τῶν μὴ τοιούτων γενεᾶν ἐνεγκότες ὄλην. Sed insignem locum offert Eusebius, de quo nobis est quaestio, Hist. Eccl. lib. IV. cap. XVII. referens Justinum obtulisse Apologiam τοῖς δεδηλωμένοις ἀρχασι, nempe M. Aurelio, & Lucio Vero, quorum paullo ante meminerat. Ultero quidem concedimus vocem hanc secus esse accipiendam, ubi cum aliqua potestatis restrictione adhibetur. Hinc οἱ κατ' ἔθνος ἀρχοντες H. E. lib. VIII. cap. XIV. de Vita Constantini lib. I. cap. XV. lib. II. cap. I. lib. III. cap. XXIX. & LI. de Laudibus ejusdem cap. VII., vel οἱ κατὰ τόπον ἀρχοντες de Vita Constantini lib. II. cap. XLV. de Martyr. Palæstin. cap. IV. & apud Origenem contra Celsum

(1) Anecdota Litteraria Tom. I. pag. 20. Rom. 1773.

sum lib. I. cap. 24. sunt omnino rectores provinciarum, aut urbium. In eo igitur vertitur difficultas, quinam per κοσμικὰς ἀρχοντας, quibus Miltiades obtulit librum Apologeticum, intelligendi sint? Antiocheni Concilii Patres vitio vertunt Paulo Samosateno (1) quod appellari mallet Duce-narius, quam Episcopus: quod excelsum tribunal sibi con-struendum curasset, Secretumque haberet ὡς περ οἱ κοσμικοὶ ἀρχοντες, sc. Valesio interprete, *perinde ac sæculares Magi-stratus*. Observat enim Vir doctissimus Secretum proprium, fuisse Magistratum, & minorum judicum; locum nempe interiorum in Prætorio, munitum cancellis, & velis obpan-fis inclusum, in quo sedebant dum reorum causas cogno-scerent. Hæc ille. Nec aliter Rufinus locum verterat; ait enim: *Secretarium quoque sterni, ac parari, sicut iudicibus sæ-culi solet*. Alii tamen haud defunt interpretes, quibus ver-tere placuit (2) *sæculi Principes*: qui profecto suum habe-bant Secretarium, unde & Notarii secretorum, qualis fuit Mnestæus ille Aureliani Imp. libertus apud Vopiscum (3). Alterum suppeditat exemplum canon XXII. inter Aposto-licos (4) qui ita sonat: *si quis Episcopus κοσμικῶς ἀρχῇ χρη-σάμενος, sæculi principibus fretus Ecclesiam adeptus fuerit, de-ponatur*. Quem Dionysius Exiguus ita vertit. *Si quis Episco-pus secularibus potestatibus usus &c.* Ac fieri quidem potuit, ut scissis in contraria studia suffragatoribus, urbium Magi-stratus, ac provinciarum Præsides aliquando sese in electio-nibus Sacrorum Antistitum immiscerent jam inde a sæculo tertio, quo canon hic XXII., ut plerique alii ejusdem col-lectionis, videntur prodiiisse: Nihilo tamen minus suspicari licet vel ipsis Imperatoribus Ethnicis nonnunquam curæ fuif-se, ut quis ex illis Christianis, quorum consilio atque o-pera uti solebant in imperio administrando, crearetur Epi-scopus. Ut enim Alexandrum Mammææ filium præteream,

D

&

(1) Apud Euseb. H. E. lib. VII. Cap. XXX.

(2) V. Concil. Labb. Tom. I. pag. 912. Venet. 1728. Nicephor. Hist. Eccl. lib. IV. cap. XXX. Paris. 1630.

[3] Hist. August. Script. pag. 221. B. Paris. 1620. V. Salmasii not. pag. 379.

(4) PP. Apost. Tom. I. pag. 446. Amstel. 1724.

& Philippum, quorum prior nostris favebat apertissime, alter nostræ, ut plures existimant, Religioni addictus erat; qualem se initio præbuerit Valerianus, refert Dionysius Alexandrinus, qui (1) „nullum superiorum principum, ne ex „illis quidem ipsis, qui palam Christiani fuisse dicuntur, tanta humanitate, ac benevolentia nostros complexum fuisse „prodidit, quantam ille præsefererat initio principatus sui; „tota enim ejus familia piis hominibus abundabat, ac Dei „Ecclesia esse videbatur. „Nihil porro facilius, quam ut aliquem ex his religiosis aulicis, Episcopali dignitate ornandum curaverit. Id ipsum contingere potuit imperante Galieno, qui pro Christianis sanctiones edidit [2]. Cum igitur ea tempestate Romani principes, quamquam a sacris nostris alieni, summum Episcopis honorem deferrent; mirum non est, quosdam extitisse, qui Episcopale munus a sanctissimis viris invito semper animo susceptum pravis ambitionibus appetere: cui malo ut occurrerent, ac mederentur, Antistites illius ævi canonem allatum promulgarunt in eos, qui ad Episcopatum obtinendum Romanorum principum patrocinio abuterentur. Vix alium sensum patitur Cyrillus Hierosolymitanus, ubi ait (3) κοσμικὰς ἀρχοντας non, ut olim, more luporum aut leonum in Ecclesiam sævire, sed velut oves a sacerdotibus duci; his enim verbis indigitat Constantinum M. & Filios, tum externos Reges, de quibus consulendi sunt Historiæ Ecclesiasticæ scriptores, Rufinus lib. X. cap. IX. & sequent. Socrates lib. I. cap. XIX. & XX. Sozomenus lib. II. cap. VI. & VII. Theodoretus lib. I. cap. XXIII. & XXIV. Sed insignis præ cæteris locus occurrit apud Eusebium lib. VIII. cap. XXX., quo loco narrat ὑπὸ τῶν κοσμικῶν ἀρχόντων Antiochena sede pulsum fuisse Paulum Samosatenum. Nec enim Magistratus aliquis, aut militaris manus (ut Rufinus interpretatur) sed Aurelianus ipse hominem prophanum, atque impium dejecit.

Cum

(1) In Epist. apud Euseb. lib. VII. cap. X.

(2) Apud Euseb. lib. VII. cap. XIII. & XXIII.

(3) Catech. XVII. de Spiritu Sancto II. num. X. pag. 269. Ben.

Cum enim Paulus Episcoporum, qui Antiochiam conven-
rant, iudicio depositus, ædem Ecclesiæ dimittere nollet Do-
mino, quem in ejus locum Synodi Patres elegerant, inter-
pellatus Aurelianus illi Domum tradi jussit, cui Antistites
Italici, & Romanus Episcopus scriberent, seu, quod idem
est, qui sedis Apostolicæ, quam Petrus Romæ condiderat,
Ecclesiarum omnium matris communione frueretur. Summa
igitur cum ignominia, subdit Eusebius, ὑπὸ τῆς κοσμικῆς ἀρ-
χῆς, scilicet Imperatoris jussu ab Ecclesia ejicitur. Quin &
hoc ferme loquendi genus usurpat poenam describens, quam
Deus sumpsit de eodem Aureliano, cum primum Ecclesiæ
pacem turbare moliretur. Hoc enim, inquit, sublato Im-
peratore, cunctis ostensum est, nihil quidquam adversus
Christi Ecclesias licere τοῖς τῆ βίᾳ ἀρχασι, *mundi principibus*,
nisi Deus ipse, quibus ei visum fuerit temporibus, id fie-
ri permiserit. Eusebio demum in Psalmum XLVII. οἱ ἀρ-
χοντες τῆ αἰῶνος τέττα κ' τύραννοι sunt Maximianus Galerius,
& Maximinus. „ Quotquot enim, inquit (1), ævo nostro
„ fuere Ecclesiæ Dei inimici *sæculi hujus Principes & tyranni*
„ divinitus immixtis flagellis laniati, alii quidem (Galerius)
„ cariem corporis perpeffi sunt, ut etiam vel adhuc viven-
„ tes cum intolerabili foetore vermibus scaterent: alii item
„ [Maximinus] viventes oculis capti sunt, ita ut divinitus
„ immixtum sibi flagellum animadverterent, palinodiamque
„ canerent, ac Ecclesiæ Deum magnum verumque, & so-
„ lum esse Dominum confiterentur, summaque cura præci-
„ perent, ut civitas illa Dei abs se olim impugnata restau-
„ raretur, ac denuo construeretur. „ Græcis vero, quæ
hucusque congeffimus, exemplis unum addere juvat latini
scriptoris, Anonymi videlicet in libro de Lapsis; ubi nar-
rat (2) Christianos, quorum constantiam attriverat Decii sæ-
vities, haud longo post intervallo *secularium principum edi-
cta contempsisse*, Galli nimirum (& Volusiani) qui ad eun-
dem ac decessor ejus Decius, ut ait Dionysius Alexandri-

D 2

nus

(1) Vid. Montfaucon collect. PP. Græcor. Tom. I. pag. 202. 203. not. ad h. l. &
Præliminar. cap. III. num. 5.

(2) Cap. VI. Tom. III. Bibl. Vet. Patrum Noviss. pag. 372.

nus (1), lapidem impegit, ac sanctos viros, qui pro pace, & incolumitate ipsius preces ad Deum allegabant, infectatus est. Quæ omnia, ni fallor, illustrant Sancti Hieronymi testimonium de Miltiade; ut ne dubitare quidem liceat, quin vixerit, ac ingenii sui monumenta ediderit imperantibus M. Aurelio, & filio ejus Commodò; nec fere dubium superfit, quin Apologeticum iisdem inscripserit.

Nulla saltem est difficultas de ætate Athenagoræ, cujus Legatio pro Christianis (hunc enim titulum præfert insignis Christiani hujus Philosophi Apologia) memoratis principibus inscripta legitur. Luculentissimum autem ex hac Legatione sumitur argumentum ærumnarum, quas in Hellade tunc temporis nostræ religionis homines perpeffi sunt. Quamquam enim auctor non memoret nova edicta jussu Principis in iis regionibus proposita; palam tamen (2) queritur, quod principes mitissimi homines innoxios exagitari, & rapi, atque impune affligi permitterent. Ne cui vero in mentem veniat, ut jampridem Henrico Dodwello, his Athenagoræ verbis meras proscriptiones innui, non autem pœnam mortis, at ne cruciatus quidem, paulo infra idem auctor obsecrat Augustos, ut curam aliquam impendere velint, *quo tandem aliquando Christiani a sycophantis mactari desinant. Nec enim, ait, facultatibus duntaxat vel pecuniæ, sed corpori ac vitæ insidias struunt, criminum acervum in nos effundentes. Cum autem flagitia, quæ delatores objiciebant, capitalia essent, Thyestæa convivium, atque Œdipodis incestus; hinc est quod mortis supplicium iis omnibus immineret, qui se Christianos profiterentur. Sua tamen illi innocentia freti, ac alterius vitæ spe erecti, præsentem banc pro veritate libenter & impigre profundeabant. Hæc Athenagoras.*

CA-

(1) Apud Euseb. H. E. lib. VII. Cap. I.

(2) Legat. num. 1. & 2. pag. 180. & 181. Edit. Paris.

CAPUT TERTIUM.

Ejusdem persecutionis externa testimonia . Christianorum constantiam in perferenda morte memorant M. Aurelius, Celsus, & Lucianus. Solvit argumentum ab Anonymo petatum ex elogio Tertulliani, & silentio Sancti Irenæi Lugdunensis.

Ilius alacritatis atque constantiæ, qua ne Christi nomen ejurarent, majores nostri cruciatus perferre, & extremum adire solebant supplicium, præter Justinum, & Athenagoram testis est omni exceptione major ipsemet M. Aurelius Antoninus lib. XI. de Vita sua cap. III., ubi se promptum ait ac paratum ad mortem excipiendam, sed prudenti consilio, atque ea quæ virum decet gravitate; *μὴ κατὰ ψιλὴν παράταξιν ὡς χριστιανοί*, nempe ut vulgo reddunt, *non ab obstinatione mera, ut Christiani*: seu quemadmodum vir doctus interpretandum esse monuit (1), non inconsulto ac temere, uti faciunt Christiani, ac more *velitum*, *qui leviter armati prodeunt in aciem*. Scriptorem hæc produnt imbutum Stoicorum doctrina, qui (2) eadem omnino jactabant fieri posse a sapientibus, quæ ab imperitis, sed non eodem modo, eodemque proposito. Sed nonne Philosopho, qualem se profitebatur M. Aurelius, digna videri debuit viris sapientibus mors Christianorum, qui (ut hoc unum attingam) omnes cruciatus, mortemque ipsam sibi illatam ferebant, ne mentirentur? Verum quod attinet ad rem nostram, Imperatori, ut ex hoc loco discimus, ignota non erant crebra hujusmodi constantiæ exempla, ac nisi dicere velimus (3) eo spectante plures fidei causa extremo supplicio addictos; hunc

(1) Monsieur Dougas. V. Memoires de Trevoux Oct. 1713. Monsieur Bullet Histoire de l'établissement du Christianisme pag. 169. Besançon 1764. Monsieur Jouli Journal des Sçavans Octobre 1770. pag. 27.

(2) V. Senecam apud Lactant. Divin. inst. lib. IV. cap. XV.

(3) V. Dacier. Remarques sur les Reflexions Morales de l'Emper. M. Antonin. pag. 20. Amsterdam 1740.

hunc saltem ex Præsidum relationibus esse didicerat veluti proprium Philosophiæ nostræ characterem, *mortis contemptum*.

Idem affirmant qui non Stoicorum, ut Marcus Aurelius Antoninus, sed Epicuri sectam colebant, Celsus, & Lucianus. Ille enim in opere cui titulum fecit ἀληθὴς λόγος, refert (1) *Christianos alacri animo ad mortem usque certare ne Christianismum ejurent*: quod ipsi videtur absurdum: seque ait non intelligere, cur illi, quibus persuasum erat, corpus, ceu quid præstantissimum esset, e mortuis surrecturum, hoc idem interea, veluti rem nullius pretii, *cruciatibus* exponerent. Maximam vero temporis illius acerbiteriam non semel describit. Nostros enim testatur clam (2) conventus agere coactos, sic enim effugere impendentem sibi mortis poenam, τὴν ἐπηρτημένην αὐτοῖς δίχην τῆ θανάτου. Et alibi (3) clarius: *Si quis vestrum*, ait, *adhuc errat, si quis latitat, ad mortem quæritur puniendus*. Neque enim privatis simultatibus, sed legum severitate, & feralium edictorum metu fugam arripere, atque abditis in locis ignoti degere solebant. Idem enim in hunc modum quemdam nostræ religionis hominem objurgat. *Nonne (4) vides esse, qui tuum Dæmonem (verum Dei Filium Deum verum Jesum Christum) non modo contumeliis afficiat, verum etiam terra marique expellat? Qui te veluti simulacrum illi consecratum vinculis adstringat, ad supplicium rapiat, cruci affigat?* Hac pace sub bono principe Ecclesia fruebatur. Celsus Christiano objicit rem satis notam: *Nonne vides?* rem, quam omnes intuebantur, quam nemo ignorabat: sanctissimum Christi nomen, quod colimus, & adoramus, Ethnicorum blasphemias laceffitum: castissimam ejus doctrinam ex orbe universo proscriptam: eos demum qui nomen Christo dedissent, vix fuga & latebris incolumes, immo ne vix quidem, cum undique a delatoribus quærerentur ad necem.

Quid

(1) Lib. VIII. num. 39. pag. 770.

(2) Ibid. lib. 1. num. 3. pag. V. num. 6. 26. 27. &c.

(3) Lib. VIII. num. 69. pag. 793.

(4) Lib. VIII. num. 39. pag. 770.

Quid de Christianis scripserit amicus Celsi Lucianus : nemini ferme ignotum est. *Persuaserunt*, inquit (1), *sibi miseri in universum quidem se fore immortales & perpetuo victuros* : atque inde fit ut mortem contemnant. Ad quem Samosatani Philosophi locum tria observari velim. Primo Lucianum perinde ac Celsum irridere Christianos, quod spe futuræ resurrectionis erecti, in gladium & flammæ ruerent. Nostrium hoc dogma notum erat plerisque Ethnicorum; sed philosophis quidem risu dignum, plebi vero incredibile videbatur. Quare carnifices Lugdunensium Martyrum corpora igne consumpta in Rhodanum jecerunt, ut ne spes quidem ulla resurgendi (ita blaterabant) Christianis superesset; qua freti gravissima quæque tormenta parvi pendunt, atque alacres mortem subire non verentur. Secundo Lucianum loqui de re satis obvia, crebrisque exemplis confirmata. Quomodo enim discere potuit, nostros, quod alteram vitam expectarent, præsentis vitæ non parcere, si nulla jam inde ab ævo Domitiani Imperatoris occasio illis se præbuit moriendi pro Religione? Tertio sanctissimos Christi Confessores a Luciano appellari κακοδαίμονας, eo vocabulo, quo usus fuerat Trajanus in Sanctum Ignatium Antiocheum. „Quis es (inquit) ὁ κακοδαίμων, ο infelix (2), qui nostras constitutiones data opera transgrederis postquam aliis suasi, ut male perirent? Cui vir Apostolicus respondit. „Nemo Theophorum vocat cacodæmonem, recesserunt enim „Dæmones a Dei servis. „Nihil hoc responso aptius excogitare licet, sapientius nihil; nec quisquam divinare poterat nonnullam ei subesse cavillationem. Sed acutissime deprehensa fuit a Joanne Clerico, qui velut e tripode pronuntiat, apud Ethnicos (qualis erat Trajanus) hominem miserum dici κακοδαίμονα sine ulla prorsus contumelia, quemadmodum εὐδαίμων dicitur, qui felix est & beatus. En quo tandem nimia veteres Ecclesiæ Patres carpendi licentia Clericum rapuit, virum alioquin in græcis litteris diu, multum-
que

(1) De morte Peregrini num. XIII. operum Tom. II. Amstel. 1743.

(2) PP. Apost. Vol. II. v. Clerici notam ibidem pag. 158. Amstel. 1724.

que versatum? Quis enim Luciani (1) stilum & ingenium ita parum calleat, ut hanc vocem existimet ab eo usurpata fuisse absque ullo despectu, & contumelia Christianorum? Sed vim hujus vocabuli, quod angustioribus limitibus Clerico definire placuit, præter Lucianum nobis aperit Celsus apud Origenem lib. I. num. 68., & lib. III. num. 59. Comparat impius Scriptor Christi miracula cum artibus τῶν ἀνθρώπων πονηρῶν, ἢ κακοδαίμωνων. Circulatores autem non *miseri* proprie dici solent, sed improbi, ac scelesti; ut iidem sint omnino κακοδαίμονες, & πονηροί. Immo tantum abest, ut verbum hoc apud Ethnicos numquam sit *vituperantis*, ut potius ejusdem Celsi judicio probra omnia complectatur. „ Quisquis, inquit [2], *peccator* est, quisquis *insipiens* atque *amens*, quisquis ut verbo dicam, *cacodæmon*, „ hunc ad sua mysteria Christianorum doctores invitant „. Neque mirum est, vocem, de qua nobis cum Clerico quaestio est, sæpius accipi ut contumeliosam; cum aliæ huic affines, cujuscumodi sunt ἀθλιος, δύσηνος, δειλός, μοχθηρός, σχέτλιος, nedum infelicem ac miserum, sed improbum non raro, & ignavum, & flagitiosum hominem significant. Quomodo vero quoties occurrunt, sint accipiendæ, tum ex indole scriptoris, tum præsertim ex totius loci contextu facile decernitur. Nemo enim ambigat illud ὦ κακοδαίμον (3) apud Aristophanem non esse vituperantis, modo animadvertat eidem homini paullo antea dictum: ὦ μαρὲ, ὦ τολμηρὲ. Neque convicio carent versus illi in Pluto:

ὦ θερμόν ἔργον, καὶ νόσιον, ἢ παράνομον
τολμῶντε δρᾶν ἀνθρωπαρίω κακοδαίμονε.

Similia non desunt in latinis scriptoribus exempla. Cæcilius Ethnicus (4) de Christianis agebat: „ misereantur *miseri*, si „ fas est, sacerdotum honores & purpuras despiciunt semi- „ nudi. Proh mira *stultitia*, & incredibilis *audacia*! &c. „
Igna-

(1) In Timone Tom. I. pag. 124. de morte Peregrini num. 1. & 42. alibi.

[2] Apud Origenem Lib. III. num. 59. Tom. I. pag. 486.

(3) De Pace pag. 195. V. in Pluto pag. 11. & alibi, apud Gryphium 1548.

(4) Apud Minuc. Felic. in Octavio num. VIII. & ibidem num. XII. XXXI. XXXVII. &c.

Ignatius igitur, non simpliciter *miser*, sed audax, & *malo* *genio* abreptus appellatur a Trajano, quod iussa principis violaret, aliisque auctor esset illa violandi. *Quis es* (juvat hic Cæsaris verba repetere) *o cacodamon*, qui nostras constitutiones data opera transgredieris, postquam aliis suastisti, ut (ob earundem contemptum) male perirent? Ita ferme Andronicum martyrem Præses (1) vocat κακοδαίμονα, mox ἀσύνετον, ἀνόητον, κακὴν κεφαλὴν: verba contumeliæ, & maledicta, quibus Græci veteres in servos præsertim & noxios utebantur. Quare latini interpretes (2) minus recte præclaram hanc Dionysii Halicarnassei sententiam reddiderunt. „Vulgus & Philosophiæ rudis turba tales de Diis sermones „in deteriorem partem accipit; & de duobus alterum hinc „capit incommodum. Aut enim Deos contemnit, *tamquam* „multis involutos infortunis [ὥς ἐν πολλῇ κακοδαμονίᾳ κυ- „λινδωμένους]; aut a nulla iniquitate, ac turpitudine absti- „net, cum Deos quoque his obnoxios videat. „Describe- rat Dionysius Græcorum fabulas, quæ numinum flagitia ce- lebrant; quas sapienter ab Urbis conditore Romulo ait re- jectas ut inutiles ac turpes, & ne hominibus quidem, ne- dum superis dignas. *Cacodamonis* igitur non sunt infortu- nia, sed omnium criminum sordes, in quibus, uti sues, Græcorum Poetarum numina volutantur. Neque minus fal- litur Joannes Clericus, dum negat virum probum dici εὐ- δαίμονα, sed hominem dumtaxat, qui felix sit ac beatus: Nam potius, ut est apud Platonem (3), nemo εὐδαίμων est, nisi vir probus. Unde Lyfander agebat juniori Cyro: ἀγα- θός ὦ ἀνὴρ, εὐδαιμονεῖς. Sed longius quam par erat, digres- si sumus. Jam in viam.

Plura hætenus attulimus nostrorum, & Gentilium testi- monia; pluraque addere liceret martyria (4), quæ Marci

E

Im-

(1) Ruinart. Acta SS. Mart. Tarachi &c. pag. 390.

[2] Antiquit. Rom lib. II. pag. 91. 92. Sylburgio interprete. Et apud Eu- sebi. Præparat. Euangel. lib. II. cap. VIII. interprete Vigerio.

[3] Apud Clementem Alex. Strom. lib. IV. cap. XXII. & lib. IV. cap. VII. pag. 499. & pag. 587. Oxon.

(4) V. Henschenii comment. prævium ad Acta MM. Lugdun. die 2. jun. num. 6.

Imperium, si quod aliud, rei Christianæ infensum extitisse evincunt, ut eos pudere debeat, qui pauca vel nulla a nostris pro Religione fortiter suscepta certamina ad illam ætatem referri posse commenti sunt. Ordo rerum poscit, ut ejusdem principis elogium ob susceptam, si superis placet, Christianorum protectionem ad examen revocemus. Tertullianus cap. V. Apologetici memoratis persecutionibus Neronis & Domitiani, excitat Romani imperii Præsides, ut unum aliquem proferant hostem Christiani nominis ex tot inde principibus, qui sapientes habiti sunt. „ At nos, inquit, e contrario edimus protectionem, si litteræ M. Aurelii gravissimi Imperatoris requirantur, quibus illam Germanicam sitim Christianorum forte militum precationibus impetrato imbri discussam contestatur. Qui sicut non palam ab ejusmodi hominibus penam dimovit, ita alio modo palam disperdit, adjecta etiam accusatoribus damnatione, & quidem tetriore. Quales ergo (statim subdit) leges istæ, quas adversus nos soli exequuntur impii, injusti, turpes, vani, dementes; quas Trajanus ex parte frustratus est, vetando inquirei Christianos: quas nullus Adrianus, quamquam curiositatum omnium explorator; nullus Vespasianus, quamquam judæorum debellator, nullus Pius, nullus Verus impressit. Ad hunc locum, quem innumeri scriptores commentariis illustrant, pauca nobis sufficiat in rem nostram animadvertere. Prodigium illud, quo sitis depulsa fuit, servatusque Romanus exercitus, accidit anno Christi CLXXIV. Marci XIV. Nil igitur mirum, cum precibus Christianorum militum ingens adeo beneficium referret acceptum, æquiores erga nostræ religionis homines se præbuisse post multas cædes, quæ ad illam usque diem ipso aut jubente, aut non invito patratae fuerant. Si quis igitur quod nonnullis arridet, martyrum Lugdunensium agones revocet ad annum ejusdem Imperatoris VII., argumentum Anonymi evanescit. Postquam enim diu multumque Christianis infensus fuit; agnita demum eorum innocentia, atque eximia in Rempublicam fide, par erat, ut veterum legum emolliret severitatem. Verum tanta non fuit illius æquitas, ut patris exemplum secutus mor-

tis

tis penam a nostris palam dimoveret; sed mercedis ac præmii loco eandem, quæ Christianis imminerebat, eorum quoque accusatoribus mortis penam adjecit. Itaque sanctio illa, quam laudat Tertullianus, hunc unum Christianis fructum afferebat, ut non ita facile (1) accusarentur, cum eadem accusatoribus, & quidem gravior subeunda esset damnatio. Quamquam merito ambigimus, an hujusmodi fructum perceperint. Athenagoras enim in Legatione a se conscripta post (2) victoriam Marcomannicam, invehitur in impios delatores, qui nullius pænæ metu Christianorum opibus & vitæ insidias struebant. *Vos obsecramus* (inquit ad Aurelium & Commodum) *ut de nobis aliquid cogitetis, quo tandem a calumniatoribus mactari desinamus*. Nemini igitur incredibile videri debet, in Galliis, ut in Hellade, repertos fuisse, qui metum omnem adjectæ sibi tetrioris damnationis exuerint: quod nobis erat demonstrandum, ne cui fortassis M. Aurelii epistola minus conciliari posse videatur cum præstantium virorum (3) sententia, qui martyrium Lugdunensium prorogant ad annum ejusdem Imperatoris XVI., vel sequentem.

Inquirendum nunc superest, an Acta Martyrum Lugdunensium evertat silentium S. Irenæi, qui presbyter erat illius Ecclesiæ quo tempore Christi milites coronati sunt, mox episcopali gradu auctus libros edidit contra hæreses. *Cur igitur*, opponit Anonymus, *tragicum hunc eventum omnino præterit, licet expressam lib. IV. cap. XLIV. mentionem faciat persecutionum, quibus Christi Ecclesia jactata fuerat?* His profecto verbis eruditus auctor nos hortatur, ac provocat, ut libros Sancti Irenæi diligentius quam hætenus factum sit pervoluemus, sicubi *expressa* hæc nobis occurrat persecutionum notitia, brevis saltem & accurata, qualem tradiderunt Eusebius in Chronico, Sulpitius, Orosius, alique veteres: a-

E 2

lias

(1) V. Havercamp. in notis ad Apol. Cap. V.

(2) Benedict. Præfat. in opera Sancti Justinii &c. Parte III. Cap. XIII. num. IV.

(3) Petav. Ration. Temporum Parte I. lib. V. Cap. IX. Vales. annot. in Præmii lib. V. Hist. Eccl. Lillemont. Memoires &c. Tom. III. not. 1. pag. 596. Ruinart. Acta Martyrum &c. Admonit. Prævia num. 2.

lias quo jure colligere liceat, Lugdunensem tragœdiam ab Irenæo prætermitti, *quod de ea quemquam ne hiscere quidem audiverit?* sed inanem operam ludimus, quæritantes in Irenæi libris expressam hanc mentionem singularum persecutionum. Neque enim in illo quem citat Anonymus libro aut capite operis contra hæreses, proponit sibi Sanctus Doctor persequi tempora, aut loca, aut cæteras cujusque persecutionis circumstantias; sed unum id ostendere, quæ nimirum genuinæ sint notæ, quibus Catholica Ecclesia ab hæreticorum sectis distinguitur, quarum una hæc est, quod *sola veros & plures martyres habeat*. „Ecclesia, inquit (1) o-
 „mni in loco ob eam quam habet erga Deum dilectionem,
 „multitudinem martyrum in omni tempore præmittit ad Pa-
 „trem, reliquis omnibus sectis non habentibus hanc rem o-
 „stendere apud se, sed ne quidem necessarium esse ducen-
 „tibus tale martyrium. „Et post pauca. „Opprobrium enim
 „eorum, qui persecutionem patiuntur propter justitiam, &
 „omnes penas sustinent, & mortificantur propter eam, quæ
 „est erga Deum dilectionem, & confessionem Filii ejus, so-
 „la Ecclesia pure sustinet, sæpe debilitata, & statim augens
 „membra, & integra fiens. „Hic, inquam, erat scopus Ire-
 næi, non autem singulas persecutiones memorare. Cete-
 rum male sibi consulit Anonymus. Ex hoc enim Irenæi
 testimonio discimus Ecclesiam ingenti Martyrum numero
 gloriari, *omnique in loco, & tempore* in eam sævitum esse,
 licet irritò conatu. Quamquam enim sæpe fracta visa fuerit,
 novis tamen additis viribus statim effloruit. Atque hæc aliis
 quidem veterum Patrum dictis plane consentiunt. Nam quo
 plures crudeli morte afficiebantur, eo majorem crevisse fi-
 delium numerum scripserat antiquior Irenæo ignotus auctor
 epistolæ ad Diognetum (2); nec ullum fere latet vulgatum
 illud Tertulliani velut adagium: *semen Christianorum, san-*
guis Martyrum. At vero si diuturna post Domitianum tran-
 quillitas perduravit ad Decii usque imperium, non Marty-
 rum

(1) Lib. IV. Cap. XXXIII. num. 9. pag. 279. Edit. Massuet.

(2) Inter opera sancti Justin. num. 7. pag. 237. Ben. Vid. Justin. in Dialogo cum Tryphone num. 100. pag. 203.

rum sanguini, sed felicitati temporum, bonorumque principum clementiæ tribuenda sunt Ecclesiæ incrementa: quod falsum esse testatur ille idem Irenæus, ad quem nos provocat Anonymus. Quemadmodum vero nullum tempus excipit Sanctus Doctor, ita nec locum ullum. *Ecclesia*, inquit, *omni in loco multitudinem martyrum præmittit ad Patrem*: quibus sane verbis non obscure cladem illam innuit, quæ nuper illustres Galliæ Ecclesias pene deleverat. Idem præterea alio in loco ejusdem operis (1) hæc Apostoli verba, *propter te mortificamur tota die*, explicat in hunc modum. „Nunc „autem *tota die* pro omni tempore dictum est, in quo per „secutionem patimur, & ut oves occidimur „ . Quæ sane interpretatio absurda foret, ac falsa, si jamdiu summa pace fruebatur Christiana Religio, nec ullum sub Marco, qui diu imperium tenuit, belli genus in nostros exarserat. Verum de Sancto Irenæo rursus. Nunc ad alia Anonymi objecta diluenda progrediamur.

CAPUT QUARTUM.

Epistola Viennensium, & Lugdunensium falsam non exhibet imaginem civilis status Galliarum. De conventu Lugdunensi, deque spectaculis præsertim in amphitheatro editis in honorem Augusti. De Tribuno, ac Magistratibus Urbis.

OMnem, Anonymo judice, epistola, qua de agimus, sus deque vertit regimen seu civile, seu sacrum, quo Galliæ olim utebantur. Unum enim utriusque urbis, quarum præfert nomina, seu provinciæ utriusque rectorem constituit: quod cum historiæ monumentis aperte pugnat. Lugdunum enim ad Celticam pertinebat, Vienna ad Narbonensem; suusque erat cuique rector, atque alter ab altero diversus nomine ac potestate. Celticam enim quæ juris Impe-

(1) Lib. V. Cap. XXII. num. 2.

peratoris erat, Proprætor administrabat: Narbonensem Proconsul Senatus nomine. Quo jure igitur Præses Lugdunensis, cujus auctoritas minor erat, quam Proconsulis, ad suum tribunal trahere poterat cives Viennenses, atque in illos animadvertere? Magis ferendum esset, si quid hujusmodi ausus fuisse diceretur Narbonensis Proconsul, cujus Metropolim Galba multis honoribus auxit; unde factum est, ut Ecclesia Viennensis, ceu nobilior, primum in Epistolæ titulo locum obtineat. Neque vero (subdit Anonymus) fingere juvat cum Henrico Valesio unum ea tempestate præfuisse rectorem utrique Provinciæ. Hoc enim illud est, de quo quærimus: hoc quod nullo auctore nititur. An forte Massuetium audiemus, qui nodum ut solvat, Proprætorem Lugdunensem ait peculiare Cæsaris habuisse mandatum funditus delendi illius Urbis Ecclesiam; ad quam cum Christiani etiam Viennenses spectarent, hos quoque prehendi iussit, & coram se fisci, ac puniri? Sed Benedictinus in idem incidit vitium, quod exprobrat Valesio, quin etiam gravius peccat in leges artis criticæ. Valesius enim saltem agnovit ab omni verisimilitudine abhorrere, quod Lugdunensis Præses a Cæsare delectus fuerit ad penam sumendam de iis, qui Proconsulis imperio regebantur. Itaque suspicatus est provinciam Narbonensem, quo tempore hæc gesta sunt, Proconsule caruisse. In ea vero hypothese, quam Massuetius excogitavit, Præses Lugdunensis accepta principis iussione, cujus nulla mentio extat in epistola, non modo in subditos auctoritatem exercet, sed etiam in finitimos, hoc obtentu quod una dumtaxat esset Ecclesia, unus utriusque urbis Antistes. Sed quibus id tabulis confirmat? Pothinus in hac epistola dicitur Episcopus Lugdunensis; nec ullum in Ecclesiis Occidentis exemplum reperitur Episcopi, qui sæculo primo aut secundo duas urbes administraverit. Quamquam vero auctor Epistolæ non memoret Episcopum Viennensem; hinc tamen non sequitur, urbem hanc proprium nondum Episcopum habuisse. Nam & de Lugdunensi Clero propemodum silet, ne Irenæum quidem recensens; cui tamen in Epistola ad Eleutherum illustre testimonium Marty-

tyres reddiderunt. Quid? quod hæc eadem epistola Viennensium, & Lugdunensium memorat Sanctum Diaconum, Viennensis Ecclesiæ, aliosque innuit Clero adscriptos *ex utraque Ecclesia* comprehensos fuisse. Iam inde ergo florebant duæ illæ in Galliis Ecclesiæ, quarum alteri Pothinus, alteri Iustus præerat, de quo mentio habetur apud Adonem in Chronico. Quibus omnibus diligenter expensis (concludit Anonymus) Massuetii conjectura ne levi quidem probabilitate innixa est; auctor vero epistolæ, quæ Viennensium, & Lugdunensium nomine circumfertur, ignarum se prodit, quænam tunc temporis foret utriusque urbis & Ecclesiæ conditio, falsamque omnino ideam nobis obtrudit.

Verum hæc ab Anonymo fusius disputata minime feriunt Acta Martyrum Lugdunensium. Quale enim est hoc argumentandi genus, quo criticus noster abutitur? Non apparet cur Præses Lugdunensis Christianos pœnæ addixerit, quorum nonnulli ad aliam pertinebant provinciam. Valesius & Massuetius, ut rem explicent, diversam ineunt viam; uterque vero a scopo aberrat: uterque inanes affert conjecturas. Ergo Epistola rejicienda est velut adulterina. Si in hunc modum ratiocinari licet, actum est de pluribus antiquitatis monumentis, ubi non raro nodi occurrunt, quibus solvendis viri docti, alii alias rationes excogitant, ac proponunt, quin tamen ex hac diversitate opinandi quisquam aut rem gestam ad fabulas, aut vetus monumentum ad impostorum merces rejiciat. Sed hac observatione insuper habita, quæ pluribus exemplis illustrari posset, ostendendum est accuratius, quomodo auctor Epistolæ peritum se prodatur morum illius ætatis ac regionis, ut nonnisi a coævo, & indigena scriptam esse perspectum fiat. Lugdunum autem quod attinet, solemnis quotannis in hac illustri colonia erat conventus, in quo ludi fiebant ad aram Romæ, & Augusto sacram. Celebritatem hanc eo adhuc vivente institutam fuisse narrat Suetonius; & Dio Cassius (1), qui scripsit sub Alexandro Severo, ejus meminit adhuc vigentis sua ætate.

De

(1) Hist. Rom. lib. LXIV. num. 32. curante Reimaro.

De hoc igitur Gallorum concilio (1) loquitur auctor epistolæ, ubi ait. „Ineunte solemni apud nos mercatu, qui maxima hominum frequentia celebratur, utpote ex omnibus populis eo conveniente virorum multitudine, Præses beatissimos Martyres ad tribunal adduci iussit, . Variæ gentes, e quibus tunc plurimi Lugdunum convenerant, sunt LX. illæ civitates, seu populi, qui tres incolebant Galliæ provincias, Aquitanicam, Belgicam, Celticam, dempta Narbonensi, quæ Romani imperii provinciis jamdiu accensebatur. Tres enim Gallias, seu totidem Galliæ provincias, uti monet Scipio Maffejus (2), antiqui lapides etiam secundi a Christo nato sæculi exhibent; quin etiam idem vir celeberrimus tabulam offert sæculo tertio sculptam, in qua fit mentio *Concilii Galliarum*, conflati nimirum ex populis LX. qui aram Lugduni excitaverant in honorem urbis Romæ, & Augusti. Neque prætereundum est, hujusmodi conventum ab auctore Epistolæ πανηγυριν, a Dione ἑορτήν appellari; quibus veluti synonymis vocibus græci passim utuntur. Sic apud Dionysium Halicarnasæum [3] Romulus in honorem Neptuni ἑορτήν πρόειπε καὶ πανήγυριν, *celebritatem indixit, atque conventum*, missis in urbes finitimas, qui invitarent ad nundinas, atque certamina. Idem alibi Latinorum describit, Sabinorumque concilium ad Feroniæ ædem; pluresve ait e vicinis urbibus adventare consuevisse religionis causa, διὰ τὰς ἀποδεδειγμένας ἑορτάς, mercatores item & opifices διὰ τὴν πανήγυριν, quod forum ibi esset totius Italiæ opulentissimum. Flavius etiam Josephus (4), ubi narrat Herodem in urbe Cæsariensi quinquennales instituisse in honorem Augusti, τὴν πανήγυριν jungit καὶ τὴν ἑορτήν. Elegantissime demum Herodianus (5) ὁ πανηγυρίζειν σοι καιρὸς κόμμοδε νῦν, ὁ δὲ θεαίς καὶ ἑορταίς σχολάζειν. Porro utrumque vocabulum Scriptores Ecclesiæ traduxerunt ad significandas solemnes Religionis dies, fa-

(1) V. Petri de Marca Diss. de Primat. n. CI. & Pagi Critic. ad an. CLXXVII.

(2) Musæum Veron. pag. CCCXXXVIII. & pag. CCCXVII. num. 2.

(3) Lib. II. Antiquit. Rom. pag. 99. Lipsæ 1691. & lib. III. pag. 173.

[4] Antiquit. judaic. lib. XVI. Cap. IV. & V. operum Tom. I. pag. 798. Haverc.

(5) Hist. lib. I. Cap. VIII. Patav. 1685. pag. λα

sacroſque Antiftitum conventus . Coacta enim Synodo Hierofolymitana ob Eccleſiæ illius dedicationem , quæ contigit in Tricennalibus Conſtantini M. , Eufebius Cæſarienſis Imperatoris laudes (1) ita exorditur : πανήγυρις μὲν αὕτη μέγας βασιλέως : quo nomine Deum regem regum intelligit : & poſt pauca , ἐξάρχει δὲ ἡμῖν τῆς ἐορτῆς ὁ μέγας βασιλεὺς . Synodum quoque CPolitanam , quæ coacta fuit contra Neſtorium , Proclus tunc Epifcopus Cyzicenus (2) vocat παρθενικὴν πανήγυριν , ἢ ἐορτήν , virgineum conventum , & feſtum ; ad quod celebrandum (ut ait) Virgo Deipara Catholicos Epifcopos in regiam urbem acciverat .

Plura in Ethnicorum conventibus edebantur ſpectacula , quæ generali nomine a Latinis *ludi* appellari ſolent . *Idololatriam ludorum omnium matrem* fuiſſe tradit Sanctus Cyprianus (3) : ſi enim , inquit , cum origine ſua & institutione quarantur , cauſam præferent aut Idolum , aut Dæmonem , aut mortuum . Idem in libro ejusdem tituli cap. V. tradiderat Tertullianus , nempe ludos a Varrone diebus feſtis , & templis , & religionibus tribui . Hujusmodi erant ludi Lugdunenſes , quos deſcribunt Suetonius , Dio , Juvenalis , laudati a Petro de Marca , & Henrico Valeſio . Sed Acta , quæ illuſtranda ſuſcepimus , unum illud memorant ſpectaculum , quod in amphitheatro præbuerunt Sancti Martyres . Nullibi quidem , quod ſciam , apud ſcriptores veteres expreſſa fit mentio Lugdunenſis amphitheatri ; cujus ne veſtigium quidem invenire licuit viro ſolertiſſimo Scipioni Maffejo (4) . Sed ambigendum non exiſtimo , quin olim extiterit ; cum ejus rudera in colle Forviere urbi proximo ſupereſſe Petrus de Marca

F

(1)

(1) De Laudibus Conſtantini . Valeſ. Collect. Hiſt. Tom. I pag. 499.

(2) In Actis Conc. Ephæſini Part. I. cap. I. num. V. Collect. Labb. Tom. III. pag. 178. Ven. 1728. V. Baſil. M. Homil. in Sanctum Barlaam . Hom. in Sanctum Mamantem & Sanctum Amphilochium Orat. I num. 1. & 2. Bibl. Vet. Patr. Tom. III. pag. 463. 465. noviff. edit. Demum Sancti Andree Cretenſis orationem in Natalem diem Sanctiſſimæ Dominiæ noſtræ num. 1. pag. IX. &c. Florentiæ 1732.

(3) De ſpectaculis pag. 340. Pariſ. 1726.

(4) Galliæ Antiquit. Epift. ad Marchionem Polenum pag. 151.

(1) & Josephus Bimardus (2) constanter affirmant. Nec immerito coloniae florentissimae hoc asserunt ornamentum, quod commune illi fuit cum Arelate, Nemauso, Foro-Julio Narbonensi, aliisque Galliae urbibus. Nam si quis paullo diligentius expendat locum quemdam Sancti Irenaei, facile concedet urbi illi amphitheatrum haud defuisse. „ Gnostici, „ inquit S. Doctor (3), Gentilium festa & oblectamenta, quae „ ad Idolorum honorem, cultumque celebrantur, primi con- „ fluunt, adeo ut nonnulli eorum ne a sanguinario quidem & „ funesto, Deoque & hominibus invisio spectaculo, in quo „ cum feris dimicatur, & gladiatores inter se pugnant, ab- „ stinendum sibi putent. „ Marcosios, ut nemo non videt, hoc loco sugillat, gregem turpissimum Gnosticorum, qui Gallias appulsi, multos in *Rhodanensi regione* (4), mulieres praesertim in fraudem impulerant. Hi vero, cum omnia sibi licere dictitarent, ludos etiam Ethnicorum adibant, a quibus ceteri non solo nomine, sed fidei ac morum puritate, Christiani abhorrebant. Innuit praeterea non obscure *ἐορτήν*, *celebritatem* illam, ad quam, uti diximus, confluebant populi trium provinciarum. In idolorum enim honorem, cultumque festa haec & oblectamenta ait celebrari consuevisse. Augustus vero in Deorum censum relatus adhuc vivens, cum alibi passim, tum praesertim in colonia Lugdunensi templum habuit sibi, ac Romae dicatum, statuas, aram, Sacerdotes vulgo dictos *Seviros Augustales*: ex quorum numero fuerunt Q. Capito, cujus inscriptio non ita pridem (5) in alveo Rhodani reperta fuit, & L. Aemilius Carpus in alio marmore, quod Philippus a Turri Episcopus Adriensis nulli in hoc litterarum genere secundus (6) peculiari commentario illustravit. Ex allato demum Irenaei loco discimus, hæ-

(1) De Primatibus num. CVI.

(2) V. Epist. editam in Musæo Veron. pag. CCCXLVI.

(3) Contra Hæreses lib. I. cap. VI. num. 3.

(4) Ibidem lib. I. cap. XXIII. num. 7.

(5) Massæi Musæum Veron. pag. CCCXII. num. 2. & Muratori Nov. Thesaur. Inscript. Classe III. pag. CXCIV. 2.

(6) De Taurobolio apud Salengre Nov. Thes. Antiq. Rom. Tom. III. pag. 854.

hæreticos confluere consuevisse ad spectaculum in quo vel cum belluis vel secum ipsi homines dimicabant. Atqui moris erat, ut hujusmodi *Ἰσθιομαχίαι*, & *μονομαχίαι* (his enim utitur vocibus Irenæus) in amphitheatro ederentur. Tertullianus ceteris ludis descriptis, qui vel in circo, vel in theatro, vel in stadio fiebant, hæc subjicit (1). „ Si sævitiam, si impietatem, si feritatem permissam nobis contendere possumus, eamus ad amphitheatrum. Quis mihi sponsor est nocentem semper vel ad bestias, vel ad quodcumque supplicium decerni, ut non innocentia quoque inferatur? certe quidem gladiatores innocentes in ludum veniunt, ut publicæ voluptatis hostiæ fiant. „ In Romanum itaque Martyr Ignatius, Perpetua & Felicitas in Carthaginense; alii Christi confessores, uti paullo infra dicemus, in aliarum urbium amphitheatrum immissi sunt, ac feris expositi. Lugdunense vero, quod altero Ecclesiæ sæculo multorum Martyrum sanguine consecratum fuit, præter Irenæum indigitat Dio Cassius, referens (2) Vitellium Lugduni, & Cremonæ spectasse *μονομαχῶν ἀγῶνας*, certamina gladiatorum. Ac de Cremonensi quidem luculentum habemus Taciti testimonium in hæc verba. „ Tertiadecimani (3) struere amphitheatra, jussi. Nam Cæcina Cremonæ, Valens Bononiæ spectaculum gladiatorum edere parabant, nunquam ita ad curas intento Vitellio, ut voluptates oblivisceretur. „ Suum autem Cremonenses extitisse ajunt, ubi nunc ædes est Sancti Laurentii: quamquam eos egregie falli censeat vir eruditissimus Franciscus Antonius Zacharias Societatis Jesu Presbyter; nec enim, inquit [4], lapideum erat, aut latericium, sed ligneum, ac tumultuario opere paucis diebus elaboratum, cujusmodi fuisse contendit etiam Placentinum, quod idem Tacitus conflagrasse testatur Hist. lib. I. Hanc tamen Zachariæ, seu potius Maffæi quem laudat, conjecturam ad

F 2

exa-

(1) De spectaculis cap. XVIII. & seq. V. Arnobium lib. II. pag. 72. Lugdun. Batav. 1651.

(2) Hist. Rom. lib. LXV. num. I. pag. 1060. noviss. edit.

(3) Hist. lib. II. pag. 171. & seq. V. lib. III. pag. 184. Antuerpiæ 1585.

(4) Cremonen. Episcop. series restituta pag. 27.

examen revocare cum non sit loci hujus nec argumenti ; dicam obiter in pluribus Galliæ locis (1) ambitum arenarum lapideum fuisse, gradus vero ligneos, ac mobiles, qui munerarii impensis extruebantur. Illud saltem compertum est, in coloniis Romanorum amphitheatra seu marmorea, seu lignea passim erecta fuisse, in quibus noxii (quales Christiani habebantur] cum bestiis, aut gladiatores inter se dimicabant.

Sed cum Dionis facta sit mentio, non abs re erit observare scriptorem hunc quotiescumque verba facit de aliquo amphitheatro, ex. gr. Julii Cæsaris, Statilii Tauri, Imp. Vespasiani, ac Titi, non *theatrum* simpliciter dicere, ut quidam scripsit, sed (2) *θέατρον τὸ κυνηγέσιον*, *theatrum venatorium*: qui alibi refert, *amphitheatrum dici, quod undique habeat gradus, & scena careat*: alibi (3) vero amphitheatrum absolute vocat *τὸ κυνηγέσιον*; a græcis enim certamina belluarum atque hominum, quæ fiebant in amphitheatro, saltem quæ publica, atque in Deorum, seu principum honorem instituta erant, dici solent *κυνηγέσια*: a latinis vero eodem sensu *venationes* [4]. Hic, inquam locus erat, ubi crudeles, ac funesti ludi agebantur. Quare cum Romanum amphitheatrum fulmine ictum conflagrasset, plures annos spectaculum quidem gladiatorium exhibitum fuisse legimus *in stadio* (5), quin tamen ulla fiat mentio pugnae hominum cum belluis; nec enim in stadio caveæ erant, e quibus feroces belluæ emitterentur. Ex his etiam perspicuum fit, Placentinum, utpote flammis consumptum, perperam a viris doctis ligneum venditari. Quod enim Romæ erat, imperante Macrino ignis adeo læsit, ut nullius fuerit usus, do-

(1) V. Josephi Bimardi Epistol. in Musæo Veronen. pag. CCCXLVI.

(2) Lib. XLIII. num. 22. lib. LI. num. 23. lib. LXVI. num. 26. pag. 326. 656. 1097. &c. noviss. edit.

(3) Lib. LXXV. num. 16. pag. 1270.

(4) V. Epist. Smyrn. Eccl. num. VII. & Usserii notas PP. Apost. Tom. II. pag. 200. Jul. Capitol. in M. Antonino pag. 23. V. Salmas. ad h. l. Æl. Lamprid. in Eliogabalo pag. 110. Pass. SS. Perpetuæ & Felicit. apud Ruinart. num. 7. pag. 83. Phil. a Turri de Colon. Forojulien. pag. 351.

(5) Dio lib. LXXVIII. num. 25. pag. 1332. V. si. lubet lib. LXXVII. num. 9. pag. 1295.

donec instauratum est cura Eliogabali, barbari hominis, qui teste Lampridio (1) sterni sibi jubens triclinium in ejus summitate, *noxios & venationes sibi exhibebat*. Neque negotium faceffit epistola Smyrnenfium, in qua (2) legitur Judæos, atque Ethnicos, vix adducto εἰς τὸ στάδιον Polycarpo, inclamare cœpisse, ut Afarcha leonem immitti juberet: quod is sibi non licere dixit, cum τὰ κυνηγέσια jam expleviffet. Hæc, inquam, non obftant; ftadium enim hoc loco pro amphitheatro accipiendum esse auctor est Sanctus Hieronymus in lib. de Viris illuftribus cap. XVII. beatiffimi fenistriumphum ita describens: *Smyrnæ sedente Proconsule, & universo populo in amphitheatro adversum eum personante, igni traditus est*. Quin etiam sæculo anteactō Thomas Smith (3) in eadem urbe *amplum* vidit *amphitheatrum*, in quo, inquit, S. Polycarpus coronatus est, duasque ad latera caveas, quibus claudabantur leones. Nec alio sensu *stadii* vocabulum usurpatur in Actis, non quidem genuinis, sed antiquiffimis Sanctæ Theclæ, quæ [4] ἐβλήθη εἰς τὸ στάδιον, fcilicet juxta veterem interpretem missa dicitur in *arenam*. Quid vero nomine arenæ intelligi velit, ex alio loco discimus, ubi hæc habet: „Cum veniffet dies (5), ut bestię publicarentur, „in amphitheatro posita est, in cavea, in qua erat leæna, „sæviffima; & introivit in arenam, pompa spectaculi. „Hinc vetus auctor, five interpres orationis, quæ nomen præfert Sancti Cypriani Antiocheni (6), Martyrem orantem inducit, ut se Deus liberet de medio sæculi hujus, quemadmodum olim Theclam de medio *amphitheatri*. Et qui vel iisdem omnino, vel parum diversis [7] celeberrimæ virginis actis utebatur, Sanctus Zeno Veronensis [8] narrat *incolu-*
mem

(1) Hist. Aug. Script. pag. 107. B. & pag. 110. A. V. Salmaf. ibid. pag. 194.

(2) Num. VI. IX. XII. PP. Apost. Tom. II. pag. 195.

(3) Notitia septem Asiæ Eccles. apud Galland. Vir. Clariff. in Bibl. Vet. Patrum Tom. I. Prolegom. cap. XVIII. §. IV. pag. XCIV.

(4) V. Ernesti Grabii Spicileg. Tom. 1. pag. 109. 110. 124. & Bibl. Vet. Pat. noviff. Edit. Tom. 1. pag. 186.

(5) Spicileg. pag. 108. & Bibl. pag. 185.

(6) V. Append. ad opera Sancti Cypriani Carthag. pag. XXIV.

(7) Card. Baron. in not. ad Martyrolog. Rom. die 23. Sept.

(8) Lib. I. Tract. VIII. num. 4. Baller. pag. 72. V. Justi Lipsii lib. de Am-

mem de feralis caveæ ambitu exiisse. Quæ omnia profecto satis evincunt, amphitheatrum locum illum fuisse, in quem noxii, publicæ voluptatis causa, ducebantur cum bestiis pugnaturi, præsertim inter solemnes ludos; cujusmodi fiebant quotannis Lugduni a populis trium provinciarum Gallia: qua occasione sanctissimi Christi Confessores spectaculum ingenti hominum multitudini facti sunt.

Sed quamquam hæc sufficiant ad id, quod nobis propositum erat, demonstrandum; operæ tamen pretium ducimus idem confirmare quibusdam exemplis aliorum Martyrum, quos Eusebius refert in magna Diocletiani persecutione feris objectos fuisse. Unus ex his fuit Martyr Agapius (1) qui solemni pompa sæpe traductus describitur in *stadio* Cæsariensi; dein coram Maximino, qui ob natalem suum spectacula edebat, in idem *stadium* immissus una cum malefico (qui universo Theatro plaudente veniam a crudeli Principe obtinuit) voracis ursæ pabulum fuit. Quod hic minus proprie dicitur *stadium*, ac Theatrum, omnino est ingens illud amphitheatrum ab Herode constructum, de quo consulendus Fl. Josephus Antiquit. Judaic. lib. XV. cap. IX. num. 6. Alterum præter Cæsariense idem Herodes erexit in urbe Hiericuntina: aliud insuper in Palæstina Berytii habuerunt a Rege Agrippa ædificatum, ut laudatus historicus narrat lib. XIX. cap. VIII. num. 2. & lib. XIX. cap. VII. num. 5. Sed nimia in Christifideles sævitia Urbani, ac Firmiliani Provinciæ Præsidium Cæsariense amphitheatrum reddidit celeberrimum in Ecclesiæ fastis. Historiam refert Eusebius (2) sex juvenum, qui Urbanum adierunt ἐπὶ τὸ κυνηγέσιον ἀνελθαι μέλλοντα, dum pergeret ad amphitheatrum, eique religionem suam prodentes palam fecere, quemadmodum ii, qui Dei cultum sectantur, *ne bestiarum quidem incursus pertimescant*. Atque his quidem adolescentibus aliud obtigit mortis genus; sed locus, ad quem alii confessores ducebantur Urba-

ba-

phitheatro cap. 11. operum Tom. 111. pag. 1002. Vesalia 1675.

(1) De Martyr. Palæstin. cap. VI.

(2) De Martyr. Palæst. cap. 111.

bano Præside spectante bestiarum dentibus laniandi, erat amphitheatrum, quod Eusebius appellat τὸ κυνηγέσιον, quemadmodum a Dione appellatum fuisse paullo antea monuimus. Cæterum Palæstini juvenes martyrii desiderio incensi urbem petierant, quod fama vulgasset, Agapium & Theclam Christiani nominis causa nuper damnatos fuisse ad certandum cum bestiis ex occasione cujusdam celebritatis quæ populis Palæstinæ communis erat: πάνδημον τῶν ἐθνῶν ἑορτήν, ἢ συνήθεις θέας ἀγόντων. In hoc præterea Cæsariensi amphitheatro cum alii Christi milites, tum præsertim Adrianus (1) quo tempore natalem urbis diem cives colebant, jussu Firmiliani, qui Urbano successerat, leoni primum objectus, dein gladio confossus, martyrii coronam consecutus est. Ac biduo post simili morte præclaros Cæsariensium Confessorum agones Eusebius obsignavit. Adeo verum est, θηριομαχίας seu *venationes* non alibi quam in amphitheatro exhibitas fuisse, cum solemnes populorum conventus haberentur. Plura quam res posceret, congesta a nobis sunt: Quæ tamen omnia nedum allato Sancti Irenæi testimonio lucem afferunt, sed & plurimam conciliant auctoritatem Epistolæ Viennensium & Lugdunensium; cujus auctorem traducit Anonymus velut ignarum juris publici Galliarum.

Nunc de aliis, quæ in epistola memorantur, urbis ornamentis differendum est. „Christianos (legimus) in forum „adductos a Tribuno, atque ab urbis magistratibus coram universa plebe interrogatos fuisse, tum confessione ab illis emissa conjectos in carcerem usque ad Præsidis adventum. „Habemus hic τὸν χιλιάρχην, *Tribunum*: τὰς προεσώτας τῆς πόλεως, sive τὰς ἐξουσίας, *magistratus*, qui urbi præerant; demum τὸν ἡγεμόνα, *Præsidem*, qui provinciam administrabat. Hos omnes illa ætate in Lugdunensi urbe, ac provincia extitisse compertum est. Tribunum enim quod attinet, satis erit pauca quædam ex Petro de Marca (2) mutuari. „De castris Lugdunensibus, ait vir doctissimus, aliqua „di-

(1) De Mart. Palæst. cap. XI.

(2) De Primatibus cap. CVIII.

„dicenda sunt, quia valde conferunt ad explicandum infi-
 „gnem locum epistolæ Lugdunensium apud Eusebium. Cum
 „ex instituto Augusti ad tutelam imperii perpetuo milite
 „Principes uterentur, legionibus & auxiliis provinciatis di-
 „stributis; in limitibus quidem majores copiae distributæ
 „erant: sed in oppidis quoque interioribus non deerant
 „cohorte & alæ, quæ provinciales in officio contine-
 „rent. Inter cætera Lugduni tendebat cohors XVIII. ut do-
 „cet Tacitus Annal. III. *Andegarvos Acilius Axiola, ex-*
 „*cita cohorte, quæ Lugduni præsidium agitabat, coercuit.* Ve-
 „tus autem & solidum ejus urbis auxilium fuisse discimus
 „ex eodem auctore lib. I. Hist., ubi meminit quidem Junii
 „Blæsi Lugdunensis Galliæ rectoris, qui partibus Vitellii ac-
 „cessit cum Italica legione, & ala Taurica Lugduni tenden-
 „tibus. Sed subjungit cohortem XVIII. Lugduni solitis fi-
 „bi hibernis relictam. „ Post pauca idem Petrus de Mar-
 „ca observat, in laudata Epistola fieri mentionem Tribuni,
 „ejus nempe, qui cohorti præerat, & vocari *χιλίαρχον* a nu-
 „mero militum, qui cohortem complebant. Exemplum pror-
 „sus huic simile suppeditant Acta Apostolorum cap. XXI. &
 „seq. Cum enim Judæi Paulum e templo raptum occidere,
 „quærerent, Claudius Lysias *χιλίαρχος τῆς σπειρας*, *cohortis Tri-*
 „*bunus*, illum ex hostium manibus eripuit: dein vinctum in-
 „castra adduci, flagrisque cædi jussit; demum ut in seniorum
 „concione loquentem audivit, ducendum curavit Cæsaream,
 „ad Felicem provinciæ Præsidem. Jamdiu nimirum Roma-
 „ni, Judæa subacta, unam saltem cohortem Hierosolymis con-
 „stituerant (1), ut populares tumultus, qui festis præsertim
 „diebus crebri erant, compesceret.

Tribuno junguntur in epistola magistratus urbis, nem-
 „pe „ Duumviri [2] atque ordo Decurionum, de quibus in-
 „scriptiones Lugdunenses. Impie quidem (ait Petrus de
 „Marca) se gesserunt, sed rite & ex ordine legum. Ete-
 „nim

[1] Joseph de Bello lib. II. cap. XII. num. I. cap. XV. num. 3. & 6. Anti-
 quit. jud. lib. XX. cap. V. num. 13.

2) De Primatibus num. CXIX.

„nim prehensio, modica coercitio, & custodiarum interroga-
 „tio Duumviris competeat, non autem animadversio in-
 „facinorosos, quæ Præsidibus provinciarum ex lege conce-
 „debatur. „ Parisiensi Archiepiscopo succinit Henricus Va-
 lesius in suis ad h. l. annotationibus; nomine enim τῶν προε-
 στώτων τῆς πόλεως ἐξουσιῶν intelligi jubet Magistratus municipi-
 pales. Quamquam enim ἐξουσίαι proprie sint iudices majores,
 qui habent jus gladii; tamen magistratibus etiam municipiorum
 idem honoris titulus aliquando tribuitur: quod jampridem clarissimus
 juris prudentiæ restaurator Alciatus (1) observaverat ad legem
 CCXV. de *Verborum significatione*, inter cætera afferens ad rem
 confirmandam illud Juvenalis:

An Fidenatum, Gabiorumque esse potestas?

De majoris forte gradus magistratibus loquitur Salvianus lib. I.
 de Providentia, ubi comparat cum antiquis corruptos sui sæculi
 mores. *Tunc*, inquit, *pauperes magistratus opulentam rempublicam
 habebant: nunc autem dives potestas pauperem facit esse Rempublicam.*
 Interim dicam, errorem in quemdam Origenis locum irrepsisse (2),
 ubi perperam legitur, περὶ πλῆτῃς καὶ τῶν ἐξιζαμένων, quæ
 crucem figunt interpreti; cum reponi debeat περὶ πλῆτῃς καὶ
 τῶν ἐξουσιῶν. Mox etenim refert illa Christi verba: *Principes
 gentium dominantur eorum, & qui potestatem habent super eos*
 (οἱ ἐξουσιάζοντες) *benefici vocantur;* ex quibus Christi verbis
 Celsus didicerat, sublatam nobis fuisse omnem dominandi cupiditatem.
 Confer, si lubet, hunc locum cum iis, quæ Philosophus Ethnicus nobis
 exprobrat ejusdem libri num. 18. Sed hæc obiter. Petro de Marca,
 atque Henrico Valesio junior accedat veluti Galliæ litteratæ
 Triumvir Joseph Bimardus. Ut ostendat vir clarissimus (3), quibus
 circumscripta esset limitibus municipalis jurisdictionis, quædam ex
 actis SS. Martyrum feligit exempla, quæ Viennensium & Lugdunensium
 epistolam illustrent quam maxime, eamque egregie vindicant a levissimi
 censoris injuria.

G

Pri-

(1) Operum Tom. I. pag. 400. Basil. 1547.

(2) Contra Celsum lib. VII. num. 23.

(3) Dissert. II. cap. IV. apud Murator. Novi Thes. Inscr. Tom. I. pag. 83.

Primum sumitur exemplum ex actis (1) Sancti Felicis Episcopi Tiburciensis in Africa : quem Magnilianus Curator Civitatis cum adigere non posset ad sacros codices tradendos, non tamen in illum animadvertit, sed ad Proconsulem misit. *Ibis ad Proconsulem, & ibi rationem reddes*. Alterum exemplum suppeditant Acta Martyrum Abitinensium (2) in eadem provincia, qui ab illius coloniae magistratibus atque ab ipso stationario milite apprehensi, statim ac in foro Christiani nominis confessionem ediderunt, ad officium Anulini Proconsulis transmissi sunt. Hoc idem argumentum uberrime persequitur Henricus Norisius Cardinalis in Cenotaphiis Pisanis Dissert. I. cap. III. Impie igitur, ut aiebat laudatus de Marca, sed rite & ex ordine legum Tribunus & Duumviri, aliive Lugdunensis coloniae Magistratus Christianos a se prehenso in forum adduxerunt; sed palam confessos nomen Christi, quin eos supplicio addicerent, in carcerem conjecerunt *usque ad Praesidis adventum*. Nihil in his non plane consonum Gallicis institutis, & Romanorum disciplinae. Videamus nunc an caetera dissentiant.

CAPUT QUINTUM.

De Lugdunensis provinciae Praefide. Quo jure in Christianos Viennenses animadvertit? Viennensem Ecclesiam a Lugdunensi distinctam satis indicat auctor Epistolae. De Episcoporum Concilio, cui praefuit Sanctus Irenaeus.

PRæses provinciae Lugdunensis, de cujus jure in Christianos Ecclesiae Viennensis nobis differendum est, constanter ab auctore Epistolae dicitur *ὑπερῶν*: quæ vox generalem quidem habet significationem, sed frequentius accipitur de rectore provinciae, sive Proconsul ille sit, sive Legatus Cæsa-

(1) Ruinart. pag. 313.

(2) Ibid. num. II. III. IV. V. pag. 339. & seqq.

faris, ac Proprætor, quorum alter a Græcis ἀνθύπατος (1) vocatur, alter πρεσβευτῆς ἢ ἀντιπροσώπου [2]. Jam vero quæ Lugdunensem provinciam administrabat, quam inter cæteras sibi retinuit Augustus in celebri provinciarum imperiî divisione facta cum Senatu & Populo Romano, erat Legatus Cæsaris & Proprætor. Hanc M. Aurelius Antoninus, auctore Spartiano (3) regendam dedit L. Septimio Severo; quem tunc temporis, quo Sancti Martyres Lugduni passi sunt, provinciam administrasse suspicatur Henricus Valefius: Severum, inquam, immanis in Christianos sævitix; nam creatus Imperator diram persecutionem movit, in qua (4) per omnes ubique Ecclesias illustria sunt confecta martyria. Sed quicquid hac de re sit, a Lugdunensi distincta erat Gallia Narbonensis, quæ nomine Senatus jamdiu a Proconsule regebatur. Quamquam enim Augustus cum primum Romani Imperii provincias partitus est, omnem Galliam sibi servaverit; postea tamen (5) Senatui & populo Galliam Narbonensem dimisit; ex quo factum est, ut esset proconsularis. Urbs Viennensis diu stetit intra hujus provinciæ limites absque honore veræ Metropolis. Nec enim Eusebius, ubi Viennam & Lugdunum testatur fuisse ἐπιφανεστάτας μητροπόλεις (6), ita accipiendus est, ac si jam inde a sæculo Ecclesiæ secundo, quemadmodum Lugdunum, ita urbs Viennensis peculiaris provinciæ caput haberetur. Quædam enim urbes erant, ut observat Scipio Maffejus (7), Metropoles quidem, sed minores, seu caput cujusdam regionis, & gentis, non autem totius provinciæ. Hujusmodi erat Vienna, scilicet caput Allobrogum. Non-

G 2

dum

[1] Epist. Smyrn. &c. apud Euseb. lib. IV. cap. VIII. lib. V. cap. XVI. & XVIII. alibi passim.

(2) Dio Hist. Rom. lib. LIII. num. 13. pag. 705. Murat. Nov. Thes. Inscript. Classe V. pag. CCCXXXII. num. I. &c.

(3) Hist. Augustæ Script. pag. 65. B.

(4) Euseb. H. E. lib. IV. cap. 1. Ruinart. Acta Martyrum, & Mamach. Orig. Christ. lib. II. cap. III. § 11. num. 7. Tom. I. pag. 431.

(5) Dio lib. LIII. num. 12. pag. 704.

(6) Hist. Eccl. lib. V. Cap. 1.

(7) Epist. ad Freret. in Musæo Veron. pag. CCCCXII.

dum vero imperante M. Aurelio extitisse provinciam Viennensem docet inscriptio tunc posita (1) *Curatori civitatis Arausiensis provincia Gallia Narbonensis*; ex qua recte colligit Bimardus vir antiquitatum suarum peritissimus, veterem provinciam Narbonensem illa ætate non fuisse immutatam, cum adhuc intra ejus limites censeretur Arausio oppidum, quod accessit deinde provinciæ Viennensi, cum hæc primum fuit erecta: cui Viennensi provinciæ idcirco oppidum illud tribuitur in notitiis Galliarum, & in Concilio Arelatenfi. Certa hæc sunt & doctis viris explorata, non autem Anonymo, qui Viennam nobis exhibet metropolim provinciæ Narbonensis.

Cum itaque Proconsulis Imperio ii, qui Viennæ degebant, subessent, quo jure, inquit, Legatus Cæsaris, seu Lugdunensis Præses Christianos alterius provinciæ ad suum tribunal adduci passus est? Magis enim ferendum, si Proconsul, utpote qui majori pollebat auctoritate, cives Lugdunenses poenæ addixisset. Hæc ille. Sed in idem vitium, quod exprobrat auctori Epistolæ, incurrens, falsam nobis offert speciem Proconsularis auctoritatis, quæ jamdiu non parum detrimenti acceperat. Sub Imperatoribus enim Proconsules, utpote qui pacatis provinciis regendis præficiebantur, civilem dumtaxat jurisdictionem habebant (2): qua tamen ex æquo Legati & Proprætores insigniti fuerunt cum potestate consulari ad suas provincias missi. Major vero, sin minus externa majestas, fuit auctoritas (3) Legatorum Cæsaris, cum præter civilem, rem quoque militarem curarent. Itaque Junius Blæsus rector Gallia Lugdunensis (4), de quo superius facta est mentio, cum Italica legione, & ala Taurica Vitellianas partes auxit. Et Dalmatiæ provincia, quæ in priori sub Augusto partitione proconsularis erat, quod perpetuo milite ob internos & vicinorum tumultus indigeret, ut ali-

cu-

(1) V. Bimardi V. Cl. Dissert. II. Cap. IV. apud Murator. Nov. Thes. Inscript. pag. 90.

(2) V. Noris. Cænotaph. Pisan. Diss. II. cap. XI. operum Tom. III. pag. 330.

(3) Crevier Hist. lib. 1. ad ann. U. C. 725.

(4) Tacitus Hist. lib. 1. pag. 152. Plantin. 1585.

cubi Tacitus refert, Cæsarum curæ sub eodem principe commissa fuit. Peculiarem Africæ morem, quo tamen hæc πολιτεία illustratur, idem Tacitus his verbis describit. „Legio „in Africa [1] tutandis imperii finibus sub Divo Augusto, „Tiberioque principibus Proconsuli parebat. Mox Cajus Cæsar oblatam Proconsuli legionem misso in eam rem Legato tradidit „. Vitellio autem, & Vespasiano de imperio contendentibus legionem regebat Valerius Festus Vitellii affinis; provinciam L. Piso Proconsul. Sua cuique munera tributa erant, huic nimirum civilis jurisdictio, Legato res militaris. Hinc est quod alicubi provincias proconsulares vocat *inermes*; cum enim pacatæ essent, nec impetus hostium timerent, Senatus nomine, quin legionario milite opus esset, a Proconsule regebantur. Facilius igitur (quandoquidem major non erat, sed par omnino quod attinet ad judicia ac pœnam fontibus infligendam Proconsulis ac Legati auctoritas] facilius, inquam, Præses Lugdunensis, Cæsaris gerens personam, quam Narbonensis Proconsul, potestate sua abuti potuisset, sibi que tribuere animadversionem in Christianos Viennenses, qui ad Senatus populique provinciam pertinebant, atque ea præsertim ætate, in qua vix aliqua priscae libertatis imago supererat.

Cæterum Acta Martyrum hoc præsidio non indigent; Præses enim Lugdunensis alterius provinciæ homines plectere potuit, quin violaret legum præscripta. „Præses (ait „Paulus jurisconsultus Digestorum lib. I. Tit. XVIII.) in „sux provinciæ homines imperium habet.... Habet interdum & adversus extraneos, si quod malum commiserint; „nam & in mandatis principum est, ut curet is, qui provinciæ præest, malis hominibus purgare provinciam: nec „distinguitur unde sint. „Hæc eadem tradit Ulpianus ibidem lege XIII. „Congruit bono & gravi Præsidi curare, „ut pacata atque quieta provincia sit: quod non difficile „obtinebit, si sollicitè agat, ut malis hominibus provincia „careat; nam & sacrilegos, & plagiarios, & fures conqui- „rere

(1) Hist. Lib. IV. pag. 205.

„rere debet, & prout quisque deliquerit, animadvertat. „ Cum igitur hoc esset Præsidum officium, Lugdunensi licuit in *extraneos* quoque sententiam ferre. Ut enim *malis hominibus* (quales Christiani habebantur) *provinciam purgaret*, eos conquirere debuit; suaque in ditione repertos punire, quin distingueret, *unde essent*. Atqui vetus auctor epistolæ nullibi refert Viennenses, qui Lugduni coronati sunt, jussu Præsidis Viennæ captos, atque in suam provinciam adductos fuisse. „ Comprehendebantur, inquit, quotidie qui „ digni erant, ut eorum (qui Christi nomen, ac fidem turpiter ejuraverant) numerum supplerent; adeo ut ex utraque Ecclesia præstantissimi quique, & quorum maxime labore, atque industria res hic constitutæ fuerant, simul omnes tenerentur. „ Quamquam igitur ex his nonnulli Viennenses cives essent; Lugduni degentes Præses teneri iussit, quin distingueret unde essent; quod *mali homines, incesti*, atque *homicidæ*, licet per summam calumniam, audirent. Quæ vero causa quosdam e primoribus Ecclesiæ Viennensis impulerit, ut hac procella sæviente Lugdunum peterent, conjectura, quam sapientum judicio lubens submitto, mihi videor assecutus. Narrat Lucianus (1) vix carceri addicto Peregrino Christianos præsto fuisse omnibus caritatis officiis: *Quin & ex Asia urbibus quosdam venisse a communi missos, ut opem & solatium homini afferrent*. De veterum Christianorum caritate (quemadmodum vir doctus observat ad h. l.) nihil sane dicere potuit luculentius homo ethnicus atque impius, præsertim hoc agens, ut non modo Peregrinum, sed etiam Christianos irrideret. Neque tamen fas est dubitare, num Lucianus morem hunc temere confingat. Jamdiu enim Asiæ Ecclesiæ tum Episcopos miserant, tum Diaconos, aliosque veluti Legatos, qui Sanctum Ignatium a Trajano damnatum ad bestias, cum vinctus Romam duceretur, suo nomine inviserent, atque viatico recrearent. Id passim Ecclesiis rescribens fatetur sanctissimus martyr in epist.

(1) De Morte Peregrini num. 12. & 13. operum Tom. III. pag. 334. curante Jo: Federico Freitzio Amstel. 1743.

epist. ad Ephesios num. XXI., ad Magnesianos num. II. & VI., ad Trallianos num. I., demum ad Smyrnenses num. XII., ad quos ex urbe Troade litteras dedit per Burrhum Diaconum, *quem, inquit, misistis una cum Ephesiis fratribus vestris: qui omni modo me refocillavit.* Idipsum confirmant Acta Sancti Martyris (1), & Sanctus Joannes Chrysostomus, a quo memorantur Ecclesiarum ad Ignatium legationes. Cum hujusmodi fuerit consuetudo Ecclesiarum Asiae, idem omnino cum ab aliis ubique gentium, tum ab Ecclesia Viennensi factum arbitror mox ut accepit plures e fratribus Lugdunensibus post primam in foro confessionem in carcerem coniectos a Tribuno & Magistratibus Urbis usque ad Praesidis adventum. Tunc scilicet prestantissimi viri, quorum antesignanus videtur fuisse Sanctus nomine, Viennensis Ecclesiae Diaconus, Lugdunum ad Confessores veluti legati missi sunt: qui cum aliis Lugdunensibus nondum vinctis inita societate (2) carceres adibant, *martyribus praesto aderant, nec ab eorum conspectu discedebant.* Sed cum Christianos omnes rector provinciae Lugdunensis conqueri jussisset, praeter cives capti sunt Viennensis Ecclesiae Legati; Sanctorumque Confessorum, quibus sedulo ministraverant, numerum auxerunt. Praeclaro igitur suorum civium triumpho *utraque Ecclesia* gestiens, ad Asiae & Phrygiae fratres epistolam misit; unus vero atque idem Praeses nedum in suae provinciae homines, sed etiam in *extraneos*, qui in provinciam suam venerant, imperium exercuit.

Hæc mihi conjicere licuit, de quibus, uti dixi, viris doctis judicium permitto. Quamquam huic difficultati satisfecit Henricus Valesius, seu potius Petrus de Marca, qui suam de Primatibus dissertationem evulgavit, antequam prodiret historia Eusebii Cæsariensis a Valesio latine reddita, atque illustrata. In hac igitur dissertatione num. VIII. doctissimus Archiepiscopus, cui paullo post Valesius subscripsit, suspicatur Praesidem illum, qui fideles ex *utraque Ecclesia*

(1) PP. Apost. Vol. I. pag. 176. Amstel. 1724.

(2) Apud Euseb. lib. V. cap. 1. pag. 117. A. B.

sia quæsit ad necem, rectorem tunc fuisse provinciæ utriusque: hæc vero hypothesis innititur gravi fundamento, scilicet consuetudini (1) illa ætate passim receptæ; cui demonstrandæ pauca quæ collegimus exempla sufficient. Martium Turbonem (2) Pannoniæ simul ac Daciæ Adrianus præfecit. Maternus Syriæ præfuit universæ. Quamquam enim regio hæc latissima divisa jam fuisset, ut constat ex veteri tabula, in qua memoratur Cajus Julius Severus Legatus & Proprætor *Syriæ Palæstina* (3) ann. Æræ Christ. CLXVI.; nihilo tamen minus ad finem vergente eodem sæculo reperitur Maternus Consul Imperatoris Legatus & Proprætor *cunctæ Syriæ* (4), & post Maternum Pescennius Niger apud Herodianum (5) *Συρίας ἡγᾶτο πάσης*: quæ sane administratio amplissima erat; quippe Phœnices, omnisque regio ad Euphratem Nigri imperio suberat. Mæsiam quoque temporibus Antonini Pii in duas provincias fuisse divisam certum est; ad hanc enim ætatem pertinet inscriptio Gruteriana (6), in qua fit mentio provinciæ *Mæsiæ superioris*, & Legati ac Proprætoris, a quo regebatur. Altera igitur, seu inferior alteri Præsidi suberat. Verum hoc non obstitit, quominus a M. Aurelio Antonino (7) *Mæsiæ utriusque regimen* Pertinax acceperit. Semper enim fuit in arbitrio Imperatorum administrationem immutare, seu Prætorix Provinciæ essent, seu Proconsulares. Sed quoties in his immutatio fieri vellet, boni principes id agere solebant *ex Senatus voluntate* quemadmodum expressis verbis scribit Lampridius (8): quod perinde fecisse M. Aurelium ex quodam Capitolini loco (9) non obscure colligitur.

Ex-

-
- (1) V. Bimard. Lettre a M. Bouhier in Nov. Thes. Inscript. Tom. I. pag. 133.
 (2) V. Spartian. in Adriano Hist. August. script. pag. 4. Paris. 1620.
 (3) Muratori Nov. Thes. Inscript. Tom. I. Classe V. cap. CCCXXXII num. 1.
 (4) Ibidem Class. V. pag. CCCXLIII. num. 1. Vid. Dionem lib. LXVIII. num. 32. pag. 1146.
 (5) Hist. lib. II. cap. VII.
 (6) V. Cellar. Notit. Orbis Antiqui lib. II. cap. VIII. sect. III. num. XXXIX. Tom. I. pag. 456.
 (7) Jul. Capitolin. in Pertinace Hist. Aug. script. pag. 54.
 (8) Hist. Aug. pag. 121.
 (9) Ibid. pag. 31. V. Salmas. pag. 93. & Casaubon. pag. 75.

Explosis cavillationibus Anonymi, qui civile Galliarum regimen ab auctore Epistolæ turbatum clamitat, superest inquirendum de statu Ecclesiarum. Vix tamen hac de re nobis est cum illo contentio. Nec enim assentimur Renato Massuetio, cui (1) visum est probabilius nullum in Galliis olim extitisse Episcopum præter Lugdunensem. Sententiam hanc refellit hæc eadem Epistola, quæ duas prodit Ecclesias Lugdunensem, & Viennensem: ἐκ τῶν ἀμφοτέρων ἐκκλησιῶν præstantissimi viri diuturnum agonem illustri morte compleverunt; atque hac de causa utriusque Ecclesiæ nomen in epistolæ titulo apparet. Quemadmodum vero Lugduni pastoris munereungebatur Pothinus, qui nonagenario major post acerbissimos cruciatus obiit in carcere; suus etiam Viennensibus præerat Antistes, qui Sanctum, ut nobis licuit suspicari, Ecclesiæ suæ Diaconum, aliosque Legatos ad Confessores invisendos Lugdunum misit. Licet enim Valesius illa veteris Epistolæ verba, Σάγκτον διάκονον ἀπὸ βιέννης, interpretetur, Vienna quidem oriundum, Lugdunensis vero Ecclesiæ Diaconum; nihil tamen nos cogit a satis perspicua Rufini versione recedere, quæ laudat *Sanctum nomine, Diaconum Viennensem*. Ita prorsus antiquus Scriptor operis adversus Cataphrygas (2) illis objicit ἄνδρας δοκίμους ἢ ἐπισκόπους ζότικον ἀπὸ κομάνης κώμης, ἢ ἰβλιανὸν ἀπὸ ἀπαμείας, qui Pseudoprophetarum somnia rejecerant; neque tamen hæc loquendi formula ἀπὸ nobis innuit Zoticum patria Comanensem, aut Julianum Apamea oriundum; sed illum quidem, Comanensis oppidi Episcopum, hunc vero Apamenum: Uti nec Patriam Sancti martyris Thraseæ, sed eam quam rexit Ecclesiam, Polycrates (3) innuit in Epistola ad Victorrem, ubi Thraseam appellat ἐπίσκοπον ἢ μάρτυρα ἀπὸ εὐμενίας. Idem ergo sibi vult in Lugdunensium Actis illud, ἀπὸ βιέννης, nec ullum superesse dubium videtur, quin peculiaris Ecclesia, in qua *Sanctus* nomine Diaconi officium obiret, jam inde floruerit in Urbe Viennensi.

H

Pro-

(1) In Irenæi Libros Diss. II. Art. 1. num. 13. & seq.

(2) Euseb. H. E. lib. V. cap. XVI.

(3) Ibidem lib. V. cap. XXIV.

Proprio tamen Episcopo tum Viennam, tum alias Galliarum urbes præter Lugdunum tunc temporis caruisse ut ostendant Massuetius (1) Quesnellus (2), Coutantius [3], insigni Eusebii testimonio abutuntur, quod accuratius expendere operæ pretium existimo. Referens enim Historiæ Ecclesiasticæ Parens lib. V. cap. XXIII. notissimam de Paschate controversiam, quæ sub Victore Pontifice agitata est, Epistolam hac de re scriptam ab Irenæo vocat Epistolam Parœciarum Galliæ, quas ille regebat tunc Lugdunensis Episcopus: ὁ δὲ εἰρηναῖος ἐπεσκόπει. Ex his porro argumentantur unum intra Galliæ fines Irenæum extitisse, qui Ecclesias illas cum Episcopali potestate administraret. Sed quo sensu vocem ἐπισκοπὴν Eusebius usurpaverit, recte judicari nequit, nisi geminis ferme ejusdem locis cum hoc diligenter collatis. De Juliano, qui Commodi anno primo Sacerdotium, Alexandria adeptus est, hæc habet (4): τῶν κατ' ἀλεξάνδρειαν ἐκκλησιῶν ἐγγχερίζεται τὴν ἐπισκοπὴν. Hujus decessores constanter appellaverat (5) non Ecclesiarum, sed Ecclesiæ, vel Parœciæ Alexandrinæ Episcopos; hic autem Julianum exhibet non unius Ecclesiæ Antistitem, sed plurium Episcopum. Nomine vero Ecclesiarum Alexandria, nedum hujus urbis Cathedram, sed cæteras quoque per Ægyptum jampridem erectas proculdubio intelligit; nam idem verba faciens de Demetrio, ait, anno decimo Severi (6) Latum obtinuisse Alexandria, totiusque Ægypti Præfecturam, Demetrium vero τῶν αὐτόθι παροικιῶν τὴν ἐπισκοπὴν, Parœciarum, quæ illic erant, episcopatum. Quin etiam magni Dionysii primordia (7) referens, his utitur verbis: τῶν κατ' ἀλεξάνδρειαν ἐκκλησιῶν τὴν ἐπισκοπὴν Διονύσιος ὑπολαμβάνει, Episcopatum Ecclesiarum Alexandria suscipit Dionysius. Plures igitur erant per Ægyptum Ecclesiæ, seu, quod idem est, Parœciæ, quæ
nunc

(1) In Sanctum Irenæum l. c.

(2) In Sanctum Leonem Dissert. V. Part. I. cap. XIII.

(3) Rom. Pontif. Epist. pag. 101.

(4) Hist. Eccl. lib. V. cap. IX.

(5) V. Lib. II. cap. XXIV. lib. III. cap. XXI. lib. V. cap. I. XI. XIX.

(6) Ibid. lib. VI. cap. II.

(7) Hist. Eccl. lib. VI. cap. XXXV.

nunc Dioeceses dici solent; sexcentis enim in locis *παροικία* agrum (1) significat, vel territorium, cui suus præerat Episcopus. Sed quamquam hi plures essent, omnium tamen Paroeciarum Ægypti *Episcopatum* in Eusebii historia sibi vindicat Alexandrinus: quod sane cum illius ævi disciplina conciliari nequit, nisi Episcopatus nomine illa veniat portio administrationis, quam vetus consuetudo, & Canones sacratissimi totius orbis reverentia consecrati *matricis* (ut cum Tertulliano loquar) & *originalis Ecclesiæ* Præfuli concesserunt in omnes provinciæ seu amplissimæ regionis (quæ Dioecesis a veteribus dicitur) Ecclesias, quamquam peculiaris ac proprius cuique Paroeciæ Episcopus non deesset. Nam, quod aliquibus visum est, nullum in Ægypto per ducentos & amplius annos Episcopum fuisse, ne fingi quidem potest, si viros doctissimos consulamus, Pearsonum (2) & Lequienum (3), qui paradoxum hoc aperte rejiciunt. Sed quidquid hac de re sentire velimus, ea saltem ætate, qua Sanctus Dionysius floruit, invenire est (4) jam longævum Cheremonem Nili urbis Episcopum, Cononem Hermopolitanum, Ammonem Berenicensem, Basilidem Pentapolitanum; aliasve per Ægyptum Germanus, Hierax, Nepos regabant Ecclesias Episcopali jure ac potestate. Quamquam igitur Juliano, Demetrio, & Dionysio adscribat Eusebius tum Alexandrinæ Ecclesiæ, tum Ægypti totius regimen, sive *ἐπίκλην*: quamquam perinde Irenæus dicatur omnes Galliarum Paroecias *ἐπισκοπῆν*; non inde consequitur non alium in Ægypto, quam Alexandrinum, aut in Gallia non alium quam Lugdunensem Episcopali nomine insignitum fuisse.

Recte igitur Eusebii locum explicandum monuimus de Irenæi primatu, quemadmodum etiam Rufinus accepit, referens eo *Præside Sacerdotalem conventum* (5) Lugduni ha-

H 2

bi-

[1] V. Can. Apost. 11. 12. 17. Ancyran. 18. Nicæn. 16. Antioch. 3. 9. 18. 21. & Bevereg. Cod. Can. Eccl. Primit. lib. 11. cap. V. num. VI.

(2) Vindic. Ignat. Parte I. cap. XI

(3) Oriens Christian. de Patriarch. Alexandr. Tom. 11. pag. 343.

(4) V. Euseb. lib. VI. cap. XLVI. & seq. lib. VII. cap. XXVII. &c.

(5) Hist. Eccl. lib. V. cap. XXIII.

bitum, in quo rejecta fuit consuetudo Asianorum. Neque vero Sacerdotalis hic (nempe quos Sacerdotum nomine veteres intelligunt) Episcoporum Galliarum conventus prodiit e cerebro Rufini interpretis, sed alio nititur Eusebii testimonio, quod in aliam sententiam trahi nequit. „ Synodi, inquit (1), ob id, ceterisque Episcoporum convenerunt.... „ Extat etiamnum epistola ab iis scripta, qui in Palæstina congregati sunt, præsidentibus Theophilo Cæsariensi, & Narcisso Hierosolymorum Episcopo. Alia etiam extat de eadem controversia Romani Concilii Epistola, cui Victoris Episcopi nomen præfixum est. Alia Episcoporum Pontici, quibus Palma utpote antiquissimus præfuit: necnon & Paroeciarum Galliarum, quibus præerat Irenæus: ὁ δὲ εἰρηνῆος ἐπισκόπος. His ergo præmissis, capite sequenti Gallorum Epistolam rursus memorat Eusebius, atque ait scriptam fuisse ab Irenæo ἐκ προσώπων ὧν ἡγήτο κατὰ τὴν Γαλλίαν ἀδελφῶν: *nomine fratrum, quibus in Gallia præerat*. Nullum igitur Eusebii verba, quibus Irenæo videtur Episcopalem in omnes Galliarum Ecclesias administrationem tribuere: nullum, inquam, argumentum præbent asserendi ceteras illius regionis Paroecias peculiari, ac proprio Episcopo caruisse. Nam quod Massuetius opponit (2) a veteribus plerumque *fratrum* nomine Christianam plebem designari, non autem Episcopos, parum me movet. Quid enim sibi velit apud Eusebium hoc loco vox ἀδελφῶν, ignotum non erat Rufino interpreti veterum Græciæ Scriptorum peritissimo, non Petro de Marca [3] non Henrico Valesio (4) non Guillemo Beveregio [5] non demum Stephano Baluzio [6], qui Galliarum Antistites designari arbitrati sunt. Præter Epistolas Cornelii, & Cypriani, aliorumve, qui sese *fratres* appellant, id confirmant ἐορτασικαί, sive Paschales Epistolæ, quas Alexan-

(1) H. E. lib. V. cap. XXIII. & XXIV.

[2] in Sancti Irenæi libros Diff. II. Art. 1. num. 16.

(3) De Primatibus num. CXIII.

(4) Annot. ad Lib. V. cap. XXIV.

(5) Codex Can. Eccl. Primit. lib. II. cap. V. num. VI.

(6) In Nov. Collect. Conc. Venet. 1728. Tom. I. pag. 609.

Alexandrinus Præsul ad Ægypti Fratres quotannis mittere consuevit, ut in Paschali festo celebrando omnes inter se Ecclesiæ consentirent. Morem hunc (nulla saltem, quod sciam, extat antiquior memoria) primus omnium invexisse videtur magnus Dionysius: plures saltem hujus argumenti epistolas ab eo scriptas laudat Eusebius. „Cum Paschalis, inquit (1), „solemnitas immineret, iterum Dionysius τοῖς ἀδελφοῖς, fratres per epistolas est allocutus. „Et nonnullis interjectis: „Ad fratres per Ægyptum constitutos Paschalem rursus epistolam misit. „Dubium non est, quin utrobique innuantur Episcopi, qui, uti diximus, plures erant in Ægypto ætate illa, qua floruit Sanctissimus Alexandrinæ Ecclesiæ princeps. Addam tres adhuc supereffe latine redditas a Sancto Hieronymo (2) Paschales Epistolas, quas Theophilus, ut epigraphæ testatur, ad totius Ægypti Episcopos dedit. Quare nihil vetat, quominus *fratres* illi, quorum personam gerit Irenæus in Epistola ad Victorem, sint cæteri Galliarum Episcopi, ὧν ἠγεῖτο, quibus præerat ex sedis prærogativa. Quin etiam peculiaris ratio id persuadet. Non enim ad *plebem Christianam* pertinebat statuere qua die recollendum esset Resurrectionis mysterium: aut monere Victorem, ne integras Dei Ecclesias, quæ morem sibi traditum a maioribus tueri profitebantur, a communione rescinderet. Proprium hoc munus erat Episcoporum; qui reapse, ut Episcopos decet, sententiam a se latam ita moderantur, ut sedis quidem Apostolicæ disciplinam retinendam censeant; sed cum Asianis præclare de se meritis paullo mitius existiment agendum esse, quam Victori videretur.

Constat vero ex his omnibus falsam ideam Galliæ Christianæ fortassis ingeri a viris alioqui doctissimis, Massuetio, Coutantio, aliisque, qui cum iis sentiunt; non autem, ut Anonymus criminatur, a veteri scriptore Epistolæ, qui alteram Viennæ Ecclesiam, Lugduni alteram non obscure docet jam inde floruisse. Quæ cum ita se habeant, nullum

ex

(1) H. E. lib. VII. cap. XII.

(2) Epist. XCVI. XCVIII. C. inter Hieronymian. curante Vallarsio Tom. I. pag. 555.

ex hoc capite suppositionis argumentum sumi potest adversus Epistolam Viennensem, & Lugdunensem nomine conscriptam.

CAPUT SEXTUM.

Martyrum cruciatus non sunt nota suppositionis. Ante Decianam persecutionem erant in usu eculeus, laminae candentes, nervus, ferrea cathedra, aliaque id genus tormenta.

De reddita martyribus membrorum post carnificinam integritate absque humano studio; deque aliis prodigiis, quorum fit mentio in actis sinceris.

INsignem falsitatis notam, Anonymi iudicio, præfert Epitola, ubi describit varios martyrum cruciatus, Blandinæ præsertim, & Sancti, Diaconi Viennensis: quorum prior tanto nedum animi, sed corporis robore instructa fingitur, ut vel ipsi carnifices, qui sibi succedentes a prima luce ad vesperam foeminæ membra laniaverant, resoluta nervorum compage deficerent; victique mirarentur, Blandinam toto lacerato corpore adhuc vivere, cum unum tormentorum genus (nedum tot, ac tanta quæ adhibuerant) ad eam enecandam sufficeret. Mirabilius quid accidit Viennensi Diacono. Quam enim in priori certamine humani vultus & corporis speciem amiserat, inter novas easdemque atrocissimas poenas adeo recepit, ut medelam ei potius quam detrimentum iterata supplicia attulisse viderentur. Hæc, inquit Anonymus, hisque similia pios fortasse homines afficiunt, non philosophum, qui statim deprehendit inscitiam, & fraudem impostoris. Nec enim hoc hominum genus ævi, de quo agitur, mores callet, nec sedulo expendit quid ferant naturæ vires, quidve supremi numinis sapientiam deceat. Tanta enim acerbitas tormentorum, quæ absiona est a Marciani imperii clementia, ferreum exhibet ingenium, quo Decius primum, dein Valerianus, ac subinde Diocletianus & Ga-

Galerius miserrimis exquisitisque suppliciis in Christianos sa-
vierunt. Pugnat etiam hæc fabula cum intimo sensu, quo
percipimus atque experimur cum vires corporis, tum ani-
mi facultates finitas esse. Quod ipse demum auctor agno-
vit ad machinam confugiens, ut nodum solveret. Sed mi-
raculorum parcissimus est Deus, nec enim absque graviori
causa sapiens naturæ conditor a naturæ legibus recedit. Quæ
vero causa suberat, cur Martyres Lugdunenses prodigii o-
pe servati fuerint, qui demum omnes ferro, bestiis, igne
perierunt? Vah putidam fabellam!

Hoc Anonymi argumentum quam leve sit, quam indi-
gnum homine, ut videri vult, erudito, partem eam quod
attinet, quæ tormentorum sævitiam ab illius ævi moribus a-
lienam statuit, paucis demonstrari posset, nimirum Senecæ E-
pistola XIV., ubi & varietatem, & apparatus instrumentorum
pœnaliaum his verbis describit: „Ferrum circa se, & ignes
„habet, & catenas, & turbam ferarum, quam in viscera
„immittat humana. Cogita hoc loco carceres, & cruces, &
„equuleos, & uncum, & adactum per medium hominem,
„qui per os emergat, stipitem, & distracta in diversum a-
„ctis cruribus membra; illam tunicam alimentis ignium &
„illitam, & intexam, quidquid aliud præter hæc commen-
„ta sævitia est. „En ingentem Romani fori pompam jam-
diu ante Decium: quam forte Domitius etiam Ulpianus per-
secutus est lib. VII. de Officio Proconsulis; ubi, teste La-
ctantio (1) *rescripta nefaria collegit, quibus pœnis affici oport-*
teret eos, qui se cultores Dei confiterentur. Sed minus dolen-
dum est, hoc Ulpiani opus periisse, cum Acta martyrum,
nonnulla supersint, atque alia monumenta antiquitatis, ex
quibus colligimus, plures ante Decium ob Christi confes-
sionem acerbissimos cruciatus ante supplicium extremum per-
tulisse: tum etiam nonnullis absque humana ope post dira
tormenta sanitatem redditam; aut alia contigisse præter u-
sum, omnipotenti Deo, qui naturæ legibus imperat, meri-
to adscribenda. Atque ut a primo ordiamur, persecutionis
Lug-

(1) Divin. Inst. lib. V. cap. XI.

Lugdunensis veluti prologium fuit popularis tumultus. A domibus enim, a balneis, a foro, a quocumque demum urbis loco Christiani arcebantur, facultatibus exuti, insanisque clamoribus & saxis laceffiti, plagisque inflictis raptati per urbem, in privata ergastula (συγκλείσεις), quæ nondum Adriani lex abolere potuerat, trudebantur; donec a Tribuno & Magistratibus in forum producti, cum se Christianos coram populo universo confessi fuissent, in publicos carceres coniecti sunt, atque ibi detenti usque ad Præsidis adventum. Quos vero deinceps jussu Præsidis cruciatus subierint, explicare aggredimur.

Blandina, quam Anonymus in exemplum adducit, nulum non experta est tormenti genus; ut carnifices mirarentur quæ spiritum adhuc duceret παντός τῆ σώματος διεσπάργος καὶ ἡνεωγμένης, *toto corpore disrupto & eviscerato*. Hæc factis indicant Blandinam suspensam fuisse in equuleo ac diu tortam. Atqui jampridem eo iudices utebantur ad extorquenda præsertim servis testimonia, uti docent Sigonius de Judiciis lib. III. cap. XVII., Gallonius de SS. Martyrum cruciatibus cap. III., Mamachius Originum, & antiquitatum Christianarum lib. III. cap. I. §. VIII., aliique plures. Quare translato ejus usu ad nostros etiam torquendos, Blandinam, quæ servilis erat conditionis, equuleo impositam fuisse, mirum videri nequit. Atque alii quidem servi Christianorum Lugdunensium, Ethnici tamen, cum reformidarent βασάνες, *quaestiones*, quæ in equuleo fiebant, infanda nostris crimina objecerunt: Blandina vero, nedum cujusque metus expers, verum etiam omni sensu doloris amisso, unam hanc vocem sæpius emisit: *Christiana sum, & nihil mali apud nos geritur*. Idem tormenti genus innuit Sanctus Justinus Apol. II. num. 12. „Raperunt, inquit, εἰς βασάνες, *ad quaestiones* nostrum servos, partim pueros, partim mulierculas; „atque horrendis cruciatibus facinora, quæ passim illi patrare audent, nobis affingere coegerunt. „Neque secus accipiendum, quod legitur in actis Sancti Polycarpi num. VI., duos nempe servulos detentos ab iis, qui eundem quaerebant; atque alterum ex iis βασανιζόμενον, *equuleo tortum* locum

cum prodidisse, quo ille antea secesserat. Itaque Græcis equuleus dicitur ξύλον βασανιστήσιον (1), quod plane differt ἀπὸ τῆς κολαστηρίας ξύλης, quamquam ut suo loco observabimus, Henricus Valesius unum cum altero confundat. Equulei vero formam atque usum eleganter explicant Gallonius, & Mamachius mox laudati: ex quibus pauca in rem nostram seligimus. Hominis, qui equuleo imponebatur, ut suum proderet, vel alterius crimen, manus pedesque constringebant tortores fidiculis in rotam immixtis: quas cum extenderent, ipsam quoque corporis compagem trahi ac divelli necesse erat. Quod si is, qui torquebatur, crimen sibi objectum negaret, ungulis ferreis, aliisque instrumentis laniabant, ut se Christianum esse inficiaretur. Hanc Ethnicorum Magistratibus sævitiam exprobrat Tertullianus cum aliis in locis; tum præsertim cap. II. libri *ad Nationes*, ubi eos alloquitur in hunc modum. „Præsides extorquendæ veritatis de nobis solis mendacium exquiritis, ut dicamus nos non esse quod sumus . . . Sane cæteros ad hoc *tenditis*, & carnificatis, ut negent esse quod esse dicuntur? Atquin illis negantibus non creditis: nobis si negaverimus, statim creditis. „Priorius ad hunc locum non *tenditis*, sed *tunditis* legi mallet. Sed vir doctus non animadvertit a Tertulliano describi homines equuleo impositos, quorum nervi, atque ossa funibus *tendebantur*, atque ungulis ferreis carnes ad viscera usque laniari mos erat. Huiusmodi tormentum Prudentius velut in tabula expressit elegantissimis versibus (2):

Vinctum retortis brachiis
 Sursum ac deorsum extendite,
 Compago donec ossium
 Divulsa membratim crepet.
 Post hinc biulcis ictibus
 Nudate costarum abdita,
 Ut per lacunas vulnerum
 Jecur reiectum palpitet.

I

Blan-

[1] V. Sozomen. Hist. Eccl. lib. V. cap. XI.

(2) Per istephanων Hymno V. pag. 109.

Blandina igitur in equuleo suspensa hujusmodi cruciatus per-
tulit, παντὸς τοῦ σώματος διεσπασμένη, *divulsa* fidiculis, atque
disrupta nervorum & ossium compage, καὶ ἠνεωγμένῃ, seu re-
tectis ungula ferrea costarum abditis ac visceribus. Nullum
præter hoc unum, quod confictum putat, ad Decii usque
ætatem prodi posse hujus crudelitatis exemplum Anonymus
contendit. Sed egregie fallitur. Antiquior enim Decio, uti
diximus, Tertullianus loquitur uti de re passim usurpata. Nec
ulli, qui expers non sit omnis eruditionis, ignota est episto-
la Smyrnenſium qui [1], „dulcia fuisse referunt martyribus
„verbera flagellorum, gratas equulei flammæ, ferientis a-
„mabilem gladium, & mitia crepitantium tormenta flam-
„marum, cum fluente utriusque lateris cruore omnia ap-
„parerent tormenta membrorum. „ Antiqua versio, qua u-
timur, licet liberior sit, græci tamen autographi sensum
reddit; sanctos enim Martyres adeo crudeliter laniatos ex-
hibet, ὥστε μέχρι τῶν ἐσω φλεβῶν καὶ τῶν ἀρτηρίων τὴν τῆς σαρκὸς
οἰκονομίαν θεωρῆσθαι, ut ad intimas usque venas, & ar-
terias compago corporis spectaretur. Non est igitur cur Ano-
nymus miretur eodem sæculo Blandinam flagris, atque un-
gulis ita discerptam, ut ejus corpus ad viscera usque rete-
ctum appareret. Jamdiu quoque erant in usu *lamina aris ca-*
dentis ad vincendam Sancti, Diaconi Viennensis constantiam
adhibitæ. Perspicuis id confirmat Plauti, Ciceronis, Hora-
tii testimoniis Gallonius in præclaro Opere de SS. Marty-
rum Cruciatibus cap. VI. Servos potissimum constat huic
pœnæ addictos, & reos majestatis; quales habiti sunt Chri-
stiani, quod publicas religiones, & principum edicta negli-
gerent. „ Etiamnum „, inquit Præses in Actis SS. Epipo-
dii & Alexandri, qui sub eodem M. Aurelio Lugduni pas-
si sunt [2], „convelluntur principum sanctiones, & uno eo-
„demque majestatis crimine Imperator impugnatur, & nu-
„mina? Ubi sunt tormenta quæ intulimus? Ubi cruces? u-
„bi gladii? ubi ignita *lamina*? „ Non aliter in Sanctum
Dia-

(1) Ruinart. Acta sincera pag. 24. et PP. Apost. Tom. II. pag. 195.

(2) Ruinart. Acta Martyrum pag. 64.

Diaconum Præsidis & carnificum furor exarsit, & cum nihil amplius ipsis superesset, quo illum torquerent, χαλκᾶς λεπίδας (1) candentis aris laminas mollioribus ejus membris admoveri jussit.

Ad alios, quibus Confessores Lugdunenses affecti sunt, cruciatus pro modulo nostro explicandos progredimur, in medium allatis, ut hætenus factum est, antiquioribus Deciano imperio monumentis. Cum invicti Christi milites adduci non possent ad ejus nomen ejurandum, nec ad ullam criminis apud se patrati confessionem, „in obscurissimum „(2) ac molestissimum carceris locum conjecti sunt, ac pedibus ad quintum usque foramen divaricatis, in nervo jacuerunt. „Squallorem carceris, atque atrox nervi supplicium memorat Tertullianus in libro ad Martyres cap. II. „Habet, inquit, tenebras carcer, sed lumen vos ipsi. Habet vincula, sed vos soluti estis. Triste illic expirat, sed vos odor estis suavitatis . . . Nihil crus sentit in nervo, cum animus in Cælo est. „Illustris Martyr Perpetua, quæ Tertulliani ævo floruit, in Actis (3) refert se cum sociis in carcerem receptam, nec unquam tales tenebras expertam fuisse; ac paullo infra ait: *in nervo mansimus*. Hoc poenæ genus, quod nedum Tertullianus, & Perpetua, sed Rufinus, alique passim latini scriptores *nervum* appellant, Græcis est ξύλον, sive *lignum*, ut ex Petavio notat Valesius ab lib. IV. Hist. Eccl. cap. XVI. Qui ibidem ait, machinam hanc truncum fuisse ligneum quinque hinc atque inde punctis, seu foraminibus certo invicem spatio divisis, in quæ velut in ocreas noxiorum pedes inferebantur. Sed parum sibi constat vir doctissimus, atque in suis ad librum VI. cap. XXXIX. annotationibus cum *nervo equuleum* confundens, per ξύλον κολασήριον, non nervum, sed equuleum significari contendit: quod omnino falsum est. Origenes enim eo loci describitur „intimo carceris recessu multorum dierum spatio stetit, „se in *pænali ligno* ad quatuor usque foramina pedes distentus, „.

(1) Epist. num. VI. Bibl. PP. Tom. I. pag. 697.

(2) Ibid. num. VIII. pag. 698.

(3) Ruinart. num. II. et VIII. pag. 81. 83.

„tus „. Quæ profecto loci, ac temporis circumstantiæ, ipsaque pœnalis machinæ descriptio, non equuleum, cujus usus erat in foro ante Præsidis tribunal, sed *nervum*, seu lignum nobis repræsentat pluribus utrinque punctis, in quæ pedes inferebantur, distinctum. Cæterum idem Valesius, alique supplicii hujus usum, non Decii modo, sed M. Aurelii temporibus longe antiquiorem inveniunt in Actis Apostolorum, ubi (1) quid Paulo, & Silæ contigerit Philippis, fusius describens Sanctus Lucas ait, custodem eos *in interiorem carcerem misisse, & pedes eorum strinxisse ligno*. Haud secus in angustum ac tenebricosum carceris locum retrusi sunt Martyres Lugdunenses, ligneisque, ut moris erat, compedibus adstricti. De equuleo, & nervo, quorum utrumque nudo ac simplici τὸ ξύλον nomine indigitat Phileas Thmuitarum Episcopus in libro de Ægyptiorum Martyrum laudibus, elegans testimonium præterire nequeo, quod hætenus dictis non parum lucis afferat. „ Quidam, inquit (2), manibus post tergum revinctis πρὸς ξύλον *ad lignum* suspendebantur, ac deinde universa corporis membra machinis quibusdam distendebantur. Post hoc οἱ βασανιστὰι *tortores* jussu judicis universo corpori cruciatus ferreis ungulis adhibebant. „ Accurate in hunc modum equuleo descripto, de nervi supplicio hæc subdit. „ Quidam vero post tormenta ἐπὶ τῷ ξύλῳ *in nervo* jacuerunt pedibus ad quatuor usque foramina divaricatis. „ Hæc Phileas in custodia positus, martyr de Martyribus ad Ecclesiam suam scripsit ante extremam, quam constanter subiit, judicis sententiam. Cujus vero tormenti sub hoc ipso ligni nomine fiat mentio in altera Justinii Apologia num. 3. non consentiunt eruditi. Cum Urbis Præfectus Ptolemæum, Lucium, atque alium quemdam ad mortem damnaasset, Justinus libere profitetur, se quoque propediem expectare τῷ ξύλῳ ἐμπαγῆναι, sive ut alii codices legunt, ἐντιναγῆναι. Valesius priorem lectionem

(1) V. Tirinum, Calmet, alios interpr. in Acta cap. XVI. & Mamach. Orig. & Antiq. lib. III. cap. I. §. XX. num. IX. not. 5.

(2) Apud Euseb. lib. VIII. cap. X.

nem præferens, de nervo dictum censuit: Grabius (1) vero (cui præiverat Rufinus) de flagellis ac verberibus, quibus antequam capite plecteretur, Philosophus Christianus cæsus fuit. Sed aliam locum explicandi rationem excogitavit doctissimus Maranus (2); cui Sancti Justini locus hunc sensum habere videtur: *ego etiam expecto, ut ad stipitem affigam*: solebant enim ad lignum alligari quotquot igne comburendi erant, ut videre est in epistola Smyrnensis Ecclesiæ; quin etiam ex iis nonnulli, qui bestiis tradebantur; quod Lugdunensi Blandinæ contigit (3). Hoc igitur inter plurima, quæ Christianis parata erant, supplicia Justinus fortasse nominat, quo significet se quamprimum religionis causa capitali sententia plectendum.

Ast novum in scenam prodit ferale instrumentum *cathedra ferrea ac ignita*, cui superpositi dicuntur (4) Martyrum Lugdunensium non postremi, Maturus, Sanctus, atque Attalus. Equidem Gregorius Nyssenus (5) ferro, igni, bestiis, foveis, nervis, funibus, equuleo, atque ungulis *sellam ferream ignitam* adjungit. Sed, quod mihi dissimulandum non est, sævissima describit Decii tempora, quibus Anonymo haud invito convenit hic tormentorum apparatus. Nihilominus minus uti nemo dixerit, inventas sub M. Aurelio Antonino ad noxios in carcere torquendos, *marinas cochleas*, seu *murices*, de quibus fit mentio in Actis Sancti Polycarpi num. 11., ita Christianos tunc primum, cum Decius in illos sævire cœpit, cathedræ ferreæ impositos fuisse dici nequit. Plura etenim, quæ veteris fori crudelitas habuit hujusmodi instrumenta, Christianis torquendis adhibita fuerunt ante Decianam persecutionem. Præterquamquod ferrea cathedra Henrico Valesio in Annotationibus ad h. l. idem est ac *τρυπανον*, seu sartago, ac merito quidem. Nam vetus au-

ctor

(1) Spicileg. SS. Patrum Tom. II. pag. 339. 340.

(2) In Just. Præf. Part. III. cap. IX. §. II. & Apol. II. pag. 90.

(3) V. num. XI. Bibl. Vet. PP. Tom. I. pag. 700.

(4) Num. XI & XIII. pag. 703.

(5) In vita Sancti Gregorii Thaumaturgi Operum Tom. III. pag. 568. B. Paris 1658.

Etor Epistolæ de Corporibus SS. Martyrum in Cathedram ferream immissis verba faciens (1) hæc habet καὶ ἐπὶ πᾶσι τὴν σιδηρεῶν καθεδρᾶν, ἐφ' ἧς τηγανιζόμενα τὰ σώματα κ. τ. λ. ipsam postremo ferream cathedram, cui superposita Martyrum membra torrebantur. Nihil hoc testimonio clarius, iis saltem, qui græcas litteras vel a limine norunt. Hujus porro sartaginis usum nedum Imperatore Decio, sed etiam M. Aurelio antiquiorem esse perspicuum est ex lib. II. Mach. cap. VII., atque ex veteri libro de Imperio Rationis, qui Josepho tribuitur, ubi (2) & alia plura poenarum instrumenta occurrunt, quorum explicatio non est hujus loci.

Nonnulla supersunt dicenda de aliis Martyrum Lugdunensium cruciatibus (3), scilicet de *flagris*, quibus in amphitheatro cæsi sunt, & de *reticulo*, cui inclusa fuit Blandina, ut a feroci tauro jactaretur. Utrumque illustrat Lucas Holstenius in notis ad Acta SS. Perpetuæ & Felicitatis, quæ passæ sunt imperante Severo. Venatores (4) stabant in amphitheatro per ordinem dispositi, ante quos noxii coacti transire a singulis cædebantur: quod vir doctus confirmat testimonio Tertulliani, & exemplo nostrorum Martyrum, qui in amphitheatrum perducti, *consueta illic flagrorum verbera pertulerunt*: nos dicimus: *passarono per le bacchette*. Inter cætera etiam spectacula, quæ in amphitheatro edebantur, tauro in furorem acto fontes exponi solebant reticulo inclusi: quos ille in altum jaciebat juxta illud Martialis,

Taurus ut impositas jactat ad astra pilas.

Plura videsis apud Holstenium, Valesium, aliosque; nec enim placet actum agere. Ex quibus omnibus colligere licet, dira quidem tormenta Martyres Lugdunenses subiisse, non tamen insueta, sed quæ in foro passim adhiberi solebant, antequam Decius, Valerianus, ac cæteri Imperatores ineunte sæculo quarto Christianum nomen delere molirentur.

Sed

(1) Num. XI. pag. 700.

(2) Operum Tom. II. cura Havercampii pag. 508.

(3) Num. XI. pag. 700.

(4) Ruinart. pag. 87. & 97.

Sed plura adhuc nobis præsto sunt monumenta, quæ cum spectent ad duo priora Ecclesiæ sæcula, idque uberius confirmant quod hæcenus demonstratum est, præterire nefas censeo. Quibus enim suppliciis capitalium criminum repletebantur, iisdem in Christianos ab exordio religionis sævitum est. Quæ enim sub Nerone passi fuerint, nemo ignorat. *Eos nimirum (1) aut ferarum tergis coniectos, laniatu canum interire, aut crucibus affigi, aut inungi, quo inflammari possent, imperavit; ut ubi defecisset dies, in usum nocturni luminis uterentur.* Hæc Tacitus in Annalibus. Clemens vero Pontifex Romanus (2) Martyrum sui temporis ἀνίσματα δεινὰ καὶ ἀνόσια, horribiles memorat & infandas carnificinas. Neque mitius actum sub Trajano cum Simeone Hierosolymorum Episcopo, qui (3) per multos dies cruciatus fuit, admirantibus cunctis, quæ vir CXX. annos natus hæc tamdiu tormenta perferre potuisset. Habemus hic acerbissimos cruciatus absque solatio mortis, uti sæviante Decio querebatur Sanctus Cyprianus (4). Sed tormentorum quam varia, quam feralis pompa fuerit sub eodem Trajano, Martyr Ignatius in celeberrima ad Romanos epistola explicat his verbis. *Ignis, crux (5), bestia, confractio ossium, membrorum divisio, & tota tormenta Diaboli in me veniant: tantum ut Christo fruam.* Quorsum enim optaret hæc omnia experiri, nisi hæc eadem alii Christi Martyres experti non ita pridem fuissent? Viderat profecto, aut saltem audiverat, alios igne consumptos, in crucem alios sublato, alios objectos feris, ad quas ipse damnatus, easdem sibi veloces esse cupit ad interitum, nec sibi parcere, uti quibusdam pepercerant. Jam vero ossa discerpta, concisa membra, corpus veluti mola attritum (ἀλυσμός) satis ostendunt haud ignota Christianis fuisse Trajano imperante scorpiones, equuleum, ungulas, rotas. Multo

[1] Tacitus Annal. lib. XV. cap. XLIV.

[2] Epist. I. cap. 6. Coutant. pag. 12.

[3] Hegefippus apud Euseb. H. E. lib. III. cap. XXXII.

[4] Epist. VII. pag. 13. Bal.

[5] Apud Sanctum Hieron. in lib. de Vir. Illustr. & PP. Apoff. Vol. II. pag. 28.

to minus hæc ignota erant ævo Justiniani. Constantiam enim nostrorum celebrat, qua (1) *impavidi ferebant mortem, & alia omnia, quæ horribilia existimantur*; diuturnos scilicet, uti dictum est, absque mortis solatio cruciatus. Idem alibi varia persequitur mortis genera, quibus Christiani obnoxii erant. Dum, inquit (2), *gladio percutimur, dum cruci affigimur, dum feris tradimur atque igni, aliisque omnibus tormentis, non tamen a confessione discedimus*. Justino succinit Irenæus, qui (3) nedum mortem, sed omnes pœnas ab Ecclesiæ Catholicæ alumnis libenter perferri ob Dei amorem, & confessionem Filii ejus ex illustri civium exemplo didicerat. Tertullianus Scorpiaci cap. I. „ Alios ignis, inquit, alios „ gladius, alios bestię Christianos probaverunt. Alii fustibus interim, & ungulis insuper degustata martyria in carcere esuriunt. „ Et lib. I. ad Nationes cap. XIII. „ Reliquum obstinationis in illo capitulo collocatis, quod neque gladios, neque cruces, neque bestias vestras, non ignem, non tormenta ob duritatem, & contemptum mortis animo recusamus. „ (4) Si qua fides igitur habenda est Clementi, Hegesippo, Ignatio, Justino, Irenæo, Tertulliano, diuturna atque horribilia, uno verbo omnia tormentorum genera, quæ vel in servos, vel in maleficos, lege aut moribus inducta fuerant, jam inde ab ætate Apostolis proxima, ut Christianum nomen excinderent, Ethnici adhibuerunt. Locum addam elegantissimum Minutii Felicis (5), quem initio sæculi tertii claruisse docti viri sentiunt. „ Quot, „ inquit, ex nostris non dexteram solam, sed totum corpus „ uri, cremari sine ullis ejulatibus pertulerunt, cum dimitti præsertim haberent in sua potestate? Viros cum Mucio, „ vel cum Aquilio, aut Regulo comparo? Pueri, & mulierculæ nostræ cruces, & tormenta, & omnes suppliciorum „ terriculas inspirata patientia doloris illudunt. „ Hæc erat antedeciani ævi clementia.

Ve-

[1] Apol. II. num. 12. par. 96.

[2] Dialog. cum Tryphone num. 100. pag. 203.

[3] Contra Hæreses lib. IV. cap. XXXIII. num. 9.

[4] Eadem leguntur Apolog. cap. XII. XXX. atque alibi.

[5] In Octavio num. XXXVII. Bibl. Vet. Patrum Tom. II. pag. 403.

Verum obstant, Anonymus regerit, naturæ leges, quominus post acerbissimos cruciatus, quales describuntur in sæpe laudata Epistola, possit quis adhuc vivere, & quodammodo revirescere ad pœnas, & mortem. Quis enim Deo adscribere velit hujusmodi prodigia, Deo, inquam, sapientissimo, qui *miraculorum parcissimus* numquam absque gravi causa recedit a naturæ legibus? Hæc ille. Nos vero ratiunculis facta opponimus, quæ ut minus essent verisimilia, quin vera judicari debeant, nemo nisi scepticus in dubium revocet, cum innitantur testimonio Scriptoris coævi, ac fide digni. Fortissimos Christi milites Aurelium, & Celerinum, post præclaram confessionem Ecclesiæ suæ lectores ordinavit Sanctus Cyprianus: Celerinum scilicet, qui [1] „non brevi „compendio vulnerum, sed adhærentibus diu ac permanen- „tibus pœnis longæ colluctationis miraculo triumphator, „per decem & novem dies custodia carceris septus in ner- „vo ac ferro fuerat: „Aurelium perinde sanctissimus Præful dignum censuit, qui *ad pulpitem post catastam* ascenderet; ambos vero, ut idem affirmat, inter immania tormenta *quadam, ut ita dicam, resurrectione circa eos facta Deus incolumes reservaverat*. Hoc igitur animi & corporis robore instructi erant juvenes Carthaginenses: hoc alii fuerunt cujusque ætatis & sexus. Ad hæc quosdam nulla humana ope convaluisse memoriæ proditum est in Actis sinceris, quæ certatim illustrarunt Viri summi Baronius Cardinalis, Rosweidus, Bigotius, Valesius, Baluzius, Ruinartius. Cum enim Tarachus, Probus, & Andronicus (2) in prima confessione sævissima tormenta vicissent, inhibuit Præses ne quis ad illos, dum in carcere degerent, accederet, neve ulla iis sanandis cura impenderetur. Sed Andronico iterum adducto ad tribunal, ut illum *corpore sanum* vidit, cum is quidem miraretur *quomodo vulnera evanuissent*, Commentariensis vero constanter assereret Andronicum in interiori custodia servatum in vinculis, nec ulli prorsus eo ingredi licuisse, at-

K

que

(1) Epist. XXXII. & seqq. pag. 46. &c. Paris. 1726.

(2) V. Ruinart. Acta SS. Tarach. &c. num. 6, pag. 383.

que in mendacii poenam caput offerret, litem hanc diremit invictus Christi martyr; & *medicus noster*, inquit, *grandis est & pius*: Non medicamentum ponit, aut emplastrum; sed solo sermone curat omnes, qui sperant in eum. Alibi legimus ignem extingui Confessoribus admotum (1): ollam ebulliente pice plenam, uti ceram liquefcere (2): vincula sponte solvi (3), iive solutis ostium carceris patere fugienti (4). Quid? quod Angeli quibusdam adstant (5), eorumque capitibus coronam imponunt: alios inter carceris horrorem nocte depulsa suis foveant obsequiis, & suavi cantu recreant (6): quos tamen omnes alio mortis genere paullo post affectos iidem auctores sunt, qui prodigia referunt. An indigna hæc videri debent summi numinis sapientia? Apage superbam philosophiam. Nec faciliores ei aures præbendæ sunt, dum velut e tripode clamat in patrandis miraculis Deum esse parcissimum. Nam primis saltem Ecclesiæ sæculis crebra erant; quod ita ratio temporum poscere videretur, ut ii nimirum, qui Christianam religionem susceperant, in ea confirmarentur, cæteri vero plures ad veri Dei cultum, pravis superstitionibus rejectis, se converterent. S. Irenæus, quo libenter utimur in hoc præsertim argumento, miraculum quod est omnium maximum, non raro, sed *πολλάκις*, *pluries*, illo ævo contigisse refert. „ Sepe numero inter fratres tota unius „ loci Ecclesia ob aliquam necessitatem id flagitante cum „ jeuniis multis & orationibus, reversa est in corpus anima „ defuncti; & sanctorum precibus hominis vita donata est. „ Hæc ille contra Hæreses cap. XXXI. libr. II. num. 2. Nec enim de hominibus loquitur, qui jamjam morituri crederentur, sed de iis qui vita decesserant. Rem vero ita esse præter obvium verborum sensum patet ex eo, quod prodigia hæc

(1) Acta SS. Montani &c. num. III. SS. Saturnini &c. num. III. SS. Apollonii &c. num. II.

(2) S. Bonifacii num. XI.

(3) S. Vincentii Levitæ num. VIII. & S. Quirini num. IV.

(4) S. Ferreoli num. IV.

(5) SS. Tryphonis &c. num. V. & S. Basilii M. de XL. Mart. num. V.

(6) Prudent. Per isteph. lib. V. Vers. 74.

hæc, quæ in Ecclesia Catholica visebantur, objiciat Gnostici-
cis, ac liberrime affirmare pergat „tantum abesse, ut hære-
„tici mortuum excitent ad vitam, ut ne credant quidem,
„hoc fieri posse „. Et cap. sequenti exponens quomodo
Christi discipuli gratia ab eo accepta uterentur, „alii, in-
„quit, dæmones expellunt, alii futura prænoscent: alii in-
„firmos per impositionem manus curant, ac pristinae sani-
„tati restitunt; sed & mortui, ut supra diximus, excitati
„sunt, & pluribus deinceps annis nobiscum remanserunt. „
Satis hæc, ni fallor, suadent ætate Irenæi, qui præclaros ci-
vium, & finitimorum agones spectavit, Deum non fuisse mi-
raculorum *parcissimum*, cum vel resurrectio hominis vita fun-
cti non semel atque iterum, sed *πολλάκις*, *sæpenumero* acci-
derit. Synchroni vero testis, ejusdemque sanctissimi, gravis-
simique, ut nec fallere vellet, nec falli posset, in re præ-
sertim sensibus subjecta; uno verbo Irenæi fidem in discrimen adducere, summa esset impudentia. Consulendus hac de re Muratorius de Moderatione ingeniorum lib. III. cap. XI.

CAPUT SEPTIMUM.

*Auctor Epistolæ sibi non contradicit. Confessores Lugdunenses
religionem Christianam purgant a calumniis; Deser-
tores fidei præter morem custodia traditi ipsis
Ethnicis probro sunt velut ignavi,
& malefici.*

„ **O**Mnes, inquit vetus auctor Epistolæ (1), qui a prima
„ statim comprehensione fidem negaverant, ipsi quo-
„ que in carcerem conjecti, eadem quæ cæteri martyres
„ perferebant. Neque enim illis quicquam profuit fidei
„ negatio. Verum illi quidem, qui sese quod revera e-
„ rant, profitebantur, tamquam Christiani conjicieban-
„ tur in vincula, nullo alio crimine ipsis objecto. Hi

K 2

pe-

[1] Num. X. Bibl. Vet. Patr. Tom. I. pag. 699.

„perinde ac homicidæ ac scelerati homines deinceps deti-
 „nebantur.... ab ipsis quoque gentibus probro affecti, ut-
 „pote ignavi atque imbelles, qui homicidarum quidem si-
 „bi ipsis nomen imposuissent, Christianorum autem vene-
 „randum & gloriosum ac salutare nomen amisissent. „Ne-
 mo hæc, arbitror, hætenus legit, quin eximio quodam er-
 ga religionem studio animum sibi inflammari senserit. Unus
 Anonymus nihil his movetur, ut qui plura in his ipsis de-
 texerit *falsa* atque *absurda*, quæ simplicioribus admirationi
 sunt. Plura, inquam, hominem fastidii delicatissimi offen-
 dunt. Sed ne otio abutatur, duo feligit falsitatis argumenta,
 quæ insignia profecto ei visa sunt præ cæteris. Prima falsi-
 tatis nota hæc est, quod ab ipsis quoque Ethnicis despecti
 fuerint desertores fidei, velut imbelles, & ignavi. Vix dum
 enim quidam Lugdunensium Christianorum servi quæstionis
 vi seu metu coacti cœnas Thyesteas, Œdipi concubitus, a-
 liaque scelerum monstra a dominis patrari mentiti sunt;
 urbs tota adeo exarsit, ut vel ii qui pridem cognationis cau-
 sa utcumque Christianis indulserant, eos statim ædibus, bal-
 neis, foro pulsos communi nedum civium, sed humani ge-
 neris odio dignos judicarent. Cur igitur ignavi & imbelles
 viderentur, qui infamem hanc (ut gentilibus persuasum e-
 rat) societatem ejurarent? Hæc tamen plane absurda ven-
 ditare non dubitat auctor epistolæ, secum pugnans atque
 sui immemor, uti plerumque sunt omnes fabulatores. Se-
 cundo. Neque magis sibi constat, ubi Christianos ait hor-
 ribilibus addictos suppliciis non alio ipsis crimine objecto
 quam nominis. Quorsum enim Blandina præsertim, & Dia-
 conus Viennensis tot subierant cruciatus, nisi ut infanda sce-
 lera in Christianorum coetibus admitti faterentur? Id unum
 (concludit Anonymus) in hac fabula cudenda auctor sibi
 proposuisse videtur, ut scilicet Christianos sui temporis ad
 mortem pro religione alacriter excipiendam inflammaret.
 Cæterum nimia confidentia illud comminiscitur, quod ne-
 levem quidem veri similitudinem præferret.

Nos vicissim, ac merito quidem summam illi exprobra-
 re possumus confidentiam; qua omnia sus deque miscet. Sed
 cum

cum nostri sit instituti, non contumelias, sed rationum momenta rependere, demonstrandum aggredimur nihil in allata descriptione absurdum, falsum nihil reperiri. Pluribus, ut satis notum est, calumniis expositi fuerunt Christiani sub ipsum Religionis exordium. Sed hic potissimum error Judæorum fraude primum inductus gentilium mentes pervasit, infanda illa nostris in conventibus crimina admitti, quæ leguntur in Actis Martyrum Lugdunensium. Hoc increbrescente per urbem rumore tam atrox in illos odium excitatum est, ut nec agnati jam nec cives haberentur. Quod autem tunc temporis in Gallia contigit, idem omnino aliis in regionibus experti sunt quotquot sanctissimam Christi doctrinam profitebantur. „ Quæ „ calumnia, inquit Origenes (1), ut ut absurda multum olim „ apud plures valuit, quos a nostra religione alienos per- „ suaserat, hæc a Christianis perpetrari. Immo etiamnum „ quosdam decipit, qui idcirco ita Christianos averfantur, „ ut cum illis vel simplex colloquium effugiant. „ Ut hanc criminationem repellerent, Græci Latinique Patres, Justinus, Athenagoras, Theophilus Antiochenus, Tertullianus, alique contendebant temere prorsus in suspicionem adduci illud hominum genus, qui (2) castitatem colerent ac pudicitiam: qui ne justæ quidem cædis adspectum ferre possent: qui præsentem ubique Deum sceleris vindicem profiterentur; seque certo crederent, si turpes, aut homicidæ fuissent, æternis altera vita ignibus puniendos. Atque optimum quidem erat hoc defensionis genus. Sed nihil magis profuit causæ Christianorum, quam eorumdem constantia in cruciatibus perferendis. Hinc Justinus, cum adhuc gentilis audiret plura objectari flagitia iis, quos tamen impavidos intuebatur vitam despiciere, statim animo reputavit meras esse calumnias quidquid de Christianis spargebatur in vulgus. „ Quis enim, „ aiebat (3), libidinosus & intemperans, humanæque carnis „ epulas in deliciis habens, mortem amplecti possit, ut bo- „ nis

(1) Contra Celsum lib. I. pag. 27. Tom. I. pag. 655.

(2) V. Mamachii Orig. & Antiquit. Christ. lib. I. cap. III. §. XXIII. Tom. I. pag. 158.

(3) Apol. II. num. 12. pag. 96.

„nis suis careat; neque malit in hac semper vita versari,
 „& magistratus latere conetur: nedum iis ultro se offerat mor-
 „te puniendum? „ Igitur Lugdunenses cum inter acerbiora
 tormenta se Christo nomen dedisse, nec quidpiam apud se
 mali geri constanter assererent, mirum non est, si cujusque
 sceleris puri vel ab hostibus haberentur. Cæterum falsum
 est (idque Anonymo concedimus non inviti) horribi-
 lia quæque passos fuisse, non alio iisdem, quam religio-
 nis crimine objecto. Sed hanc falsitatis notam ex inge-
 nio Anonymus affingit Epistolæ scriptori, qui eo loci
 non loquitur de *quæstione*, seu de tormentis, quæ Præses
 admoveri jussit ad extorquendam criminum confessionem; sed
 de *carcere*, cui illos addixit posteaquam nulla vi tormento-
 rum cogi potuerunt ad fidem ejurandam, vel ad ea flagi-
 tia prodenda, quorum accusabantur. Quæstio vero sumpta
 fuerat obtentu eliciendæ veritatis; sed reipsa ut mentiren-
 tur. At Sancti Martyres coram Præsede diu torti ac laniati,
 se Christianos esse, ac sibi objecta crimina merum esse com-
 mentum uno omnes ore dixerunt; paucis exceptis, qui in-
 firmiorem animum attulerant ad hujus certaminis impetum
 sustinendum. Quamquam una ex his Biblias nomine rursus
 imposita equuleo⁽¹⁾ ut *negationi* addens *blasphemiam*, *impia*
de nobis proloqueretur, inter pœnas velut e somno excitata,
 impossibile esse respondit, *ut infantes comederent, quibus ne*
sanguinem quidem animantium degustare liceret. Ubi igitur ve-
 tus auctor narrat sanctos confellores custodiæ traditos hac
 una de causa, quod Christiani essent, *μηδεμίαν ἄλλην αἰτίαν*
αὐτοῖς ἐπιφερομένην, *nulla præterea culpa ipsis imposita*⁽²⁾; non
 ita accipiendus est, ac si nullum ante quæstionem flagitium
 ipsis objectum fuisset; hoc enim merum est Anonymi so-
 mnium; sed hoc unum dicere voluit, Christi Confellores
 cum nullius criminis convicti fuissent, in carcerem reclusos
 tamquam Christianos. Qua enim constantia se Christianos
 profitebantur, eadem negabant, se cujusquam criminis reos
 esse:

[1] Num. VII. Bibl. PP. Tom. I. pag. 697.

[2] Num. X. pag. 699.

esse: *Christianus sum, & nihil mali apud nos geritur.*

Neque vero absurdum est, ac præter morem, ut vel ab hostibus laudem obtineant qui mori fortiter malunt, quam officium deferere aut mentiri: despectui vero omnibus eos, esse, qui officium deserunt ac mentiuntur. Idipsum enim Alexandriæ contigisse refert Sanctus Dionysius (1) in Epistola ad Fabium Antiochenum. „ Ad immunda & prophana „ sacrificia accedebant... pallidi ac tremebundi... adeo ut „ a circumstante multitudine *irriderentur*, quippe qui palam „ omnibus ostenderent, se tum ad moriendum, tum ad sacrificandum pusillo & ignavo animo esse. „ Quod etiam Smyrnæ accidisse testantur Acta Sancti Pionii num. VI. Sed cur, inquires, omnes illi, qui Lugduni fidem ejuraverant, non modo totius populi contumeliis obnoxii fuerant, verum etiam in carcerem reclusi, tamquam homicidæ & flagitiosi? Minus enim, ut videtur, suspectos esse oportuit, postquam negaverant quicquam sibi commune esse cum Christianorum secta, quæ hac infamia laborabat. Quo etiam referri potest dictum illud Tertulliani Apol. Cap. III? „ Cum præsumatis de sceleribus nostris ex nominis confessione, cogitis tormentis ex confessione decedere, ut negantes nomen, pariter negemus & scelera, de quibus ex confessione præsumperatis. „ Sed observandum est, aliquid præter consuetudinem gestum fuisse cum lapsis Lugdunensibus; quod ipse vetus auctor satis innuit his verbis: *Hic (2) vero singularis quadam Dei dispensatio, & immensa Jesu Christi misericordia apparuit, raro quidem inter fratres exemplo, sed a dexteritate Christi minime alieno.* Locum hunc Valesius quidem interpretatur de raro adhuc usu indulgentiarum erga lapsos; sed Rufinus explicat de eo, quod numquam fere prius a persecutoribus gestum fuerat, tunc vero jussu Præsidis gestum est. Nec enim eos, qui primo comprehensi fidem negaverant, dimittit, ut moris erat, sed conjecit in carcerem, ubi eadem pertrulerunt, quæ Confessores Christi: divina id clementia disponente, ut sanctorum ope & auxilio ad vitam redirent

mor-

(1) Apud Enseb. H. E. lib. VI. cap. XLI.

(2) Num. X. pag. 699.

mortua Ecclesiæ membra. Raro igitur exemplo nihil tum profuit ad evadendum carceris squallorem fidei abnegatio. ἡ δὲ γὰρ ἐν τῷ καιρῷ τῷ τῷ ὀφελὸς τι αὐτοῖς ἢ ἐξάρνησις ἐγένετο. Atque insolens quidem fuisse, ut qui negaverant detinerentur, patet luculenter cum ex C. Plinii relatione ad Trajanum, tum etiam ex hujus Principis rescripto. Quamquam enim dubium se quodammodo Plinio ostendat, an *pœnitentia* (1) *venia* danda sit, vel potius ei, qui semel christianus fuit, nihil profit desuisse; eos tamen qui negaverant, omnes jam ipse dimiserat. Quin & Trajanus jubet, ut hi quamvis suspecti, *veniam ex pœnitentia impetrent*. Mos idem obtinuit ævo Justiniani, qui Apol. I. num. IV. Si quis, inquit, eorum qui accusantur, voce neget se christianum esse, illum dimittitis tamquam nihil habentem, in quo eum peccare arguatis. Quod etiam usu aut lege passim in Asia receptum cum probe nosset Herodes Irenarcha (2) conabatur suadere Polycarpo, ut idolis immolaret, atque in hunc modum *incolumis evaderet*. Proconsul etiam, penes quem jus erat vitæ ac necis, viro sanctissimo semel atque iterum vitam se daturum pollicitus est, modo juraret per Genium Cæsaris, & Christo malediceret. Quemadmodum vero Plinius, & Trajanus *pœnitentia* nomine vocant apostasiam; ita prorsus Asiæ Proconsul hortatur Polycarpum, ut *resipiscat*, μετανοήσον; & paullo post sævius minitatur ἐὰν μὴ μετανοήσῃ, nisi resipiscat, belluas in promptu esse: cui propterea dignam respondit Polycarpo sententiam: *non posse Christianos de bono ad malum per pœnitentiam immutari*. Ut plurimum enim ne Gentiles quidem, cum aliquem tormentorum acerbitate dejectum, aut minis territum audirent inficiari se Christianum esse, id serio atque intimo animi sensu ab illis dici existimabant; sed quod antea vitæ, cujus causa in hoc discrimen venerant, eos peniteret, nec imposterum aut Christiani esse, aut haberi vellent. Noverant enim omnes hoc hominum genus mentiri, ut parata sibi in equuleo tormenta, atque ultimum, quod per-

(1) PP. Apost. Vol. II. pag. 181.

[2] Apud Euseb. lib. IV. cap. XV.

perstantibus in confessione imminebat, supplicium effugerent. Nec enim acute minus, quam vere Tertullianus agebat Apologetici Cap. II. *Vociferatur homo: Christianus sum. Quod est dicit. Tu vis audire quod est. Veritatis extorquenda præsides de nobis solis mendacium vultis audire.* Et Origenes contra Celsum lib. VIII. num. 44. ipsis quoque iudicibus ait persuasum fuisse, *etiamsi eorum qui tormentis devicti lingua iuraverint, mentem tamen esse injuratam*; alludit nempe ad celebrem Euripidis sententiam, quam Tullius ita reddidit:

Lingua iuravi: mentem injuratam gero.

At si quis unquam, profecto illi omnes qui Lugduni Christianam, quam colebant, religionem vel confessi sunt, vel turpiter ejurarunt, a plerisque civium ut Christiani agnoscebantur. Hoc enim nomine ab ædibus, ceterisque urbis locis ejecti, dein in forum rapti, cum omnes in populi concione Christo testimonium reddidissent, in carcerem sunt immissi. Statim autem ac Præses in urbem venit, atque eos torquere cepit, decem numero lapsi sunt, ceteris novum coram Præsidente testimonium reddentibus sanctissimæ, quam profitebantur, disciplinæ. Cum igitur satis constaret ipsis Gentilibus, alios mentiri ut vitæ parcerent: alios nullius culpæ sibi conscios ingenuè fateri quod erant; diversum de Confessoribus, ac de Lapsis judicium ferri debuit: iis nimirum, qui mortem contemnebant, non aliud crimen inesse, quam nomen; eos vero, qui licet Christiani essent, nomen hoc veluti probrosum ejurabant, nedum imbelles ac ignavos esse, verum & incestos quodammodo, & homicidas. Alacris enim ac prompta confessio, ut observat S. Justinus (1), argumentum erat innocentiae Christianorum. Qui vero se Christianos negabant, cum tales essent, vel hoc mendacio scelera incestus, & homicidii sibi met imponere videbantur; idque potissimum non immerito arguebant Gentiles, si post abnegationem seu apostasiam [quod in Bibliade frustra tentatum est] lapsi Lugdunenses blasphemiam addiderunt, *impia ac infanda de*

L

Chri-

(1) Apol. II. num. 2. & 4. pag. 89. 90. 91.

Christianorum moribus obloquentes. Atqui, ut jam diximus, plebs Lugdunensis non ignorabat, Lapsos ad eam usque diem Christianæ religioni addictos fuisse, cum id saltem didicisset ex ore singulorum qua die in forum adducti Tribuno ac Duumviris responderunt se Christianos esse. Quæ igitur in altero agone apud Christianos flagitia geri per summam injuriam testati sunt, eadem sibi metipsis imposuisse non immerito visum fuit.

Prolixa confutatione non indiget quod addit Anonymus, fabulatori propositum fuisse totam hanc scenam fingere ad conflandum in desertores sui temporis odium, atque ad fidelium animos inter persecutionum procellas erigendos. Nulla profecto supersunt Acta Martyrum sincera & genuina, quæ nobis illa serio legentibus non præbeant fortitudinis documenta: quæ stimulos non adjungant ad mortem ipsam, si opus fuerit, pro Christi nomine contemnendam. *Armantur enim*, inquit Eucherius Lugdunensis (1), *filiorum animi, dum Patrum recensentur triumphi*. Quod cum persuasum haberent majores nostri, Sanctorum Martyrum acta, nulli parcentes labori & industriæ, sibi parare satagebant. Nam Lapsos quod attinet, eos quidem auctor epistolæ squalentes exhibet, sordidos, atque Gentilibus ipsis invisos. At simul eximiam celebrat caritatem, qua sancti confessores illos in carcere secum detentos fovebant. „ Neque „ enim fastu (2) & arrogantia intumuerunt adversus Lapsos, „ sed ea quibus ipsi abundabant, bona indigentibus largiebantur. „ Quis igitur hæc esse conficta existimet *ad inspirandum horrorem in Apostatas*, ut somniatur Anonymus, quæ potius miserationem conciliant? Hoc sane antiquæ indulgentiæ exemplum Eusebius se referre profitetur (3) *propter eos, qui inhumano ac truci animo præditi (nulla omnino Lapsis misericordiæ spe relicta) adversus Christi membra postmodum sevierunt*.

CA-

(1) Apud Ruinart. in Præfat. Gen. num. 1. & 11.

(2) Num. XVII. pag. 705.

[3] Hist. Eccl. lib. V. cap. II.

CAPUT OCTAVUM.

*De relatione Præsidis ad Imperatorem, deque hujus rescripto:
quo capitalis sententia, non autem peculiare mortis
genus in eos decernitur qui perstarent in fidei
confessione. Leges silebant ubi de
Christianis ageretur.*

EJusdem omnino indolis sunt Anonymi observationes in Attali Martyrium. Unus hic fuit ex inclytis confessoribus, quem Præses, ut Romanum esse civem comperit, cum aliis quidem jussit in carcerem reduci, sed priusquam de eo decerneret, datis ad Imperatorem litteris, quæsit quid sibi agendum esset. Quamquam vero (subdit Anonymus) rescriptum ferret, eos omnes, qui Romana civitate donati Christum confiterentur, capite plectendos, dimittendos vero qui negarent; spretis legibus, quibus interdictum erat hujus conditionis homines virgis cedi, seu feris objici; quin etiam insuper habita principis jussione, cui vis legis inerat, Attalum non prius capite mulctatum refert Epistolæ auctor, quam pugnasset cum bestiis, atque omnia in amphitheatro ludibria percurrisset. Adeo vecors erat Lugdunensis Præses, ut nesciret, seu non cogitaret, *se quoque sub gladio esse*, quemadmodum Tertullianus admonuit Africæ Proconsulem. Quid? quod secum aperte pugnat fabulator. Præses etenim, ut accepit Imperatoris epistolam, omnes qui detenti erant, secundo interrogavit: atque iis, qui Romani cives deprehensi sunt, caput abscindi jussit; alios damnavit ad bestias. Ut quid ergo bestiis Attalum objecit perinde ac cæteros illos, qui Romanæ civitatis jure carebant? Attalum, inquam, cujus causa Imperatorem consulendum censuit? Hæc Anonymo tanti momenti visa sunt, ad epistolæ ἀποκρίσιν labefactandam, ut diatribam concluderet exclamans: *Præclarum sane, & genuinum hoc esse Eusebiana credulitatis monumentum.*

Sed præclarum hoc & genuinum Christianæ antiquitatis monumentum, quod Eusebius ab interitu vindicavit, o-

scitanter legendum non est, ut Anonymus fecit. Præsidis relatio ad M. Aurelium directâ non fuit unius Attali causa, quemadmodum is fingit. Huic commento epistolam opponimus, quæ rem ita describit. „ Præses (1) postquam civem Romanum eum esse comperit, reduci in custodiam cum cæteris jubet. Inde litteris ad Cæsarem datis, de *His* omnibus sententiam ejus expectabat. „ Græcus textus habet *περὶ ὧν de his*, ut vertit Henricus Valesius. Et quamquam Rufinus legisse videatur *περὶ ἧς*, locum reddens, *quid de eo juberet, expectat*; vulgatam tamen lectionem confirmat nedum Nicephori metaphrasis (2), sed ipsum Imperatoris rescriptum, quo satis innuitur, quæsitum fuisse non de Attalo dumtaxat, sed de omnibus, qui religionis causa tenebantur inclusi. Præses enim ad Cæsarem scripsit, non ut quæreret, an Romano civi parcendum esset, vel quæ poena illi infligenda: Sed retulit, Lugduni plures non ita pridem Christianæ sectæ homines comprehensos, atque ad se adductos fuisse: quorum plerique se tales esse affirmaverant, negaverant pauci quidam; se tamen jussisse, ut absque ullo discrimine omnes denuo carceri traderentur. Addebat fortasse, non sibi constare de criminum monstris, quorum rei dicebantur; servos quidem haud deesse, qui tententur in hujus sectæ conventiculis crudelia patrari ac turpia; quamquam nihil extorqueri ne tormentis quidem atrocioribus ab iis possit, qui se Christianos profiteri non metuunt. Hæc ut videtur, retulit ad Imperatorem Præses Lugdunensis. Idque certo colligimus ex hujus rescripto, quod consulendum nobis est neglectis Anonymi interpolationibus. Hic enim comminiscitur Marcum Aurelium respondisse, ut Romanis civibus, si perstarent in sententia, caput abscinderetur; qui vero Christi nomen abjicerent, dimitterentur incolumes. Ubi observandum est perperam obtrudi *cives Romanos*, de quibus nulla prorsus in rescripto fit mentio: uti nec ullum omnino definitur supplicii genus, quo Christiani puniendi essent,

(1) Num. XI. Bibl. pag. 701.

(2) Hist. Eccl. lib. IV. cap. XVI.

sent. Rescripti formam vetus auctor ita describit: „ Cum
 „ rescriptum a Cæsare fuisset τὰς μὲν ἀποτυμπανισθῆναι, εἰ δὲ
 „ τινες ἀρνοῖντο, ἀπολυθῆναι, ut [Confessores] extremo af-
 „ ficerentur supplicio; si qui vero negarent, dimitterentur.,
 In omnes scilicet victos poenam mortis constituit, iis dum-
 taxat, qui se Christianos inficiarentur, exceptis. Atqui ci-
 vitate Romana donati non erant plerique eorum, qui ob
 Christianum nomen detinebantur in carcere. Mutilum ergo
 esset Cæsaris rescriptum, quo juberet [ut Anonymus so-
 mniatur] capite truncari cives Romanos, qui constantes es-
 sent in ejusdem nominis confessione; veniam autem iis con-
 cederet, qui nomen illud execrarentur; de reliquis omnibus
 licet numero pluribus, qui nec Romani cives erant, nec fi-
 dei transfugæ, nihil quidquam definiens. Pudet me in re
 tam clara diutius immorari. Uno verbo Præses quæsierat
 de omnibus Christianis, quos custodiæ tradi jusserat. Quid
 ad hæc Imperator? Omnes morte puniendos, nisi resipisce-
 rent.

Nolim tamen præterire τὸ ἀποτυμπανισθῆναι Henrico Va-
 lesio idem esse ac si Cæsar jussisset, ut confessores gladio
 cæderentur. Qua fortasse doctissimi viri interpretatione indu-
 ctus Anonymus, Imperatoris epistolam referri putat ad At-
 talum, ceterosque Romanos cives, quibus aliud quam gla-
 dii supplicium infligere nefas erat. Verum hæc interpreta-
 tio nec propria est, nec frequentior. Aliquando enim hoc
 verbo peculiare innuitur supplicii genus plane diversum, ac
 sit caput amputare: non raro autem qualecumque illud sit,
 præsertim atrox, quod mortem afferat. Pluribus exemplis,
 quæ congerunt interpretes in Epistolam ad Hebræos cap.
 XI. v. 35, & Svicerus in Thesauro Ecclesiastico, unum at-
 que alterum addere juvat frequentioris usus hujus vocis pro
 morte vi illata, seu pro tormentis, quæ mortem inferre so-
 lent. Celsus nobis exprobrat (1) quod ἄνθρωπον ἀτιμωτα-
 τοι, ἀπαχθέντα, καὶ ἀποτυμπανισθέντα uti Dei Filium veneremur.

(1) Apud Origen. lib. II. num. 31. Tom. I. Oper. pag. 413. V. ibidem num.
 68. pag. 438. Edit. Ben.

mur. Quis hæc ita accipiat, ac si impius scriptor putaverit Jesum Christum *securi percussum* interiisse? Paucis enim interjectis addit: *si hoc ejus divinitati asserenda proderat, statim e cruce debuit evanescere*. Christum igitur homo blasphemus ait veluti mortalium abjectissimum ἀποτυμπανισθῆναι, seu *flagellis casum*, seu (1) in cruce *distentum*, seu tandem (quod mihi magis arridet) *crudeli* (2) morte interemptum. Accedit Origenis locus eximius, quem græce referre operæ pretium duco: ἀλλ' (3) ὅδ' εἰκὴ παρέχομεν τὸ σῶμα στρεβλῆν καὶ ἀποτυμπανίζειν. καὶ θεοφιλὲς γὰρ τὸ δι' ἀρετὴν ἀποτυμπανίζεσθαι, καὶ δι' εὐσέβειαν στρεβλῆσθαι, καὶ δι' ὁσιότητα ἀποθνήσκειν εὐλόγως εἶναι νενομίκαμεν. Pro synonymis Origenes usurpat hæc verba: ἀποτυμπανίζεσθαι, στρεβλῆσθαι, ἀποθνήσκειν: quamquam stricte sumpta non idem significant. Quare locus hic reddi potest: „Neque temere corpus *tormentis* offerimus atque *cruciatibus*: „immo pro virtute *cruciari*, pro religione *torqueri*, pro sanctitate *mori* rem Deo acceptam esse merito judicamus. „Græcus etiam Berosi interpres apud Josephum (4) Labosoarchodi Babyloniorum regis interitum referens ait, ὑπο τῶν φίλων ἀπετυμπανίσθη, scilicet auctore Abydeno (5) βιαίῳ μόρῳ, *violenta morte* sublatum fuit. Quid demum sit illud, ἀπετυμπανίσθη τὸ θηρίον in versione Danielis a LXX. Senioribus adornata [quam vir doctus Oratorii Romani Presbyter nuperrime edidit ac illustravit] quid sit, inquam, ἀπετυμπανίσθη, colligimus ex (6) altera Theodotionis versione, quæ sic legit: ἀνῆρθε τὸ θηρίον, καὶ ἀπώλετο, *interfecta est bestia, & periit*. Quibus, ni fallor, Scriptorum veterum testimoniis confirmatur quod dictum est, in Marci rescripto ad Præsidentem Lugdunensem extremum quodcunque supplicium, sive poenam mortis [7] constitui, non autem capitis abscissionem, ut Anonymo visum est.

Quid

(1) Ibidem lib. VII. num. 41. pag. 772. V. Vulgat. ad Hebræos cap. XI. vers. 35. & Carmina Sibyll. lib. VII. V. 26.

(2) Lib. 2. Mach. VI. 19. 28 ἐπὶ τὸ τύμπανον, *ad supplicium*.

(3) Contra Celsum lib. VIII. num. 54.

(4) Contra Appionem lib. I. num. 20. Oper. Tom. II. pag. 451. Haverc.

(5) Præpar. Evang. lib. IX. cap. XLI.

(6) Daniel secundum LXX. &c. pag. 43. 264. 265.

(7) V. Ruffinum ad h. l. Halloix in vita S. Irenæi pag. 633. Tillemont. mémoires &c. Tom. III. pag. 559. &c.

Quid vero gesserit Præses accepta Imperatoris epistola, superest inquirendum. Acta Martyrum⁽¹⁾ rem ita narrant. Ineunte solemni (de quo fusius diximus) mercatu Lugdunensi Confessores Christi ad tribunal adduci jubet Præses, velut in theatrâli pompa civibus illos ostentans. Cumque eos denuo interrogasset, quicumque Romani cives reperti sunt, capite obtruncantur, reliqui traduntur ad bestias. Cur igitur Attalum, civem utique Romanum feris objici, aliisque tormentis cruciari passus est, quibus vilissimus quisque homuncio plecti consuevit? Mox occurram huic difficultati. Nec enim prætereundus est insignis error Anonymi, qui fidenter asserit, hunc Martyrem postremo, capite obtruncatum fuisse: *il eut la tête tranchée*. Nihil minus. Græcum autographum, quod sequitur latina versio Rufini, Attalum refert *jugulatum* juxta morem passim receptum quo damnati ad bestias ⁽²⁾ a gladiatore conficiebantur pugione in guttur immisso. Cur vero illustris martyr percussus gladio non fuerit, ut focii, qui Romanæ civitatis jure fruebantur, Anonymus discere potuit ex veteri epistola, quæ diserte ait, *hunc etiam bestiis a Præsede expositum ut populo gratificaretur*. Silebant enim leges quoties insana multitudo in amphitheatro collecta posceret Christianos ad leonem. Coercere quidem hos tumultus conatus fuerat Adrianus in rescripto ad Asiæ Proconsulem. Sed quo demum fructu? Haud multos post annos universa Gentilium, & Judæorum turba in Polycarpum insurgens ⁽³⁾ *acclamabat*, ut Asiarcha leonem immitteret; dein iteratis clamoribus omnes uno consensu petierunt, ut vivus combureretur. Hæc igitur effrænata licentia diu vixit, ut scilicet inter spectacula populus ⁽⁴⁾ quidquid libitum erat vel a Ludorum Præsede, vel ab ipsis Imperatoribus postularet junctis precibus & clamoribus, quibus illi vel inviti cedere cogebantur. Peculiaris vero causa, cur Ethnici crudelius in

(4) Num. XIII. Bibl. Vet. Patr. Tom. I. pag. 702.

[1] V. Epist. Smyrn. num. 16. inter Acta sincera pag. 37. & Valef. in lib. V. cap. II.

(1) Euseb. H. E. lib. IV. cap. XV.

(2) V. Valef. in not. ad rescript. Adriani lib. IV. cap. IX.

in Attalum debaccharentur, fuit (1) *nominis celebritas*, quam sibi comparaverat moribus sanctissimis, & eximio propagandæ religionis studio, ut Christianæ in Gallia Ecclesiæ *columna & firmamentum* haberetur. Præterquamquod ubique gentium nostri puniebantur neglecta judicandi forma, ipsique legibus neglectis. Id sane queritur Justinus in prior. Apologia, Athenagoras in Legatione, præsertim vero Tertullianus cap. II. Apologetici, ubi luculentissimum sumit argumentum ex jure civili Romanorum; quod cum statueret in quæstionibus adhiberi posse tormenta ad eliciendam veritatem, non autem ad pœnam; hunc tamen barbarici regni morem, ubi de Christianis res esset, Romani Præsides invexerant. Quos idcirco liberius increpat in hunc modum. „Civilis, non barbarica dominatio est: „apud Tyrannos enim tormenta etiam pro pœna adhibentur: apud vos soli quæstioni temperantur. Vestram illis servate legem usque ad confessionem; & jam si confessione præveniantur, cessabunt. Sententia opus est. „Ac si diceret. Non equuleo vobis uti licet, aliisve cruciatibus. Christiani enim vix interrogati statim se produnt, & nominis confessione tormenta præveniunt; quæ nonnisi ad extorquendam veritatem Romanæ leges adhiberi jubent. *Videtis ergo* (concludit) *quomodo vos ipsi contra mandata faciatis*. Haud secus Attalum, quin ei prodesset aut Porcia lex, aut Sempronia, Lugdunensis Præses, ut vile mancipium post cætera tormenta feris objecit. Nihil perinde juverat Acilium Glabrionem consulatus gestus cum Trajano, quominus religionis Christianæ causa Domitiani jussu post certamen cum leone [2] cum inde incolumis evasisset, exilio damnatus fuerit, ac subinde interfectus. Eamdem Perpetua Martyr subiit ignominiam. Quamquam enim (3) *honeste nata, liberaliter instituta, matronaliter nupta*; die tamen natali Getæ Cæsaris processit de car-

(1) Epist. num. XI. pag. 702. V. num. V. pag. 696.

(2) Xiphilin. ex Dione.

(3) Passio Ss. Perpet. & Felic. Bibl. Vet. Patr. Tom. II. pag. 178 179. Quanti *honesti* viri, de vulgaribus enim non dicimus &c. Tertullianus ad Scapulam pag. 71. Edit. Ven. 1744.

carcere ad amphitheatrum, ibique asperrimæ bestiæ cornibus diu jactata nobiliorem triumphum promeruit. Adeo verum est, nullam omnino seu Romani juris, seu pudoris rationem plerumque habitam fuisse, quoties de Christianis ageretur; idque præsertim, si crudele spectaculum multitudo flagitaret. Attalus vero aliique in amphitheatrum adducti sunt, ut satisficeret immanitati Gentilium (1) *præbito de industria munerum die propter nostros*. Cum enim ludis certus dierum numerus definitus esset, unum Præses addidit præter morem; quo Confessores bestiarum dentibus unguibusque misere discerpti, aut cornibus jactati, plebis oculos pascere. Paucis retro annis ab hac Lugdunensi tragœdia petierant Smyrnenfes, ut in Polycarpum leo immitteretur. Verum id sibi licere negavit Asiarcha (2), *quippe qui amphitheatrale spectaculum jam edidisset*, vel, uti reddit Usserianus interpres, *tempore muneris jam exsoluto*. Id fortassis obtinuissent vel ab invito; sed implendum erat Episcopi sanctissimi vaticinium (3): *virum me oportet comburi*. Quod igitur Dei nutu Smyrnenfes non impetrarunt, Præses Lugdunensis populo indulsit, præbito extra ordinem die, quo sancti Martyres publicam voluptatem protraherent. Has porro circumstantias (quas antiquus scriptor accurate persequitur, simul observans atque admonens quid præter leges aut consuetudinem gestum sit) si quis animo expendat præjudiciis vacuo; tantum abest, ut detrahant, ut potius auctoritatem monumento concilient. Nec enim Scriptorem latuit, quæ confessorem Attalum poena deceret; cum idem testetur jussu Præsidis capite truncatos fuisse cives Romanos, cæteros feris expositos. Cur itaque fingendum sibi existimavit Attalum Romanum civem esse? Vel si maluit hanc illi personam imponere, cur damnat ad bestias? Is nimirum non pro suo ingenio hæc comminiscitur; sed rem totam describit absque furo uti contigerat, quamquam præter leges ac mores. Haud vacat hac in re

M

diu-

(1) Num. XI. Bibl. pag. 700. V. Not. Vales. ad h. l.

(2) Ex Smyrn. Epist. num. XIII. PP. Apost. Vol. II. pag. 200.

(3) Ibid. num. V. pag. 197.

diutius immorari, quæ illustrari posset exemplis ex historia Romana petitis. Celeberimum suppeditat M. Tullius Actione V. in Verrem, qui cum Siciliae Prætor esset, supplicia illa, quæ in convictos maleficii servos constituta erant, in cives Romanos expromere non dubitavit. „Facinus est, ait „Cicero (1), vinciri civem Romanum: scelus verberari; prope parricidium necari: quid dicam in crucem agere? „At nihil pluribus apud iniquum Prætorem illustre nomen profuit: inter cæteros vero Gavius, quamquam se Romanum civem esse clamaret, in carcerem & vincula conjectus, ac virgis in foro cæsus, postremo in crucem raptus interiit. Celebre quoque, dum Hispaniam Tarraconensem administraret, qui dein imperavit, Sergius Galba, nimix licentiæ in legibus contemnendis, edidit argumentum. Cum enim quemdam cruci affixisset, hic vero imploraret leges, & civem Romanum se testificaretur; Præses (2) *quasi solatio & honore aliquo pœnam levaturus, mutavit, multoque præter cæteras altiore & dealbatam strui jussit*. Demum quid contra mores jamdiu receptos Judæi Alexandrini passi fuerint, docet Philonis liber adversus Flaccum. Ut enim alia præteream, quæ fusiori calamo persequitur scriptor disertissimus, XXXIIX. ex illa gente Senatores ejusdem Flacci jussu (erat is tunc temporis Ægypti Præses) domi comprehensi, vinctique post tergum manus partim foris, partim catena ferrea, per medium forum solemni pompa traducti sunt. Mox vero, quod propius attingit rem nostram, theatro nudatos cædi jussit iis flagellis, quæ in vilissimum quemque Alexandria adhiberi solebant. Alio enim (3) flagrorum genere, atque ab aliis in urbe illa vapulabant ignobiles Ægyptii: Alexandrini vero cives *σπάθαις, ἢ ὑπὸ τῶν σπαθαφόρων Ἀλεξανδρέων*, scilicet *palmarum ramis* (4), atque a licitoribus Alexandrinis, qui Spathofori dicebantur. His igitur virgis, ut

[1] V. num. LVII. & seq. Operum Tom. IV. ad usum Delphini edit. Patav. 1753.

(2) Sueton. in Galba Aldin. edit. 1521. pag. 144.

(1) V. Philonis opera Tom. II pag. 528. Londini 1742.

(2) V. Tillemont. Not. V. in Acta Sanctæ Agathæ Tom. III. pag. 732.

ut Philo ait, ἐλευθεριωτέrais ἢ πολιτικωτέrais Judæos omnes
 ceu *liberos ac cives*, quod ceteri ante Flaccum Ægypti Pro-
 curatores fecerant, Flaccus ipse primis magistratus sui tem-
 poribus plectere consuevit. Quem profecto morem magis
 decuit fervari erga primores gentis, adscriptos Senatorum col-
 legio, cui ex Augusti institutione res judaicæ curæ erant. Sed
 Flaccus infenso in judæos animo abreptus sævitix addidit
 contumeliam, & miserrimos homines nedum injusto suppli-
 cio, sed probro atque ignominia affecit. Hæc igitur in Si-
 cilia, in Hispania, in Ægypto adversus jura & mores, qui-
 bus legis vis inerat, Verrem, Galbam, & Flaccum ausos fuif-
 se testantur Cicero, Suetonius, Philo judæus: quos nemo
 hætenus in falsi suspicionem adduxit egregio illo argumento,
 quo abutitur Anonymus; incredibile nimirum videri quidquid
 Epistola refert de Præsidis Lugdunensis sententia in cives Roma-
 nos: quod sciret se quoque *sub gladio* esse. Verum de his satis.

CAPUT NONUM.

*Cur Viennenses, & Lugdunenses Martyrum suorum gesta mise-
 rint ad Asiæ Phrygiæque Ecclesias? De Gnosticis, qui
 Galliæ regiones infecerant. Omnimoda a carnibus
 abstinencia tunc temporis merito suspecta.
 Sententiæ quædam Scriptori Epistolæ
 cum Irenæo communes.*

HÆtenus omnes dilutæ sunt difficultates, quas ad ever-
 tendam Lugdunensium martyrum historiam Anonymus
 objecit. Quin etiam aliquos identidem attulimus veritatis
 characteres, quos Epistola præsefert: plura scilicet quæ lo-
 co & tempori apprime conveniunt. Alias nunc addere ju-
 vat ejusmodi notas, quibus insignis adeo monumenti αὐθεντία
 luculentissime confirmatur. Ante omnia sese offert epistolaris
 stilius, quem auctor selegit: „ Servi Christi, inquit, qui a-
 „ pud Viennam & Lugdunum degunt, fratribus per Asiam
 „ & Phrygiam constitutis, qui eandem nobiscum fidem &

„spem habent redemptionis, pax & gratia & gloria a Deo
 „Patre & Jesu Christo Domino nostro. „ Illius ævi morem
 sibi proposuit auctor ad imitandum, atque in primis Eccle-
 siæ Smyrnenfis exemplum, quæ Polycarpi Martyrium non
 ita pridem libello descriptum ita exorsa est. „ (1) Ecclesia
 „ Dei quæ habitat Smyrnam, Ecclesiæ Dei quæ apud Phila-
 „ delphiam diversatur, & omnibus ubique terrarum Sanctæ
 „ & Catholicæ Ecclesiæ Parœciis misericordia pax & chari-
 „ tas a Deo Patre, & Domino Jesu Christo multiplicetur. „
 Hujus autem Epistolæ apographum versabatur ante oculos
 illius scriptoris, qui Lugdunensium agones memoriæ prodi-
 dit. Certe notum erat Sancto Irenæo, qui illud penes se
 habebat, uti discimus ex annotatione ad calcem ejusdem E-
 pistolæ facta a Socrate Corinthio, qui se illam testatur de-
 scripsisse *ex antigrapho Caii: Caium vero ex codice Irenæi,*
qui Polycarpum audiverat. Atqui Irenæus, de quo hic men-
 tio habetur, celeberrimus est hujus nominis Episcopus, qui
 semel atque iterum (2) testatur, se cum adhuc puer esset,
 in Asia cum Polycarpo fuisse versatum. Atque hoc inter cæ-
 tera usus est argumento Carolus Christianus Woog Professor
 Lipsiensis (3) ut Presbyterorum ac Diaconorum Achajæ de Mar-
 tyrio Sancti Andreæ Apostoli Encyclicam græce a se primum
 editam a suppositionis nota vindicaret. Primis enim, ut idem
 vir eruditus observat, religionis nostræ temporibus moris
 fuit illustria Martyrum certamina describere, atque descripta
 ad alios Christianorum cœtus transmittere. Quin etiam su-
 spicatur, morem hunc a Judæis ad nostros transisse, atque
 ad formam Epistolarum, quæ in libris Macchabæorum gen-
 tis illius ærumnas recensent, encyclicas perinde a Christia-
 nis veteribus epistolas exaratas.

Præterea observandum est, Epistolam, de qua agimus,
 ad Asiæ ac Phrygiæ Ecclesias inscriptam legi. Nam Irenæo
 aliis-

(1) Ruinart. Acta sincera pag. 32. & 38. V. H. Vales. Annot. in Lib. IV.
 cap. XV. pag. 65. & PP. Apost. Vol. II. pag. 204.

(2) Contra Hær. lib. III. cap. III. n. 4. & in Epist. ad Florinum apud Eu-
 seb. H. E. lib. V. cap. XX.

[3] Exercit. III. §. III. pag. 130. Lipsiæ 1749.

aliisque Asianis, qui in Galliam venerant, auctoribus, peculiarem quamdam cum Asiæ Ecclesiis societatem inierant, atque impensius fovebant quotquot Lugduni religionem profitebantur. Cum enim paullo antea Montanus, Alcibiades, atque Theodotus in Phrygia, tamquam Prophetæ haberi coepissent, deque re hac ingens illic orta esset dissensio; Martyres Lugdunenses, qui tunc erant in vinculis, nedum ad Eleutherum Romæ Episcopum, sed etiam ad Fratres (1) Asiæ & Phrygiæ litteras dederunt pro pace Ecclesiarum quasi legatione functi. Dein vero, ut acerrima sub Victore de die Paschatis quæstio exarsit, idem Irenæus Victorem per litteras hortatus est, ne Asianos, qui morem ab antiquis sibi traditum custodire gloriabantur, a communione abscinderet. Hæc igitur benevolentia atque adeo pietatis officia Galli quoties opus erat, rependebant Asianis optime de se meritis. Ex Asia enim Lugdunum advenerant veritatis præcones nobilissimi, Attalus Pergamensis, atque Alexander in Phrygia natus: quorum prior, ut suo loco diximus, Ecclesiæ Galliarum *columna & firmamentum* semper extiterat; alter a pluribus jam annis (2) *carus acceptusque erat omnibus ob eximiam in prædicanda fide libertatem*. Quæ profecto satis ostendunt cur Galli ad Asiæ & Phrygiæ Ecclesias hoc de Martyribus commentarium inscripserint.

Cæterum singularis Dei providentia Irenæum, Attalum, Alexandrum, atque, ut pro certo habeo, Photinum Episcopum, qui nonagenario major, cum post innumeros cruciatus seminecem projecissent in carcerem, immaculatum paullo post spiritum reddidit: hos, inquam, aliosque doctrinæ Apostolicæ præcones ac vindices eo misit, quo perditissimi homines sub Christiani nominis velamine haud multo ante Sanctorum Martyrum exitium furtim irrepserant. Impii nebulones, de quibus loquimur, Marcosii dicebantur a Marco, qui propriam inter Valentinianos sectam condidit, sin minus deliriis, at certe morum turpitudine omnium facile

(1) V. Euseb. H. E. lib. V. cap. III. & XXIV.

(2) Epist. num. XIII. Bibl. Vet. Patr. Tom. I. pag. 702.

cile principem. Malum hoc, quod ex Asia videtur prodiisse [1], Rhodanenses præsertim regiones infecit; multamque idcirco operam impendit Irenæus (2) detegendis erroribus ac nefariis artibus hominum, qui luporum more Christi gregem populabantur. Sed quorsum hæc? Maximam nimirum ex his lucem mutuatur locus ille, ubi vetus auctor, cum narrasset, quemadmodum plures ex iis qui fidem negaverant, rursus interrogati, & Christum confessi Martyrum numero se adjunxerunt, hæc habet, quæ peculiarem, ni fallor, observationem sibi poscunt. „Foras autem, inquit (3), manserunt ii, quorum animis ne vestigium quidem ullum *fidei*, „nec reverentia *vestis nuptialis*, nec sensus *timoris Dei* impressus umquam infederat; qui sua etiam conversatione „*viam infamaverant, filii scilicet perditionis*. „Nativis coloribus expressos agnoscimus Marcossios; quorum mos erat, baptisma, quod in Ecclesia recepissent, prophanis mysteriis polluere, omnemque veræ fidei atque doctrinæ perceptionem, omnem Dei timorem abjicere. Plura in hanc rem afferre liceret; sed pauca sufficient. Marci sectam ait Irenæus (4) a Dæmone adinventam *ad negandum baptismum*, totamque adeo *fidem abjiciendam*: omnia (5) illos existimare sibi licita, *nullum in nullo timorem habentes*; sacrilegi enim cujusdam ritus beneficio hoc in se consequi dictitabant, ut divinum post mortem iudicium effugerent. Idem hæretici tantum non iisdem verbis ab auctore epistolæ simulque ab Irenæo describuntur. Aliis præterea Gnosticis, sed illis præsertim, de quibus nobis est sermo, congruunt ea, quæ Scrip-
tor adjecit: ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς ἀναστροφῆς αὐτῶν βλασφημῶνται τὴν ὁδόν. Cui enim ignotum est, quantum dedecoris Christianæ religioni Gnostici attulerint? qui cum sibi nomen sanctissimum vindicarent, *ad ejus detractionem*, ut aiebat Irenæus (6), *a Satana præmissi sunt, ut quæ sunt illorum audientes*

(1) V. Massuet. in S. Irenæum Diss. I. art. II. §. VI. num. 87.

(2) Contra Hær. lib. I. cap. XIII.-----XXIII.

(3) Num. XIII. Bibl. pag. 702.

(4) Lib. I. cap. XXI. num. I.

(5) Lib. I. cap. XIII. num. 6.

(6) Contra Hær. lib. I. cap. XXV. num. 3.

entes homines, & putantes omnes nos tales esse, avertant aures suas a præconio veritatis, aut & videntes quæ sunt illorum, omnes nos blasphemant. Perinde querebatur Irenæo suppar Clementis Alexandrinus (1), hunc hæreticorum gregem foedissimis moribus βλασφημίαν τῷ ὀνόματι προστρέβαν, religioni sc. gravem infamiae notam inurere. Similia vero de Carprocrate agens testatur Eusebius Hist. Eccl. lib. IV. Cap. VII, Justinus in Dialogo cum Tryphone, aliique apud Oxoniensem ad allatum locum Clementis. Sed clarius mentem suam prodit, & qui fuerint Lugdunenses apostatae, innuit auctor Epistolæ; dum illos uno verbo appellat *filios perditionis*. Hoc nomine, ut omnes norunt, Apostolus intelligit Antichristum Epistola II. ad Thessalonicenses cap. II. Nomine vero Antichristi Joannes epist. I. cap. II. notat hæreticos sui ævi, Simonem, Cerinthum Ebionitas. *Filioli*, inquit, *novissima hora est, & sicut audistis, quia antichristus venit; & nunc antichristi multi facti sunt*. Ad cujus imitationem veteres Patres Antichristi nomen tribuere non sunt veriti iis omnibus qui ab unitate, atque doctrina Ecclesiæ Catholicæ secesserunt, ut videre est apud nuper laudatum Clementem Alexandrinum Stromat. lib. III. cap. VI., Tertullianum contra Marcionem lib. V. cap. XVI, Cyprianum Epist. ad Magnum LXXVI., Ambrosium in Lucam lib. X. num. XXI., Augustinum contra adversarium Legis & Prophetarum lib. II. cap. XII., & contra Donatistas lib. VI. cap. XV. Hinc illud Isaia in impios Judaicæ legis desertores: *Numquid non vos filii scelesti*, seu juxta LXX. τέκνα ἀπωλείας *filii perditionis*, & super hæreticis, qui filii perditionis sunt, dictum censuit Sanctus Hieronymus Commentariorum lib. XVI. cap. LVIII. Sed præ cæteris sacrorum voluminum testimoniis epistolæ scriptor alludit ad Petri II. cap. II. v. 1. 2. „Fuerunt (inquit „Apostolorum Princeps) pseudoprophetae in populo; sicut & in vobis erunt magistri mendacii, qui introducent „sectas perditionis... per quos via veritatis blasphemabitur. „ οἱ τινες παρεισάξουσιν αἵρέσεις τῆς ἀπωλείας... δι' ἧς ἡ ὁδὸς τῆς ἀληθείας

(1) Stromat. lib. III. cap. I. Oxon. 1715.

θείας βλασφημηθήσεται : Simoniani videlicet, ac Cerinthiani, aliique perditii homines, vel potius monstra libidinis; a quibus prognati sunt Gnostici parentibus nequiores, βλασφημῶντες τὴν ὁδόν, τῆς ἐξ ἐμοῦ ἀπὸ ἀπώλειας; quorum culpa factum est, ut via veritatis obnoxia esset blasphemiiis. Ethnicorum. Vix igitur dubitare licet, quin hæc antiqui Scriptoris verba designent impium illud ac prophanium hominum genus, qui ingentem rei Christianæ in Gallia Lugdunensi, teste Irenæo, labem ac detrimentum attulerant. Nec mirum videri debet, Gnosticos extitisse eos omnes, qui rursus interrogati, rursus fidem ejurarunt; cum pro sectæ instituto numquam non *parati* essent (1) ad eam *abnegandam*; eoque temeritatis nonnulli devenerint, ut *martyres spernerent*.

Haud minus illustre, quam hætenus allata sint, legitimi partus argumentum offert historia Alcibiadis. Durum hic & squalidum sectabatur vivendi institutum; ac solo pane atque aqua, nullum omnino alium cibum aut potum admittens, ad id usque temporis uti consueverat. Cum vero hanc etiam severioris vitæ rationem [erat enim e numero Confessorum] in carcere servaret, Attalo (2) divinitus revelatum est non recte facere Alcibiadem, sed aliis occasionem scandali fieri, quod cibus a Deo conditis minime vesceretur. Correptus a fratre statim paruit Alcibiades, & quoscumque deinde cibos, gratias Deo referens omnium largitori, cum reliquis Confessoribus sumere cœpit. Cur Attalus Dei monitu hujusmodi abstinentiam improbaverit, explicandum est. Jamdiu scilicet hæretici prodierant quos Apostolus I. Timoth. cap. IV. vaticinatus est in hypocrisi locuturos mendacium, vetito ciborum usu, quos Deus creavit, ut cum gratiarum actione sumerentur. Qui vero præ cæteris falsam hanc pietatis speciem gerebant, fuerunt Encratitæ; quorum veluti proprium dogma erat, ab esu animantium esse abstinendum: *ingrati*, ut ait Irenæus (3), *in Deum omnium conditorem,*
&

(1) V. Irenæum lib. I. cap. XXIV. num. 6. & lib. III. cap. XXVIII. num. 5. & Nat. Alex. Hist. Eccl. sæc. II. Diss. XIII.

(2) Epist. apud Euseb. lib. V. cap. III.

(3) Contra Hær. lib. I. cap. XXVIII. num. 1.

& (1) *per fictam hujusmodi continentiam seducendo multos*. Ficta, inquam, erat hæc abſtinentia. Nec enim δι' ἀσκησιν, seu piæ cujuſdam exercitationis cauſa carnes reſpuebant; ſed quod alium a Deo illarum creatorem, adeoque natura malas eſſe, contenderent. His igitur ſpectatis temporum circumſtantiis Alcibiades a fratre corripi debuit; atque ei obtemperans omnem erroris ſuſpicionem abolevit. Hæc autem quæ apprimè conveniunt ævo illi, quo contigiffe deſcribuntur, minus congruunt ſæculo Eccleſiæ tertio jam adulto, quo ſanctiſſimi viri (2) carnes & vinum ſibi interdicebant ſine cujuſquam offenſione. Quare canon XLIII. inter Apoſtolicos pœnam deſiſtionis infligit, non quidem in omnes, qui a carnibus & vino abſtinerent; ſed in illos dumtaxat, qui (3) morem hunc ſervaverint, & δι' ἀσκησιν, ἀλλὰ διὰ βδελυρίαν, non ob exercitationem, ſive ſanctiori philoſophiæ ſtudio, ſed quod ea veluti piacula execrarentur: cui ſuccinit in eadem veteri collectione canon XLV. quem integrum reſerre placet. „ Si quis Episcopos aut Presbyteros aut Diaconos feſtis diebus non ſumpſerit carnem aut vinum (βδελυσσόμενος καὶ δι' ἀσκησιν) abominans, & non propter „ exercitationem, deponatur. „ Quamquam enim exceptio quam parentheſi incluſimus, a plerisque codicibus abſit; haud tamen cenſeo rejiciendam veluti gloſſema recentioris amanuenſis arbitrio inductum, ſed vel genuinam exiſtimo, vel ab antiquo canonum collectore additam, quo tempore jam uſu receptum erat, ut Aſceti ne feſtis quidem diebus carne aut vino, ſed eſurialibus dumtaxat cibis atque aqua jejunium ſolverent. Antonius Ægyptius, qui anno circiter CCLXX. in ſolitudinem ſe recepit, quique alios jampridem ſanctiori vivendi inſtituto addictos ad imitandum ſibi propoſuit, ſemel in die poſt ſolis occaſum cibum capiebat; nonnumquam vero jejunus triduo permanens, quarta demum die reficiebatur, atque eſcam ei panis cum ſale, aqua potum præ-

N

be-

(1) Ejuſdem lib. cap. XXIV. num. 2.

(2) V. Sanctum Hieron. in vita S. Pauli num. 10. & Sancti Hilarionis num. II. Operum Tom. III. Veron.

(3) PP. Apoſt. Vol. I. pag. 449.

bebat. Quam vivendi consuetudinem describens in ejus vita Sanctus Athanasius, hæc addit (1): περί γὰρ κρεῶν καὶ οἴνου περιττόν ἐστι καὶ λέγειν, ὅτι γε ἔδὲ παρὰ τοῖς ἄλλοις σπαρδαίοις ἡυρίσκειτό τι τοιῶτον. *Nam de carnibus & vino supervacaneum est quidquam dicere, cum hæc ne apud alios quidem Ascetas in usu essent.* Inviduum ex his, aut mea me fallit opinio, sumitur argumentum adversus Anonymum, cui divinare placuit, Epistolam fuisse confictam post Decii persecutionem. Præter enim quam quod nulla ratio excogitari potest, cur hoc Alcibiadis episodio fabellæ auctor eam exornare voluerit; incredibile est, gravi adeo reprehensione dignam ei visam fuisse abstinentioniam, quam tunc temporis, nempe sæculo tertio, Antonius, alique summa religione retinebant. Nihil profecto contingit frequentius, quam ut in opere adulterino (2) mores repræsententur ea demum ætate recepti, qua prodiit ex officina hominis male feriat. Atqui post Decii imperium maxima cum laude, nedum absque offensione ulla, quotquot sublimiorem philosophiam profitebantur, carnibus & vino valedixerant. Epistola igitur Viennensium & Lugdunensium ad illud tempus referenda est, quo severior ab his abstinentia suspecta erat propter hæresim Encratitarum.

Longum esset ac longe gravius, quam ingenii mei vires ferre possint, singula persequi Epistolæ capita, quæ venerandam præferunt antiquitatem. Duo tamen, quæ vel minus acutis ultro se offerunt, attingam charactere hoc insignita. S. Irenæus contra hæreses lib. V. cap. XXIX. num. 2. *arumnas* Sanctorum ait esse *præfigurationem Antichristi*. Similia invenias epistolæ num. I. „Omni, inquit auctor, virium impetu in „nos irruit adversarius, adventus sui, in quo cum omni licentia grassaturus est, jam tum nobis primordia exhibens. „Illustriora sunt quæ leguntur num. XI. Sancta Martyr Blandina servata dicitur „ut pluribus prolusionibus devicto tortuoso serpente ejusdem damnationem certam, atque inexcusabilem redderet, fratres vero suo accenderet exemplo. „

Sup-

(1) Operum Tom. II. Vet. Edit. pag. 456. & ex Evagrii versione apud Bolland. Tom. II. Januar. pag. 123.

(2) V. Pearson. Vindic. Ignatian. Par. II. cap. I. PP. Apost. Vol. II. pag. 358.

Supponit nimirum qui hæc scripsit, Diabolum suæ damnationis sententiam nondum accepisse: Quæ opinio cum minus arrideret Rufino, locum allatum eleganter, sed liberius in hunc modum vertit. „Rursus (1) revocatur ad carcerem „aliis adhuc agonibus præparanda, ut per multas victorias „caput quidem tortuosi serpentis attereret, fratrum vero animos ad tolerantiam concitaret. „Eadem utitur cautione Nicephorus, Blandinam dicens ad aliud certamen reservatam, „ut multis (2) variisque colluctationibus tortuoso devicto „serpente, fortitudinis exemplum fratribus fieret „. Sed opinio hæc, quam latinus Eusebii interpres, & græcus paraphrastes minus probant, opinio fuit veterum; ac præsertim Irenæi, qui semel, atque iterum aperte docet (3) Satanam & malos Angelos nondum damnationis suæ iudicium subiisse: quod tamen de pœna ignis intelligendum Dionysius Petavius existimat Theolog. Dogmatum lib. III. cap. IV. §. 19. Quin & ipsum Irenæum Epistolæ hujus, quam hætenus pro modulo nostro vindicavimus, auctorem esse tum aliis doctis viris, tum maxime probabile videtur Renato Massuetio: quod colligi arbitratur ex Œcumenii testimonio. Hic enim referens nonnulla de Sancto, & Blandina martyribus Lugdunensibus, ea se proferre testatur (4) ex scriptis Sancti Irenæi, non quidem de verbo ad verbum, sed compendium faciens. Quæ vero, subdit Benedictinus doctissimus, de Sancto, & Blandina refert Œcumenius, ad ea, quæ de iisdem Martyribus leguntur in Epistola Ecclesiarum Viennensis & Lugdunensis, adeo quadrant, ut non aliunde sumpta fuisse videantur. Monumentum hoc certe prodiit ævo Irenæi; & si minus illustrem adeo parentem agnoscit, eo tamen parente dignum censet Tillemontius; cujus iudicio, neglectis Anonymi cavillationibus, omnes antiquitatum Christianarum periti ultro subscribent.

N 2

(1) Hist. Eccl. lib. V. cap. II.

(2) Hist. Eccl. lib. IV. cap. XVII.

(3) Lib. I. cap. X. num. 3. & lib. V. cap. XXVI. num. 2.

(4) In Irenæi libros Diff. II. Art. III. num. 60.

CAPUT PRIMUM

DE DIVINITATE
JESU CHRISTI

ADVERSUS AUCTOREM LEXICI PHILOSOPHICI

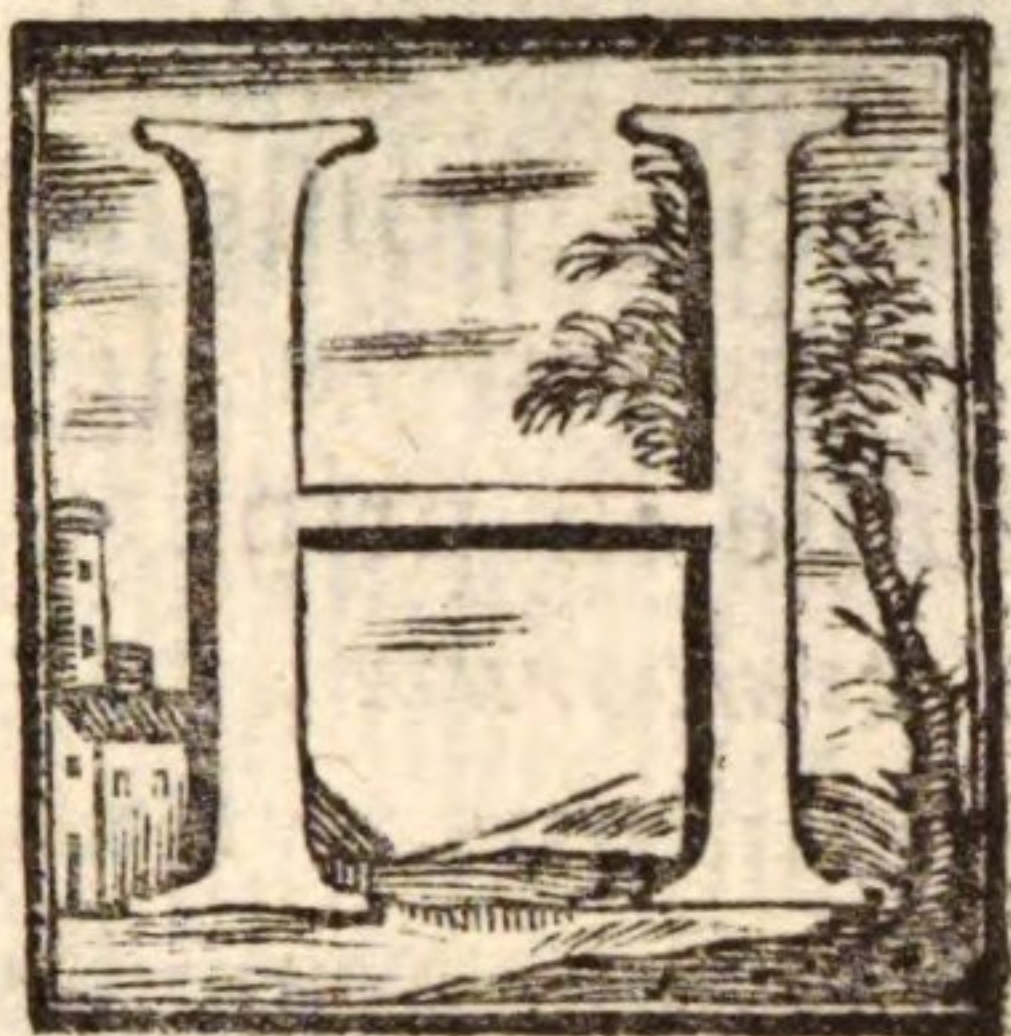
DISSERTATIO.

SEU COMMENTARIUM

In Caput II. v. 6. Epistolæ ad Philippenſes.

CAPUT PRIMUM.

Sanctus Paulus in Epistola ad Philippenses aperte docet Jesum Christum verum esse Deum & Patri equalem . Ita accipiendum Apostoli testimonium suadent artis criticae leges , atque in primis Sanctorum Patrum commentaria .

Actenus disputatum est adversus Anonymum qui Viennensium & Lugdunensium Epistolam explodit uti fero confictam ab homine imperito . Nunc refellendum aggredior auctorem Lexici Philosophici , fatis notum ea praesertim scribendi licentia , quæ non Christianum modo , verum etiam excellenti ingenio virum dedecet . Hujus judicio , secus atque Anonymo videtur , Epistola illa pretiosum est sacræ antiquitatis monumentum . Sed non multo nobis studio opus est , ut intelligamus quid subdola hac laude sibi proposuerit . „ Nul-
 „ lum , inquit , reperire est Apostoli testimonium , quo per-
 „ spicuum fiat Jesum Christum Patri consubstantialem ab eo
 „ prædicari . Nullibi enim in ejus epistolis traditur infallibile
 „ hoc nostræ Religionis mysterium . Nam quod attinet ad ea
 „ quæ leguntur Philipp. II. v. 6. *non rapinam arbitratus est*
 „ *esse se equalem Deo* , qui sane locus obscurior est ; genui-
 „ num ejus sensum assecutus fuisse videtur antiquus auctor
 „ Epistolæ Viennensium & Lugdunensium . In hoc enim in-
 „ signi monumento fideles quosdam , qui martyris nomen
 „ ob tribulationes nonnullas , quas passi fuerant , a fratribus
 „ sibi delatum modeste respuebant , auctor comparat Jesu
 „ Christo , qui *empreint de Dieu , n' a pas crû sa proie d' e-*
 „ *tre égal à Dieu* . Eandem , subdit Lexicographus , Apostoli
 „ verbis sententiam tribuit Origenes in suo in Joannis Eu-
 „ angelium commentario , ubi hæc habet : *La grandeur de*
 „ *Jesus Christ a plus éclaté , quand il s' est humilié , que s' il eût*
 „ *fait*

„fait sa proie d' être égal à Dieu . Nil igitur (concludit)
 „ Apostoli menti atque consilio repugnat magis , ac sensus
 „ ille , quem allatis verbis affingunt plerique interpretes ,
 „ nempe : *Christus Jesus , cui esse æqualem Deo nec usurpatio*
 „ *est nec rapina , vobis o Philippenses exemplo sit , ut quisque*
 „ *se cæteris omnibus minorem existimet .* Quî enim , reponit il-
 „ le , Christi majestas Deo non inferior idoneum erat argu-
 „ mentum , ut humiles fierent , utque eorum singuli alios
 „ quoscumque sibi anteferrent ? nimium hæc pugnant secum
 „ invicem : nimium abhorrent a communi sensu . , ,

Hæc Lexicographus , cujus blasphemia adeo impuden-
 ter se prodit , ut Arianus ac Socini discipulum facile possis a-
 gnoscere . Ita ferme blaterabat Episcopus (1) fidem in Je-
 sum Christum Dei filium necessariam non fuisse in primiti-
 vis Ecclesiis : ac si fides Christiana fides esset *temporum , non*
Evangeliorum , ut olim Arianis vitio vertit Hilarius . Ita
 Jonathas Swift (2) primis Religionis nostræ temporibus , si-
 ve illam Ethnici , sive Judæi amplecterentur , propositum fu-
 isse negat dogma Divinitatis Jesu Christi : quam in rem (di-
 gnus sane patella operculum) laudat Desiderium Erasmus ,
 cui cibus hic solidior videbatur , quam ut parvulis adhuc
 atque lactentibus Christianis ævi Apostolici congruere pos-
 set . Horum , aliorumque impietatem sequi , præsertim vero
 Joannis Clerici commentarium exscribere maluit (3) Lexici
 auctor , quam Ecclesiæ doctrinam retinere jam inde in ba-
 ptismo susceptam . Nemo siquidem sacro fonte susceptus est
 ab ipso Apostolicæ prædicationis exordio , quin prius aut
 sua aut sponsoris voce dixerit se credere in Deum Patrem
 Omnipotentem , & in Jesum Christum Filium ejus unicum ,
 & in Spiritum Sanctum . Semel vero ac profiteamur Christum
 esse unicum Dei Filium , natura filius a nobis dicitur , non
 adoptione : semel ac natura filius est , ejusdem est substan-
 tiæ

(1) V. Jo. Fr. Bern. de Rubeis O. P. Disquisit. Sacr. Erud. cap. IV. n. 2.

(2) V. Pensieri sulla religione nel giornale di Berna .

(3) V. Bergier Suite de l' Apologie de la Religion Chrétienne , à Paris Tom.
 II. pag. 473.

tix cum Patre ; nec enim in Deo , quem unum colimus , ut observatum est a Sancto Irenæo (1), *inaquale* aliquid aut *dissimile* non modo invenire , sed ne fingere quidem animo licet . Sed ne , quod vetus prohibet adagium , actum agam , consulendus hac de re Vir Clarissimus Bernardus Maria de Rubeis O. P. qui argumentum ab Apostolorum Symbolo ductum illustravit Disquisit. Var. Erudit. cap. IV.

Novus tamen Arianæ perfidiæ patronus provocat ad Epistolas Pauli , in quibus cum frequenter de Jesu Christo verba faciat , nullibi tamen , si superis placet , *ineffabile prodit consubstantialitatis Mysterium* . Quid sibi velit auctor , dum mysterium hoc appellat ineffabile , nemo non facile intelligit . Quæ enim humanæ menti impervia sunt , omnia statim recentiores Ariani ex fidei nostræ articulis expungunt , atque rejiciunt . Sed mirum non est , quod in scriptis Apostoli cęcutiat , qui *ne ipsius quidem Symboli initia comprehendit* , quemadmodum Eutycheti jam seni in celebri ad Flavianum Epistola , quæ nunc est XXVII. num. 1. exprobrat Sanctus Leo Magnus . Nonne enim Apostolo Christus est *imago Patris , splendor , virtus , sapientia* ? Ergo (2) *consubstantialis sit necesse est* . Nonne Romanorum cap. IX. dicitur *super omnia Deus Benedictus in secula* ? Atqui vel is , qui Socinianis plurimum indulgere merito visus est (Richardum Simonium intelligo) locum hunc in selectis , ni fallor , epistolis luculentissimum pronunciat ad veritatem Catholicam asserendam . Ejus vero *γνησιότητα* uberrime vindicant a levissimis Grotii , atque Erasmi suspicionibus Irenæus lib. II. contra hæreses cap. XVI. num. 3. , & Cyprianus lib. II. Testimoniorum cap. VI. ; hic nimirum , ut Christum esse Deum ; ille ut simul Deum verum , & verum hominem Judæis , atque hæreticis ostendant . Vindicant Novatianus de Trinitate cap. XVI. , & XXX. , Basilius contra Eunomium lib. IV. (3) , Cassiodorius in Complexionibus a viro nobilissimo eodem-

(1) Contra Hæreses lib. II. cap. XVII. num. 8.

(2) V. Sanctum Athanas. de Nicænæ Synodi Decretis num. XXVII.

(3) V. Tom. I. pag. 282. & 294.

demque doctissimo Scipione Maffeo editis, alii præterea apud Joannem Albertum Bengelium in supplemento Criseos Millianæ [1]. Noetiani demum hæretici vindicant, qui ut Patrem & Filium & Spiritum Sanctum non natura solum, verum etiam persona unum & singularem esse propugnarent, his Pauli verbis abutebantur: Quorum impietatem arguens Episcopus & Martyr Hippolytus, non quidem reponit locum esse vitiatum, sed (2) genuinum agnoscens, perperam a Noetianis ait in dogmatis sui patrociniū afferri. Idem hoc, quod Lexicographus convellere nititur, fidei Christianæ Mysterium apertissime traditur in Epistola ad Titum, ubi sobrie & juste ac pie viventibus jubet Apostolus expectandam esse beatam spem, & adventum gloriæ *magni Dei & Salvatoris nostri Jesu Christi*. Quæ Joannes Chrysostomus expendens (3) quærit ubi sint, qui Patre minorem Filium dicunt? Idem enim Christus Jesus & magnus Deus a Paulo dicitur, & *Salvator* ὁ μέγας θεὸς καὶ σωτὴρ; is nimirum, de quo Mariæ Virgini Gabriel dixerat: *hic erit magnus*, non quidem (4) *coram Domino*, uti de Joanne paulo ante nunciaverat; sed absolute *magnus*, seu *magnus Dominus*, quemadmodum jamdiu scriptum erat in Psalmo XLVII., qui Jesu Christi celebrat victorias, & Ecclesiæ decus nunquam interituræ. Tandem ne omnia percurram Apostoli testimonia, Ephes. cap. IV. v. 5. & 6., necnon Corinth. cap. VIII. v. 6. unum esse docet Dominum, unum Deum & Patrem omnipotentem; simulque unum esse Deum Patrem, & unum Dominum Jesum Christum; quibus profecto luculenter ostendit Jesum Christum esse Deum, ejusdemque substantiæ cum Patre. „Sicut enim Deo Patri non adimit Filius ne Dominus sit, cum Dominus solus ipse dicatur; ita &

(1) V. Nov. Testam. græce editum Tubingæ 1734.

(2) Contra hæresim Noeti num. II. & VI. Bibl. Vet. PP. noviss. edit. Tom. II. pag. 455. & 457.

(3) In Epist. ad Tit. Hom. V. num. 2. Tom. 9. pag. 755. Et in Epist. ad Philipp. Hom. VI. n. 2. pag. 235.

(4) V. Bossuet. Première Instruction sur la version de Trevoux. Œuvres Tom. VI. pag. 225. edit. Argentin.

„ita & Filio non aufert Pater ut Deus sit, quia Pater Deus tan-
 „tummodo nominatur. Si enim, ut existimant Ariani, Deus
 „Pater solus est Deus, eadem consequentia solus erit Do-
 „minus Jesus Christus, & nec Pater erit Dominus, nec Fi-
 „lius Deus. Sed absit, ut non sit vel in Dominatione Dei-
 „tas, vel in Deitate Dominatio. Unus est Dominus, unus
 „est Deus, quia Patris & Filii Dominatio una Divinitas
 „est. „ Ita præclare Sanctus Hieronymus Commentar. in
 Epistolam ad Ephesios lib. II. cap. IV. Ita ferme Sanctus
 Hilarius lib. VIII. de Trinitate num. 34., & Sanctus Joan-
 nes Chrysostomus in I. ad Corinthios Hom. XX. num. 3.

Sed his obiter locis explicatis catholicam veritatem, seu
 Nicenam fidem adstruit Doctor Gentium in ea præsertim
 epistola, quam in Urbe victus pro Jesu Christo dedit ad
 Philippenses. Excitatam ab Arianis, & Socini gregalibus quæ-
 stionem de vero sensu hujus loci, *Non rapinam arbitratus*
est esse se æqualem Deo, instaurat Lexicographus; cui vide-
 tur obscurior, quamquam interpretes fere omnes æqualita-
 tem Jesu Christi cum Patre adversus Arianos tum aliis, tum
 hoc Apostoli testimonio confirmant. Philosophum profecto
 decebat ex aliis Pauli locis huic, quem obscuriorem existi-
 mat, lucem afferre, contextum expendere, græcum adire
 fontem, veterum ac recentiorum commentaria consulere:
 quæ ille omnia neglexit; quibus nos utemur ad eum refel-
 lendum. Christum enim esse Deum alibi sæpius docet Apo-
 stolus, quemadmodum paullo antea demonstratum est. Quis
 igitur suspicari possit, minorem Patre statui in epistola ad
 Philippenses? Præterea absurdum est, ut quem ait *in for-*
ma Dei esse, mox æqualem neget: Sicut enim servi formam
 accipere, idem omnino est, ac hominem fieri; ita in for-
 ma Dei existere, idem est ac verum esse Deum. Quare
 Tertullianus adversus Marcionem lib. V. cap. XX. recte dis-
 putat in hunc modum. „Æque non erit Deus Christus ve-
 „re (licet in effigie Dei constitutus) si nec homo vere
 „fuit in effigie hominis constitutus. Quod si in effigie &
 „imagine (Dei) qua Filius Patris, vere *Deus* (ita legen-
 „dum, non *Dei*) prædicatus est; etiam in effigie & ima-

„ gine hominis vere hominem constat esse . „ Integer itaque Paulini loci contextus Jesum Christum, ut hominem verum, ita verum Deum esse satis ostendit. Hujus argumenti vim ut eluderet Lexicographus, hanc prioris commatis interpretationem Gallis hominibus dedit: *le quel étant empreint de dieu*. Quæ profecto Dei filium exhibent nudum signum, & inanem ac umbratilem cum Deo similitudinem absque ulla veritate. Idem ergo opinari liceat de servi forma, quam suscepit; atque adeo (qui Marcionis, Valentini, Manichæorum, Apollinaris, Eutichetis error fuit) nudam externamque hominis speciem, non naturam induit. Sed omnes uno ictu confodit Apostolus hanc esse veram fidem a Divino spiritu edoctus, “ si (1) in uno eodemque „ Domino Jesu Christo & vera Deitas, & vera credatur humanitas: Deitas qua ante sæcula æqualis est Patri; humanitas qua in forma servi unitus est homini. „

Quamquam & seorsim accepta Apostoli verba hunc, quem defendimus, sensum præferunt, ut vel iis notum est, qui græcas litteras primoribus labiis attigerunt. Hinc Itali quidam (2) verbum verbo reddentes ita locum interpretantur: *non estimò rapina l'essere (τὸ εἶναι) eguale a Dio*. Simplex etiam & nitidissima est Gallica versio Lovaniensium (3), quæ sic habet: *il n' a point reputé rapine d'etre egal a Dieu*. Eleganter autem, uti solet, Remigius Florentinus (4) ita vertit: *Non pensò che fosse rapina il suo essere eguale a Dio: cui Galli (5) plerique consentiunt: il n' a point cru que ce fut une usurpation d'etre egal a Dieu*. Ut quid vero nostrates & Gallicos quærimus interpretes, ubi græci suos nobis fon-

(1) S. Leo Magn. Serm. IV. de Epiph. cap. I. Tom. I. pag. 123. Baller.

(2) Nuovo Testamento in Lione presso Rovillio 1518. Diodati Geneva 1602. 1640.

(3) Le N. T. des Docteurs Catholiques de Louvain. Ibidem 1608. & Parisiis 1636.

(4) Epistole & Evangelii. In Venetia presso Giolito. 1590.

(5) Version de Mons. 1684. 1699. Sacy, Bruxelles 1701. Bossuet Première Instruct. sur la version de Trevoux. Calmet Comment. a Paris 1726. Epîtres & Evangiles avec des explications a Paris 1737. Tom. II. pag. 130. &c.

fontes aperiunt? An Basilium Magnum & Gregorium Nazianzenum in omni disciplinarum genere Athenis simul excultos velut ignaros patrii sermonis Anonymus traducere audeat? Atqui Eunomio blateranti neminem adeo stolidum, esse aut impium, qui Filium Patri æqualem profiteatur, his verbis occurrens Basilius (1) „Judæi, inquit, quodammo-
 „do consequentiam rerum magis perspicere videntur. Nam
 „ægre ferunt, quod (Jesús, Joannis V. 18.) Deum Patrem
 „suum appellaret, hanc inde a se consecutionem colligen-
 „tes, quod hoc pacto faceret se æqualem Deo, ὡς ἀνάγκαι-
 „ῳ ἐπομένῳ, cum necessario sequatur, si Patrem habeat
 „Deum, Deo æqualem esse. Eunomius autem prius illud
 „concedens, posterius negat, ac Domini vocem objicit no-
 „bis: *Pater major me est*; nec audit Apostolum qui dicit:
 „*non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo.* „ Qua fron-
 te Sanctissimus Antistes Pauli testimonium opponeret, quod
 græcis videri posset ambiguum, vel, ut Lexicographo vide-
 tur, *obscurum*? Sed perspicuum adeo atque accommodatum
 Basilio videbatur ad vindicandam Filii æqualitatem cum Pa-
 tre, ut ex eo potissimum arguat Judæos rectius quam Eu-
 nomium philosophari. Nam illi agebant: Jesús Deum sibi
 Patrem esse gloriatur. Ergo Deo æqualem se facit. Euno-
 mius vero secum pugnat; licet enim Christum concedat es-
 se Dei Filium, Deo tamen æqualem esse inficiatur. Basilio
 succinit Nazianzenus Oratione XXXVI., in qua omnia di-
 luit argumenta, quæ Eunomiani e divinis libris repetebant,
 ut errorem suum propugnarent. „Si *major* quidem, inquit,
 „[Pater] diceretur, non item (Filius) *æqualis*, fortasse vim
 „aliquam haberet quod asserunt. Cum autem utrumque inveni-
 „ri liquido constet, quid tandem generosi homines dicent?
 „Quid roboris habebunt? Quomodo convenient, quæ conve-
 „nire nequeunt? Idem enim ut altero minus sit, ac simul
 „æquale, fieri nequit. Ergo perspicuum est *majoris* vocem
 „ad *causam*; *æqualis* autem ad *naturam* referendam esse. „

Ut

(1) Lib. I. adversus Eunom. num. 13. & 14. Tom. I. pag. 233. & seq. V. num. 25. pag. 236. & lib. IV. pag. 294.

Ut omnem Sanctus Doctor contentionis ansam eripiat eunomianis, ultro concedit aliquo sensu Patrem Filio majorem (seclusa etiam humanitate) dici posse, quamquam plerique Doctores illius ævi Christi verba, *Pater major me est*, intelligi mallent de hominis natura, quam Filius sponte suscepit. Sed Nazianzenus liberaliter agens cum adversariis, majorem dici non prohibet, dummodo major non dicatur (1) absolute ac simpliciter, sed [2] *quatenus principium Filii Pater est*. Quid igitur vetuit, ne hac ipsa exceptione uteretur, si quod extaret in sacris libris testimonium, quo Filius Patri *inæqualis* adstrui videatur? Omnino vetuit apertissima Pauli sententia, quæ prædicat æqualem.

Hunc etiam Apostoli locum, velut invictum catholicæ veritatis munimentum Arianis opponunt Sanctus Athanasius Oratione IV., & Auctor disputationis inter opera eidem perperam adscripta. Hunc iisdem hæreticis opponit Didymus Alexandrinus, cujus libros de Trinitate latine redditos & eximiis annotationibus illustratos nuper et tenebris eduxit Jo. Aloysius Mingarellus Canonicus Regularis Sancti Salvatoris Vir doctissimus, ac primi subsellii Criticis, qui scriptores græcos evulgarunt, meo quidem judicio non impar. Didymus, inquam, hoc uno Apostoli dicto omnia ait Ariarum commenta (3) *aperte dissolvi*, παρὰ κλύει τὰ ἐκείνων σαφῶς. Nec enim, ut idem observat, veluti quid novum Jesus accepit, ut Patri fieret æqualis; sed ex natura sua, atque ex ipsa rei necessitate æqualis est, utpote verus atque unicus Dei Filius. Quis igitur sanæ mentis fidem adhibeat Gallo Lexicographo, qui nodum in scirpo quærens, obscurum, sibi fingit Apostoli testimonium, Græcis plane obvium? Cæcus profecto sit oportet, qui pluribus affirmantibus splendere solem, nedum sibi, sed cæteris suadere velit adhuc tenebras esse, aut non nisi suboscurem & dubiam lucem.

Ne-

(1) Orat. XXXI. pag. 572. Paris. 1620.

(2) Orat. XXIX. pag. 490. V. Leonis Allatii annotat. ad Sancti Methodii conviv. pag. 414. & 417. Romæ 1656.

(3) V. lib. I. cap. XVI. & XXVI. lib. II. cap. X. & XVII.

Neque vero quisquam Græcorum Patrum aut Latino-
rum hanc Apostolo, quam Lexici auctor somniatur, argu-
mentandi rationem affingit. *Jesus Christus Deo Patri se æqua-
lem arbitratur. Ad ejus igitur exemplum quisque vestrum, o
Philippenses, ceteros omnes sibi præferre debet.* Sancti Ecclesiæ
Patres, & interpretes non ita desipiunt, sed ex integro con-
textu tum Divinitatis Jesu Christi luculentissimum argumen-
tum, tum etiam singulare, quod præbuit, humilitatis exem-
plum petere solent. Tria enim, uti scite animadvertit San-
ctus Thomas (1), ab Apostolo satis distincte traduntur eo lo-
ci. Primo Christi majestas. Secundo humilitas. Tertio ex-
altatio. De hac interim nihil opus est dicere; sed præcla-
ram Origenis doctrinam, cum ad ejus testimonium, quod
nobis opponitur, ventum erit, afferemus. Majestas vero,
inquit Angelicus Doctor, duo postulat. Primo ut sit Deus.
Secundo ut Patri æqualis. Horum utrumque reperiri in
Christo constat ex his Apostoli verbis. Primo *cum in for-
ma Dei esset. Secundo non rapinam arbitratus est esse se æqua-
lem Deo.* Atque hæc de majestate, quam præmittit Aposto-
lus, *ut magis humilitas commendetur.* Quæ vero humilitas &
quanta? Jesus Christus Deus verus, & Patri æqualis *semeti-
psum exinaniuit, formam servi accipiens, factus obediens usque
ad mortem.* Quo admirabili exemplo quid aptius afferri po-
tuit Philippensibus, ut humiles essent? Duo igitur in ver-
bis Apostoli distinguenda sunt, majestas nimirum, seu Divi-
na Christi natura, qua æqualis est Patri; atque humilitas,
quam nobis ad imitandum proponit servi formam accipiens.
Hinc vetus auctor refellens hæresim Sabellianam (2), & San-
ctus Epiphanius disputans adversus Paulum Samosatenum (3)
non ambigunt, quin verba hæc *non rapinam* &c. ad Chri-
stum referenda sint, uti Deus est; *nec enim*, inquiunt, *ho-
mo æqualis est Deo.*

Alii numero plures sese offerunt Græcæ ac Latinæ Ec-
cle-

(1) V. Comment. in h. l. Lect. V. Oper. Tom. VII. pag. 188. Edit. Ven.

(2) V. Sancti Athanasii opera Tom. II. pag. 39. Montfaucon.

(3) Advers. Hæres. lib. II. Tom. II. num. VII.

clesiæ Patres, qui distinguendum esse admonent, quod Lexicographus callide confundit. Hanc distinctionem, inquit, „ Sanctus Gaudentius Brixienſis (1), ſi ſequerentur Ariani, „ numquam myſterium vitæ noſtræ in contumeliam Filii Dei „ converterent, minorem illum Deo Patre blaſphemis voci- „ bus aſſerentes, quem Vas electionis æqualem eſſe teſtatur a- „ periens omnem illam rationem, pro qua Dei Filius, qui „ & homo, dixerit, quia *Pater major me eſt*. Hoc, inquit, „ ſentite in vobis, quod in Chriſto Jeſu, qui in forma Dei con- „ ſtitutus, rapinam non arbitratus eſt, quod eſſet æqualis Deo. „ Æqualem teſtatur Apoſtolus, minorem conatur aſſerere „ Arius. Arbitrio committitur audientium, cuinam creden- „ dum cenſeant, utrum Paulo Apoſtolo an execrabili „ Ario? „ ~~hæc~~ Hæc Episcopus Brixienſis eruditione, ſan- „ ctitate, ſuſceptiſque pro Eccleſia Dei laboribus illuſtris: cui „ potius quam nupero Nicænæ Fidei deſertori credendum ne- „ mo revocare poſſit in dubium. Vas electionis, interprete „ Sancto Gaudentio, æqualem Patri Jeſum Chriſtum eſſe te- „ ſtatur. Lexici Philoſophici auctor negat Myſterium hoc ab „ Apoſtolo tradi. Atqui traditur in epiſtola ad Philippenſes, „ cujus locum Brixianus Antiſtes græcis litteris excultus ita „ refert: *rapinam non arbitratus eſt, quod eſſet æqualis Deo*, cla- „ rius explicans vim textus primigenii ſitam in articulo τὸ „ quod verbo εἶναι præponitur: quemadmodum & verſio ita- „ lica: *non eſtimò rapina l' eſſere eguale a Dio*. Statim vero „ Gaudentius rationem addit, cur Jeſus Chriſtus Patrem ſei- „ pſo majorem dixerit. „ Nos, inquit, qui Apoſtolicam Fi- „ dem & doctrinam ſequimur, ad explanationem ſupradi- „ ctam beatiffimi Pauli aures noſtrarum mentium fidei com- „ modemus affectu. Sequitur enim: *ſed ſe exinanivit*, vo- „ luntaria ſua bonitate humiliando ſeiſpum. „ In hoc præ- „ terea Pauli teſtimonio naturalem Filii majeſtatem paternæ „ non imparem, & ſimul eam, quam ſponte ſuſcepit, ſervi- „ naturam diſcerni jubent Lucifer Calaritanus lib. I. pro San- „ cto Athanaſio cap. XLIII., & in altero, cui titulus: *Morien-*
dum

(1) Serm. XIX. Patav. 1720. pag. 216. 223. 224.

dum pro Filio Dei. cap. XVIII., & XXIII. Sanctus Gregorius Nyssenus in Antirrhético adversus Apollinarem cap. XX. Theophilus Alexandrinus in Epistola Paschali II. inter Hieronymianas edit. Veron. XCVIII. num. XIV. Sanctus Augustinus in Enchiridio cap. XXXV., & alibi sæpius: Sanctus Cyrillus Alexandrinus in Libro Reginis oblato in Actis Concilii Ephesini: Sanctus Leo Magnus Sermone LI., qui vulgo inscribitur de Transfiguratione, cap. IV. Cassiodorius in Complexionibus ad hunc locum: Sanctus Paulinus Aquilejensis contra Felicem Urgelitanum Lib. II. cap. III.. aliique innumeri.

Sed omnium instar erit celeberrimus Apostoli interpres Joannes Chrysostomus, cujus integra mihi exscribenda esset Homilia VI. in epistolam ad Philippenses, ubi fusius ostendit ceteros quidem omnes Trinitatis hostes, præsertim vero Arianos, hoc uno Pauli testimonio everti ac profligari. Sed brevitati consulens, ex eo nonnulla seligam, quæ propius attingunt susceptæ disputationis argumentum. Sabellio, aliisque hæreticis everfis „ Quid jam, subdit (1), adversus „ Arium dicemus, qui alterius essentia Filium facit? dic „ mihi quid est hoc, *Formam servi accepit*? Homo factus „ est, inquit. Ergo & *in forma Dei existens* Deus erat; nam „ & hic & illic nomen formæ ponitur. Si hoc verum, cer- „ te & illud: *forma servi* est natura homo. Ergo etiam *for-* „ *ma Dei* natura est Deus; neque hoc solum; sed etiam „ perinde ac Joannes de ejus æqualitate perhibet testimo- „ nium, ostenditque nihilo ipsum Patre minorem esse, scili- „ cet ubi ait: *non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo.* „ Ita Chrysostomus nedum acute, sed vere. Sed cum plurima extent exempla temeritatis, qua Librorum divinorum Ora- cula, quamquam clarissima sint, in alienum sensum detor- quere solent quotquot ab Ecclesiæ Catholicæ doctrina, judi- ciiisque recedunt; insignem notat idem Chrysostomus impu- dentiam Arianorum, qui Pauli verba ita accipienda esse

P

con-

(1) Operum Tom. XI. pag. 233. 236. Edit. Montfaucon.

contendebant, ac si diceret, ἔχ ἡρπάσε τὸ εἶναι ἴσα θεῷ, *non rapuit ut esset equalis Deo*. Hos itaque loci corruptores, non interpretes in hunc modum refellit. „ Si Deus erat (uti „ demonstratum est), quomodo poterat rapere, nec tamen „ rapuit, ut parem se Deo faceret? Quis enim unquam dixerit: illum cum homo esset, non hoc rapuisse, ut esset „ homo? Qui enim fieri potest, ut quisquam rapiat id, quod „ est? „ Invicto huic argumento illustrando confert, ni fallor, quidam locus Eusebii Cæsariensis lib. I. de Eccl. Theologia cap. XX. num. 10. Satis notum est Eusebianos, quibus velut Arianæ perfidiæ patronis bellum intulit Marcellus Ancyrae Episcopus, huic vicissim objecisse (jure ne vel injuria haud satis liquet) quod Sabellii errorem instaurans jamdiu ab Ecclesia proscriptum, propria, atque discreta hypostasi filium Dei carere profiteretur. Hoc igitur argumento Cæsariensis utitur ad Marcellum refellendum. πῶς ἔχ ἡρπάσεν ἡγήσασθαι τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ, αὐτὸς ὢν ὁ Θεός; quæ latinus interpretes ita reddit: *Quomodo non rapinam arbitratus est, esse se aequalem Deo, cum esset Deus?* Sed minus advertit vir doctissimus Eusebium Arianæ factioni addictum, intelligere, atque explicare Apostoli verba, ac si legeretur ἔχ ἡρπάσε, *non rapuit*; adeoque ab adversario poscere, *quomodo Jesus Christus non rapuerit, ut esset equalis Deo, si ipsemet Christus esset Deus*, ut Marcellus docebat. Atqui (ita ratiocinatur Eusebius) ex Apostoli sententia Christus Jesus sibi non rapuit æqualem cum Deo gradum & majestatem. Propriam igitur & a Patre distinctam habet hypostasim: nec enim si Dei filius esset ὁ Θεός, Paulus negaret Deo æqualem esse. Nemo nisi omnino ignarus Lexici veterum Arianorum, non ultro fatebitur, hanc esse versipellis Eusebii mentem; idque eum moliri, ut uno eodemque ictu, quod sectæ illi familiare erat, tum Sabellii hæresim Marcello objectam, tum Nicænam fidem everteret. Sed cum Apostolus verbis illis, *in forma Dei existens*, affirmet, Christum esse Deum verum; recte colligimus cum Chrysostomo, iis explicandis, quæ subdit Apostolus, *non rapinam arbitratus est, esse se aequalem Deo*, congruere non posse com-

men-

mentarium quod Ariani excogitarunt. Quomodo enim Jesus Christus, cum Deus esset, utpote in forma Dei existens juxta Apostoli doctrinam, quomodo, inquam rapere potuisset, nec tamen rapuit, ut Deus esset? Nec enim fieri potest, ut quisquam rapiat id quod est.

Veteres Ariani ad incitas redacti pueriliter reponebant: *Filium* (1) utpote Deum minorem, non hoc rapuisse, ut esset æqualis Deo magno & majori, scilicet Patri. Idque reipsa Eusebius innuit a Marcello quærens quomodo Filius Patri se agnoverit inæqualem αὐτὸς ὡς ὁ Θεός, si Deus erat, nempe summus ille Deus super omnia? Ubi animadvertendum est Arianæ sectæ mysterium in eo positum, quod ὁ Θεός, nempe Deus articulo adjecto, sit Pater, Deus summus, & verus: Verbum seu Filius duntaxat Θεός. Hunc autem veluti canonem Cæsariensis Episcopus mutuatus est ex Origene, qui cum alibi, tum in suo præsertim Commentario in Joannem (2) hæc habet. „Cum vocabulum *Dei* ponitur de ingenito universorum auctore, Joannes articulum ὁ ponit; „reticet vero ac prætermittit cum Verbum Deus dicitur. „Sed quod attinet ad hoc Arianorum delirium, qui magnum, & minorem Deum sibi fingeant, audiendus est laudatus Chrysostomus. „Ergo ne, inquit, parvus, & magnus Deus, „atque ita in Ecclesiam græca dogmata inducitis? Nam apud „græcos quidem est magnus Deus, & parvus: quod an etiam apud vos, nescio; nam in scripturis quidem minime „invenies. Ubique enim magnus dicitur. *Magnus Dominus* „inquit David, & *laudabilis nimis*. Sed hæc de Patre, inquit; Filius parvus est. Sed tu es qui hoc dicis; Scriptura vero quod de Patre, hoc etiam de Filio dicit. Audi enim Paulum dicentem: *expectantes beatam spem & adventum gloriae magni Dei*. Numquid autem de Patre adventum dicit? Verum ut magis vos argueret *adventum*, „addidit *magni Dei*. Numquid igitur id de Patre dictum „est? Neutiquam. Nec enim id admittit additio illa: & *ad-*

(1) Apud Chrysost. ibid. num. 3. pag. 235.

(2) Operum Tom. IV. pag. 150. Edit. Noviss.

„ventum magni Dei & Salvatoris nostri Jesu Christi. En igitur & Filius magnus est. „ Cæterum idem Sanctus Doctor tum in hac Homilia VI. in Epistolam ad Philippenfes num. 4. tum Homilia III. in Joannem ostendit, quam vana sit observatio Arianorum, qui dictitabant, quoties in sacris libris occurrit vocabulum Θεός præposito articulo ὁ, Patrem intelligi, Filium vero, si vocabulum idem articulo careat. Certe apud Sanctum Joannem, quem Origenes affert ad canonem suum confirmandum, legimus cap. I. v. 18. absque articulo Θεὸν ὁδεῖς ἑώρακε πώποτε, licet de Patre sermo sit. Paulus etiam in Epistola ad Titum se inscribit δῆλον Θεῷ, *servum Dei* (Patris) & *Apostolum Jesu Christi*. Et Rom. cap. I. v. 4., atque alibi Jesum Christum appellat υἱὸν Θεῷ. Contra vero cap. XIV. v. 10. 12. ait unumquemque rationem redditurum τῷ Θεῷ, nempe Christo, ad cujus tribunal omnes convenient. Hæc, atque alia Scripturæ loca (1), quæ Arianorum cavillationem evertunt, proferre licebat Chrysostomo. Sed curam hanc videtur neglexisse, quod Apostolus vel eo in loco, de quo nobis est quæstio, nempe iis verbis, τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ, articulum prætermittat, quamquam hic Dei nomine non Filium, sed Patrem, intelligi Ariani concedere debeant vel inviti. Igitur procul abeant ineptæ græcorum fabulæ atque Ariomanitarum seu juniorum, seu veterum blasphemix. Jesus Christus Dei Filius verus est Deus, magnus Dominus, nec minor Patre, sed illi æqualis; atque adeo ejusdem cum Patre substantiæ: quod indubie traditum fuisse ab Apostolo suscepimus demonstrandum.

Verum nefas esset aliud argumentum præterire, quo sæpius laudatus Chrysostomus genuinam hujus loci interpretationem confirmat. Hortatur Apostolus Philippenfes, ut Christi humilitate sibi proposita ad imitandum, quisque cæteros omnes sibi præferat. Ergo, inquit Sanctus Doctor, Jesus Christus Apostoli judicio minor Patre haberi nequit. Etenim

(1) V. Sancti Justinii Dialogum cum Tryphone num. 37. 56. 59. & alibi.

Etenim ille humilis est, qui sese vel æquali subjicit, vel minori. Nam qui majores, ex. gr. parentes, aut principes colit, humilis non est, nec dici potest: nec enim officia illa, quibus eos prosequitur, ad hanc pertinent virtutem, sed ad pietatem, & obedientiam; cum ipsa rei natura id postulet, ut filii eos, qui se genuerunt; subditi eos, qui Rei publicæ præfunt, venerentur, omnemque eis honorem utpote majoribus deferant. Humilitas vero non ex impari gradu, sed ex proprio pendet cujusque judicio. His ita positis Arianos urget Chrysostomus, ac *ne vulgarem quidem hominem*, inquit, *quisquam ita laudaverit, ut tu Christum laudas: quod scilicet non convenientem sibi honorem non usurpaverit.* Chrysostomo succinit Theodoretus animadvertens (1) Apostolum, ut humilitatem Philippensibus commendet, Christi exemplo uti. *Atqui*, inquit, *si æqualis non erat, sed minor Patre Filius, non per humilitatem obediit, sed officio functus est.* ἡ ταπεινοφρονῶν ὑπήκασεν, ἀλλὰ τὴν τάξιν ἐπλήρωσεν. Observare demum liceat cum sæpius laudato Chrysostomo, eum, qui homines hortari velit ad virtutem aliquam, exempla plerumque sumere sublimiora. Nemo autem, si Christus Dei Filius Patre minor est, ut Ariani blasphemant, nemo, inquam, ejus exemplo adduci potest, ut cæteros omnes sibi præferendos censeat, sed illos dumtaxat, qui nobiliores sunt. Major quis potius afferendus, qui minori obtemperaverit. Sed cum in Deo, qui unus est, nec majorem inveniret Apostolus, nec minorem, Dei Filium nobis proposuit summæ humilitatis exemplar. Quamquam enim Patri omnino æqualis, se tamen exinanivit, formam servi accipiens, atque humiliavit semetipsum factus obediens usque ad mortem. Ex quibus omnibus facile colligitur, non Catholicos interpretes, sed Socinianos in explicandis verbis Apostoli a communi sensu recedere.

CA.

(1) In Epist. ad Philipp. cap. II. v. II. Tom. III. pag. 330. Paris. 1642.

CAPUT SECUNDUM.

Arianorum impietati non favet textus Origenis a Lexicographo allatus. Aliorum interpretationes ad Pauli locum, quæ a genuina recedunt, expenduntur. Testimonio Epistolæ Lugdunensium, & Viennensium Lexicographus abutitur.

Nunc de Origene dicendum, quem Philosophici Lexici confarcinator, Joanne Clerico duce, conatur ad suas partes trahere vel invitum. Quamquam enim cum in cæteris illius libris, tum in Commentario præsertim in Joannem, ubi testimonium Apostoli refert, nonnulla reperiri viris doctissimis persuasum sit, quæ vix, imo ne vix quidem excusationem mereantur; alia tamen loca non desunt, ubi veterem, atque a Patribus Nicænis adversus Arium assertam Ecclesiæ doctrinam tradit. Hujusmodi est illa de Filio Patris imagine, eique coæterno luculenta adeo & perspicua sententia, ut si quis præter Athanasium (1) ex Origenianis operibus sumptam esse testaretur, vix fidem impetraret. „ Si Filius, inquit, est imago Dei invisibilis, invisibilis est quoque ipsa imago. Quin etiam addere ausim, cum sit similitudo Patris, non posse fieri, ut aliquando non fuerit. Quomodo enim Deus, quem Joannes lucem appellat, nam Deus lux est, propriæ gloriæ splendore caruit? Quando vero non erat Verbum, Verbum, inquam, quod & Patrem cognovit, & est character & imago substantiæ ejus; quæ digne nec exprimi, nec nominari, nec proferri potest? Intelligat enim qui dicere audet: *fuit aliquando cum non esset, idem esse ac si diceret: sapientia aliquando non erat: Verbum non erat: vita non erat.* „ Hæc Origenem scripsisse testis omni exceptione major Athanasius affirmat: Quæ
sane

(1) De Nicæn. Fid. Decretis num. XVIII. Operum Tom. I. pag. 237. Mont-faucon.

sane clara sunt adeo, ut nemo nisi qui Nicenam simul fidem profiteatur, iis subscribere velit. Neque enim vim huius testimonii elidit illa Dionysii Petavii (1) animadversio: nihil scilicet ad asserendum *ὁμοῦσιον* valere æternitatem, quam Filio vindicat Origenes; utpote qui creatas res omnes perinde cum Deo semper extitisse docuerit. Nam præterquamquod non satis liquet (2) Alexandrinum Doctorem rebus creatis æternitatem adscribere; allata ejus sententia utitur magnus Athanasius, ut Verbum Dei non modo Patri coæternum, sed *ὁμοῦσιον* a veteribus agnitum ostendat adversus Arianos, qui Nicenam fidem prophanæ novitatis arguebant.

„ Quod autem (ait Sanctus Doctor) Verbum ab æternitate
 „ sit cum Patre, neque ex altera, sed ex Patris substantia,
 „ vel hypostasi, ut Synodi Patres locuti sunt, a laborioso etiam
 „ am Origene discere liceat. „ Nec immerito utrumque colligi existimat Athanasius ex Origenis loco, quem paullo ante descripsimus. Statuit enim Filium esse imaginem Patris, qui invisibilis est: atque hinc arguit imaginem ipsam esse invisibilem. Nihil hoc pertinet ad Filii æternitatem, sed valet plurimum ad evertendam argutiam Arianorum, qui nescio quid Filio tribuentes, cur videri posset (cum Pater numquam se videndum obtulerit, sed nec ullo modo visibilis sit), diversam plane atque alteram unius & alterius naturam esse fabulabantur. Ex hac autem visibili Filii natura duo consectaria ducere solebant: eum nempe subesse mutationi, & quodam veluti spatio circumscribi: quorum utrumque Divinæ naturæ repugnat. Itaque nefas ducebant ad Patrem referre apparitiones, quarum fit mentio in sacris libris. Hic enim utpote natura sua invisibilis, speciem, qua se oculis hominum offerret, ex eorum sententia induere non potuit, quin aliqua in eo substantiæ mutatio contingeret.

Absonum itaque & ab omni ratione alienum est, inquit Eusebius Hist. Eccl. lib. 1. cap. 1. *τὴν ἀγέννητον καὶ ἀτρέπτου*
ἰστίαν,

(1) Lib. De Trinitate cap. IV. num. VI. & VII.

(2) V. l' Abbé Bergier, le Deïsme réfuté par lui-même. Lettre VIII. pag. 25. Edit. quatrième.

ἁπλοῦς, ut ingenita & immutabilis Dei natura in speciem hominis convertatur. Et Demonstrat. Euangel. lib. V. cap. XX. Qui fieri potest, ut eum, qui est ultra omnia (ecce majorem seu magnum Deum Arianorum) τὴν ἀτρέπτον καὶ ἀγέννητον ἁπλοῦς, immutabilem utique & ingenitam essentiam anima induta corpore, & oculi mortalium intuiti sint? Quæ profecto doctrina non Episcopo, sed Philosopho Ethnico digna est: Celso nimirum, qui (1) rei quidem mortali inditum concedit, ut aliam subind formam accipiat; immortalem autem, unam semper ac sibi similem permanere; atque adeo Christianos irridet, qui traderent Deum ad homines descendisse. Sed scriptorem impium Origenes ita refellit, ut Arianos nondum natos simul refellat: „Quamquam, inquit, Verbum, quod „in principio erat apud Deum Deus, ad nos veniat, non „idcirco e folio egreditur, aut illud relinquit, ita ut loco „quodam vacuo deserto alium impleat, quem prius non „teneret. „ Et paullo infra. „Quod si immortalis Deus „Verbum, corpore & anima susceptis, videtur Celso mutari, ac in aliam formam converti, sciat ille Verbum natura permanens Verbum, nihil eorum pati, quæ corpus & „anima patitur. „ Uno verbo Origenes docet Filium immensum esse, & immutabilem, atque adeo Deum. Merito igitur Sanctus Athanasius verba illa, quæ ex altero ejusdem Origenis opere decerpfit, ubi Filius nedum Patri coæternus, sed perinde ac Pater natura invisibilis asseritur, merito inquam profert ad confirmandum Decretum Nicænæ Synodi, quæ anathemate perculit eos omnes, (2) qui dicerent: *erat aliquando, quando non erat, aut ex alia substantia vel essentia, vel mutabilem & convertibilem esse Dei Filium.*

His præhabitis quærendum superest, an Adamantius in Commentario in Joannem parum sibi constans Arianis fa-
veat? Ut quisque de re hac maturum judicium ferre possit, locum integrum & genuinum, non mutilum & prava
inter-

(1) V. Origen. lib. IV. num. 5. & 15. lib. II. num. 9. & de Oratione num. 23.

(2) Ad Calcem Symboli Nicæni Tom. II. Collect. Labbe.

interpretatione (ut eum Lexicographus exhibet) corruptum afferam. „ Quisquis, inquit (1), intellexerit, quo pacto „ Jesus factus sit discipulis non tamquam recumbens, sed „ tamquam ministrans, quippe qui cum Filius esset Dei, „ pro liberandis iis qui peccato serviebant, formam servi „ sumpserit; non ignorabit quomodo ad ipsum Pater dixerit: „ *Servus meus es tu; & : magnum est ut voceris servus meus.* „ Nam nobis audendum est dicere majorem divinioremque, „ ac vere secundum imaginem Patris bonitatem Christi ap- „ paruisse, quando humilem præbuit seipsum, factus obe- „ diens usque ad mortem, quam si rapinam arbitratus esse „ se æqualem Deo, nolisset pro mundi salute fieri servus „. Quid illi sit Christum esse Dei Filium, tum hic satis in- „ nuit, tum clarius explicat in hoc ipso commentario, do- „ cens (2) eum *solum*, non adoptione, sed *natura* filium ef- „ se ab omni æternitate: cui (3) *per æquale tempus ingenitæ, ac* „ *sempiternæ vitæ* Pater ait: *filius meus es tu*. Humana vero „ carne, atque anima suscepta, a Patre audire cœpit: *Servus* „ *meus es tu, & : magnum est ut voceris servus meus.* Qua in- „ re non *la grandeur*, ut infidus reddit interpretes, sed *Boni-* „ *tas* Jesu Christi magis apparuit, quam si abjectam atque „ humilem servi formam assumere nolisset. Utrumque, ut „ omnes facile intelligunt, ita comparat Origenes, ut sive for- „ ma servi suscepta, sive non, Jesus Christus vera sit imago „ paternæ bonitatis: quam tamen magis expressit, cum obum- „ brato divinæ majestatis splendore servilem formam induere „ maluit. At vero si Filius, seposita hominis natura, minor „ est Patre; quænam, amabo, paternæ bonitatis, non ima- „ go, sed umbra vel levissima supersit in Filio, si formam „ servi suscipere nolit, sed parem cum Deo majestatis gradum „ sibi furtim adscribat? Igitur Dei Filius e duobus bonis il- „ lud, quod melius erat, elegit, ut magis explicaret divitias „ bonitatis suæ. Nec enim bonum quis dixerit illius consili- „ um,

Q

(1) Operum Tom. IV. pag. 37. Edit. Ben. In Joann. Tom. I. num. 37.

(2) Comm. Tom. II. num. 8. pag. 61. V. pag. 99.

(3) Tom. I. num. 42.

um, qui in superbiam elatus ajebat: *in Calum conscendam* *similis ero Altissimo*. Non ita desipit Origenes; sed aperte supponit, Filium Dei adhuc futurum fuisse paternæ bonitatis imaginem, quamquam servus fieri noluisset. Atqui falsum hoc esset, *s' il eût fait sa proye d'être égal à Dieu*, honorem scilicet non sibi convenientem rapiens. Constat igitur nec Origenis, nec Apostoli verba ad hanc sententiam, seu potius blasphemiam detorqueri posse. Hujus impietatis suspicionem idem auctor a se removet Tomo XXII. in Joannem num. 17. Quærens enim, quomodo Jesus Christus dixerit, se *exaltari* oportere, cum sit Verbum Patris, quod exaltari nequit, *ἐκ ἐπιδέχεται ὑπερὺ λόγοναι*; statim respondet, *quoad humanitatem exaltatum fuisse eum, qui non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo*. Spectata enim Divina natura summum obtinet majestatis gradum, quo major excogitari nequit. Secum autem pugnat Origenes, si Christus, ut est Verbum Patris, non est illi æqualis. Novum enim semper accipere posset incrementum, quin tamen altitudinem illam assequeretur, quæ Deo redderet æqualem.

Inficiari tamen non ausim, quin secus ac reliqui interpretes fere omnes, Origenes acceperit verba illa Apostoli, *non rapinam*; ac si verbis hisce Christi commendetur humilitas, quod veluti seposita majestate, qua æqualis est Patri, servus fieri maluerit. Sententiam hanc clarius exponit lib. V. Comment. in Epistolam ad Romanos, ubi hæc habet. „ In forma Dei erat (1), & videns unius hominis „ delicto mortem regnare per populos, creaturæ suæ non „ obliviscitur, nec rapinam ducit esse se æqualem Deo: hoc „ est, *non sibi magni aliquid* deputat, quod ipse quidem æ- „ qualis Deo, & unum cum Patre est, opus vero suum de- „ pascitur mors, unius hominis ingressa delicto. Exinanivit „ igitur seipsum de æqualitate & forma Dei, & servi susce- „ pit formam „. Hanc Origenis explicationem suspicari li-
cet

(1) Operum Tom. IV. pag. 513. Ben.

cet ignotam non fuisse Theodoreto; hæc enim habet in Epistolam ad Philippenſes: Θεὸς γὰρ ὢν καὶ φύσει Θεός, καὶ τὴν πρὸς τὸν πατέρα ἰσότητά ἔχων, ὃ μέγα τὸτο ὑπέλαβε. Scilicet: „ Cum (1) enim esset Deus, & natura Deus, & Pater, tri æqualis, non hoc *magnum* existimavit. „ Hoc enim, ait Cyrensis Episcopus, proprium est eorum, qui præter meritum, honorem aliquem sunt consecuti. Neuter, ut perspicuum est, quamquam a communi sententia recedat, patrocinator blasphemiae Arianorum, sed illam potius explodunt: quod præsertim de Theodoreto accipiendum est, cum eo loci ferme exscribat luculentissimum Joannis Chrysostomi Commentarium. Cæterum (quod a nemine observatum novi) parum distat ab Origenis, & Theodoreti paraphrasi altera hæc Joannis Gagnæi: *Christus nihil sibi (2) vindicavit potestatis; nec eam cum Patre aequalitatem apud homines imperiose vendicavit.* Sed de Gagnæo, deque Richardo Simonio, qui cum interpretem ageret, locum ita pervertit: *il ne s'est attribué imperieusement d'être égal à Dieu*, non est, cur pluribus differam, cum uberrime utrumque jamdiu confutaverit Episcopus Meldensis in Epistola Pastoralis edita (3) adversus Gallicam versionem a Simonio elucubratam, quæ doctissimo Antistiti multis nominibus suspecta visa est. Obiter monebo, Ambrosium, quem sibi Gagnæus adstipulari putat, seu potius auctorem Commentarii in Sancti Pauli Epistolas, quod olim Ambrosii nomine circumferebatur, nihil omnino a communi interpretatione recedere. Hæc enim habet. „ Non (4) rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo. Sciens enim in forma Dei se esse, non furatus est, ut diceret: ego & Pater unum sumus. Et alibi in Joannis Evangelio; *propterea persequebantur Judæi Jesum, quia non solum solvebat sabbatum, sed & Patrem sibi proprium dicebat Deum.* Jure ergo exæquavit se Deo. Ille enim

Q 2

„ ar-

(1) Operum curante Jacobo Sirmondo Tom. III. pag. 319. & 330. Lutetiæ Paris. 1642.

(2) V. Comment. Variorum Collect. Venetæ Tom. XXVI.

(3) Œuvres Vol. VI. pag. 502., & suivantes. Argentin.

(4) V. Appendic. ad Sancti Ambrosii Opera Tom. II. pag. 254. Ben.

„arbitratur rapinam facere, qui se parem facit ei, cui inferior est. „ Haud potuit clarius Gagnæi, ac Simonii explicationem antiquus interpres refellere. Primasius vero Adrumetinus, cujus in Pauli Epistolas Commentarium primus omnium idem Gagnæus emisit in lucem, cujusve abutitur testimonio, etiam si ad verba illa observari velit, (1) Christum, quod celaverit splendorem Divinitatis suæ, nobis dedisse humilitatis exemplum, ne in aliquo gloriemur; hæc tamen subdit: *non rapuit quod habebat, idest aequalitatem Patris, quam habebat. Non rapuit, sed semetipsum exinanivit, assumendo quod non erat, non amittendo quod erat.* His similia leguntur in Commentario nuper edito Attonis Vercellensis [2], sumpta, ni fallor, ex operibus Sancti Augustini.

A cæteris, quos hætenus attulimus, interpretibus omnino differunt Novatianus, & Phœbadius Episcopus Agennensis. Ille quidem cap. XXII. alias XVII. libri de Trinitate hæc habet. „ Quamvis (Jesus Christus) se ex Deo „ Patre Deum esse meminisset; numquam tamen se Deo Patri comparavit, aut contulit, memor se esse ex Deo Patre, & hoc ipsum quod est, habere se, quia Pater dedisset. Ex quo probatur numquam arbitratum illum esse rapinam quamdam Divinitatem, ut æquaret se Deo. „ Durius hæc sunt, quis neget? Sed nullatenus favent Arianis. Quemadmodum enim Viri doctissimi (3) observant, id unum sibi proposuit Novatianus, ut duas substantias excluderet, quarum neutra quidquam ab altera acceperit: Filium vero ait se cum Patre non conferre, quatenus Pater fons est atque origo Divinitatis; *Deus enim*, ut idem explicat cap. XXXI. *procedens ex Deo, & Patri suo originem suam debens, discordiam Divinitatis de numero duorum Deorum facere non potuit, qui de illo, qui est unus Deus, originem nas-*
scen-

(1) Bibl. SS. Patrum Lugdun. Tom. X. pag. 225.

(2) Operum Parte II. pag. 78. Vercellis 1768.

(3) V. Natal. Alex. Hist. Eccl. sæc. III. Diss. IX. Art. IV. Prop. II. & Galland. Prolegom. in Bibl. vet. Patrum. Tom. III. cap. IV. num. IV.

scendo contraxit. Novatiano, ut dictum est, accedit Sanctus Phœbadius, cujus hæc extat sententia in libro contra Arianos. *Hic Sermo* (1) *cum in forma Dei esset, hoc est totam vim Dei possidens, non se Deo Patri adæquavit*. Sed clarum est insignem hunc Nicænæ fidei vindicem Patribus illis accensendum esse, qui teste Gregorio Nazianzeno, liberaliter Arianis concedebant, Patrem uti causam, sive principium, Filio majorem dici posse: cujusmodi fuit inter latinos Faustinus Presbyter, quem referre placet ad illud confirmandum, quod de Græcis affirmat Nazianzenus. „ Hæretici, „ ait [2], nolunt ob sacramentum exinaniti Dei per acceptionem formæ servilis esse dictum: *Pater major me est*. „ Dicamus & nos Patrem majorem de solo sacramento generationis: & hunc enim pium sensum nonnulli Catholici persecuti sunt, dicentes Patrem & Filium ejusdem substantiæ, & ideo secundum substantiam alterum altero non esse majorem. Qualis enim Pater est Deus, talis & Deus Filius est; nihil enim minus ex se genuit, quam ipse est: perfectus enim existens, perfectum genuit. Etsi ergo qua Deus, Deo æqualis est Filius; tamen qua Filius, minor dicitur Patre, idest, quia Filius de Patre sit, & plenitudo existens, plenitudinem genuit: Pater autem genuit Filium; & ideo non dixit: Deus major est me, sed *Pater major me est*. „ Eandem esse Phœbadii mentem cum ex integro ejus tractatu colligimus, quamquam obscurior sit ob vitia amanuensium, quibus scatet, tum præsertim ex ejusdem operis cap. II., ubi formulam Sirmiensem impietatis notat, quod *Patrem non tamen* (sc. non solum) *ea differentia, qua Filio Pater major est, sed omnibus divina gratiæ bonis majorem profiteretur*.

Sed jam tandem ad Acta Martyrum Lugdunensium, quorum occasione disputatio hæc instituta fuit, accedamus. Ac primum quidem ab adversario quærimus, quinam illi sint, qui nec Martyrum nomen præ humilitate sibi tribuunt,

(1) V. Bibl. Noviss. Vet. Patrum Tom. V. pag. 256.

(2) De Trinit. cap. IV. Bibl. Vet. Patr. Tom. VII. pag. 453.

unt, nec ab aliis sibi tribui patiuntur? Hi sunt, inquit Lexicographus, *nonnulli fideles*, quibus *tribulationes quædam* acciderant. Accuratus autem illos describit antiquus auctor hoc amplissimo elogio. „Hi (1) quamvis in tantum gloriæ, „culmen evecti, neque semel atque iterum, sed sæpius martyrium subiissent (πολλάκις μαρτυρήσαντες) & a bestiis denovo in carcerem relati essent: quamvis ignium impressa „vestigia, quamvis vibices & vulnera toto corpore circumferrent; tamen nec seipsum martyres prædicabant, nec a „nobis ita se appellari patiebantur. „Crudelissima tormentorum genera, quæ Viennenses, & Lugdunenses invicto animo tulerunt, leviori *quarundam tribulationum* nomine cum Gallico interprete innuere, abhorret omnino a consuetudine loquendi. Supremum illud urbis ac totius Judaicæ gentis excidium, nec non gravissimæ persecutionum procellæ, quibus exagitanda erat Ecclesia, Matthæi XXIV. 21. & Apoc. VII. 14. non sunt *quædam* tribulationes, sed *tribulatio magna* (2). Quin & Epistolæ auctor Christianorum cladem in Gallia descripturus, ita exorditur: τὸ μέγεθος τῆς ἐνθάδε θλίψεως καὶ τὰ λ. *Magnitudinem tribulationis, quæ hic fuit, & Gentilium adversus sanctos furorem, & rabiem, quæque æquanta Beati Martyres perpeffi sunt, nec nos exprimere, nec quisquam scribendo complecti accurate possit.* Verum hæc omnia fido interpreti sunt *quelques tribulations*, res molestæ & incommoda, quæ si quis æquo animo ferat, patiens quidem & constans vir dicitur, sed martyr nullo modo. Atqui illi, quibus callidus scriptor nudum *fidelium* nomen tribuendum censuit, a veteri Epistolæ auctore habebantur Martyres veri nominis, idque ex illius ævi more, quo receptum erat, ut (3) Martyres appellarentur illi etiam, qui Religionis causa cruciatus gravissimos subiissent, quamquam adhuc vitam ducerent. Illustria moris hujus in Epistolis Sancti Cypriani argu-

(1) Epist. num. XVIII. Bibl. Vet. Patr. Tom. I. pag. 705.

(2) V. Matth. cap. XXIV. 9. Acta Apost. cap. XI. 19. & cap. XX. 23. ubi Gallicus interpres an. MDCXCVI. utitur voce, *persecution*.

(3) V. Orati. Stor. Eccl. lib. I. n. XLI.

gumenta extant: quasdam enim (1) inscribit *ad Martyres* post publicam Christi confessionem, ac dira supplicia in carceribus detentos. Hos vero Cyprianus laudat, quod *Martyrii sui veritate* nutantem multorum fidem solidaverint: hos appellat *vere Martyres*; hoc demum titulo exornat Aurelium lectorem: „ Domini misericordia, inquit, favens nobis „ cito plebi suæ & Sacerdotem reddat incolumem (se nimirum, qui recesserat) & *Martyrem* cum Sacerdote Lectorem. „ Apud Afros vigeat hæc consuetudo loquendi jam inde ab ætate, qua floruit Tertullianus. Hic enim, ut alia loca præteream, in libro contra Valentinum cap. IV. ita scribit. „ Speraverat Episcopatum Valentinus... sed alium ex „ *Martyrii* prærogativa loci potitum indignatus, de Ecclesia authenticæ regulæ abruptit. „ Eundem Orientalis Ecclesiæ morem exhibet epistola Serapionis Antiocheni adversus Cataphrygas (2): cui subscribit *Aurelius Cyrenius Martyr*. Nec infrequens hoc nomen fuisse apud ipsos Cataphrygas colligere est ex Apollonii Catholici scriptoris fragmento. „ Respondeat nobis, inquit (3), Prophetissa de Alexandro, „ qui se martyrem prædicat, cum quo ipsa convivatur.... „ uter illorum alteri peccata condonet? An Prophetes Martyri latrocinia, an Martyr Prophetæ avaritiam? „ Erat siquidem Alexander ex eorum numero, quos Montanistæ veluti Martyres peculiari honore prosequiebantur: indignus vero huiusmodi titulo visus est Apollonio, non quidem ut adhuc superstes, sed quod ejurata Christiana Religione furti damnatus fuerit ab Asiæ Proconsule. Viennenses igitur, & Lugdunenses, qui equuleum, ungulas, ignem, bestias, omnia demum tormenta iteratis certaminibus vicerant, veri Martyres habebantur. Sed hoc nomen licet non alienum, præ modestia respuebant imitatores, ut ait auctor Epistolæ, Christi Jesu, *qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se aequalem Deo*. Nempe, licet Jesus

(1) Epist. IX. X. XI. XXVI. pag. 16. 19. 26. 34. Baluz.

(2) Apud Euseb. Hist. Eccl. lib. V. cap. XIX.

(3) Ibidem cap. XVII.

sus Christus Deus esset ac Patri æqualis, forma tamen servi suscepta Filii dignitatem ac splendorem occuluit. Perspicuum est, Apostoli verba in hunc sensum ab antiquo Auctore epistolæ intellecta nihil juvare causam Arianorum. Nec enim is dubitat, quin, uti Lugdunenses erant veri Martyres, Christus sit Deus verus. Illorum enim humilitatem confert cum humilitate illa, qua Christus se Patri subjecit. Quæ vero humilitas si quis dignum se non existimet honore eodem, qui alteri tribuitur se præstantiori? Hoc (juvat cum Chrysostomo repetere) non hujus virtutis, sed justitiæ officium est. Nullum præterea dubium superest, quin idem vetus auctor Christum agnoverit verum Deum, cum sæpius Christo tribuat ea, quæ unius Dei propria sunt. Fideles utriusque Ecclesiæ, quorum personam gerit, se *Christi servos* inscribunt (1); mox vero sancti Martyres appellantur *Dei servi*. Tormentorum aciem hebetat *Christus: Deus* robur addit militibus suis. Hi *Deo* coronam offerunt, quam pro *Christo* certantes retulerunt: ad *Christum* ire contendebant; votique compotes facti ad *Deum* proficiscuntur. Quid plura? Semel atque iterum immensam celebrat idem auctor (2) *Christi misericordiam* erga lapsos; nec enim, ait, *vult Deus mortem peccatoris, sed ad pœnitentiam invitat*. Quibus profecto loquendi formulis Jesum Christum fatetur Deum verum, atque adeo Patri consubstantialem: Quod ubique, quod semper, quod ab omnibus traditum est.

(1) Epist. num. I. VIII. XIII. XIV. XXVII.

(2) Ibidem num. X. & XIII.

IN QUODDAM
SANCTI JUSTINI
MARTYRIS
TESTIMONIUM
DIVINATIO.

V I R O C L A R I S S I M O
 D. JO. CHRYSOSTOMO
 TROMBELLIO

Canonicorum Regularium Congregationis Rhenanæ Exgene-
 rali, SS. Salvatoris Bononiæ Abbati, & Bononienſis
 Inſtituti Academico

FRANCISCUS FLORIUS
 Eccleſiæ Metropolitanæ Utinenſis Præpoſitus.

UT obſervantiæ erga Te meæ, quæ viginti
 abhinc annis Romæ primum exorta, novis in dies
 beneficiis tuis, Vir clariffime, alta, atque mirifice
 aucta eſt, aliquod tandem a me haberes argumen-
 tum; meam hanc in celeberrimum Sancti Juſtini
 Martyris locum Divinationem nomini tuo inſcrip-
 tam edere conſtitui. Sed quoniam alæ plena res
 R 2 eſt,

est, quam aggredior, cæterorum judicium Divinationi huic non prius temere fubeundum censui, quam Tibi probaretur. Itaque ea tecum, ut nosti, per litteras nuper communicata, ultra quam flagitaveram, obtinui. Tuo scilicet, quod maximi facio, sodalis etiam tui D. Jo. Aloysii Mingarelli in Græcis peritissimi, qui nunc florentissimæ vestræ Congregationi præest, suffragium accessit. Utrique igitur morem gerens lucubrationem, qualiscumque ea sit, prodire jubeo, fatis mihi consultum existimans, si perenne habeatur grati erga Te animi atque obsequii mei monumentum. Deum interim O. M. precor, ut Te Reipublicæ Litterarum, atque inclyto, quod illustrare pergis, Canonikorū Regularium Sancti Salvatoris Instituto diu incolumem fervet.

SYNOPSIS.

Sancti Iustini Martyris testimonium de cultu Angelorum, quod insigni vitio laborare videtur, levi mutatione emendari potest. Loci hujus collatio cum aliis, præsertim cum Actis ejusdem Sancti Martyris; ubi Virtutis prophetica nomine Spiritum Sanctum intelligit. Veteres Græci supremum Dei cultum explicare solent vocibus σέβειν, ἡ προσκυνεῖν. De Spiritus Sancti divinitate. Honorem Sanctis Angelis habendum esse ex eodem Iustino, atque ex Origene colligitur.

Uamquam nostra, majorumque ætate viri doctissimi curam omnem adhibuerint, ut monumenta Sanctorum Ecclesiæ Patrum sine mendis, atque interpolationibus in novam lucem prodirent; ea tamen non oscitanter legentibus quidam adhuc se identidem offerunt *ceu pulchro in corpore navis*; qui num primigenio auctori potius quam rudi amanuensi tribuendi sint, dubitare liceat. Nemini quidem, statim ac hujusmodi maculæ occurrant, fas esse locum, uti lubet, immutare, ultro profiteamur; cum non raro contingat, ut qui nimium suis indulgent conjecturis, dum librariorum errores se expungere gloriantur, obtrudant suos. Sed expectandum est, ut aliquando codex emergat, cujus ope lectio sincera ac genuina restitui possit. Hæc tamen artis Criticæ regula, quæ summa religione tenenda est, non impedit, quominus suspicari liceat locum esse vitiatum, si præsertim absorum a scriptoris mente & charactere sensum præferat; modusque facilius excogitetur eum sanandi, levi scilicet unius, alteriusve apicis immutatione; ut appareat errorem qua facilitate irrepsit, eadem omnino detegi posse atque aboleri.

Hæc breviter præfari operæ pretium duxi, ne quis existimet eo me temeritatis progredi velle, ut violentas ma-

nus inferam in eximium, si quod aliud, Sancti Justini Martyris testimonium, licet insigni vitio laborare videatur. Argumenta enim, quibus moveor, ut putem haud sanum esse, tum qua ratione primævæ integritati reddi possit, ingenuè proferam, liberum cæteroquin, ut par est, atque integrum cuique judicium permittens. Calumniarum omnium, quibus olim Judæi, atque Ethnici Christianæ religioni addictos insequiebantur, gravissima hæc fuit: *impios esse, atque atheos* quotquot illi nomen dedissent. Crimen hoc nostris objectum fuisse discimus ex Antonini Pii Epistola ad Commune Asiæ, ex Tertulliano cap. X. Apologetici, aliisque; sed imprimis ex fusiore, quæ & prima est, Justini Martyris Apologia num. 6., ubi hæc habet. „ Atque atheos nos „ quidem esse confitemur, si de opinatis hujusmodi diis „ (quales Dæmones sunt, seu Angeli mali) agatur; secus „ vero si de verissimo illo, & justitiæ, ac temperantiæ, ac „ cæterarum virtutum Patre, nulla admixto vitiositate Deo. „ Sed eum, & Filium, qui ab eo venit, ac nos ista docuit, & cæterorum, qui illum affectantur, eique assimilati sunt, bonorum Angelorum exercitum, & Spiritum Propheticum colimus & adoramus, ratione & veritate venerantes. „ His quidem Sanctus Justinus impudentissimam calumniam egregie depellit. Sed mirum videri debet, cur indiscriminatim affirmet Christianos cultum Deo, atque Angelis impendere; quin & Angelos Spiritui Sancto præponat, sanctitatis participes sanctitatis auctori. Hujus sane sententiæ, quæ Justino tribuitur, summa hæc est; quæ statim oculos offendit: Deum Patrem Christiani colunt atque adorant, simulque Filium ab eo missum; tum etiam bonos Angelos, qui Filium sectantur, nec non Spiritum, quo Prophetæ olim imbuti fuerunt. Christiani igitur immerito ab Ethnicis athei appellantur. Scio aliter hunc locum explicari a Georgio Bullo, & Joanne Ernesto Græbio scriptoribus A catholicis. Atque ille quidem contendit Justinum dicere, nos *ista* (1), tum quæ nimirum paullo antea tradiderat de
ma-

(1) V. Benedictini Præfat. ad S. Justini Opera Parte II. cap. IV. §. I.

malis Angelis, tum etiam quæ hic de bonis tradit, hæc inquam omnia nos a Christo Dei Filio didicisse. Hæc ille. Sed si quis Justini verba serio expenderit, statim intelliget ταῦτα quæ Christus nos docuit, nihil quidquam esse, nisi virtutes ac notitiam Dei veri, & Filii ejus Jesu Christi, qui se a Patre missum testatus est. ταῦτα sunt, quæ nos docuit frequenter, uti Joannis XVII. 3. *Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant te solum Deum verum, & quem misisti Jesum Christum.* Alterius explicationis, quæ Grabio tribuitur, hic est sensus: Christus Dei Filius justitiam, temperantiam, virtutes omnes non modo genus humanum, sed bonorum etiam Angelorum exercitum docuit: quæ sane explicatio nec priori melior est, nec a Grabio primum excogitata. Petavius enim lib. XV. de Incarnatione cap. V. num. V. de cultu differens, quem Sanctis adhibet Ecclesia Catholica, locum Justini Martyris, de quo disputamus, velut insignem affert, atque interpretatur juxta eum sensum, quem vulgata lectio præsefert, de cultu scilicet, seu adoratione, quam Deo, & sanctis Angelis Christiani impendebant. Haud tamen vir summus dissimulandum censuit Græca verba paullo aliter accipi ac reddi posse, nimirum hoc modo: „Hunc ipsum Deum Patrem, & ab eo profectum „Filiū, qui & nos, & bonorum Angelorum . . . exerci- „tum ista perdocuit, Spiritum quoque Propheticum colimus & adoramus. „Hanc, uti suspicor, interpretationem Petavius mutuatus est a Joanne Langio, cujus editione Parisiis apud Comelinum anno MDXCIII. recusa utebatur. Cæterum statim ad vulgatam redit sententiam, quod a ratione absolum omnino sit Angelos inter eos recensere, qui a Christo Jesu morum disciplinam, ac Dei veri, Filiique cognitionem hauserunt. Ait enim Justinus (quod solerter observandum est) Filium Dei παρ' αὐτῆς ἐλθόντα, a Patre *missum*, adeoque cum homo factus in terris versaretur, *ista* docuisse. Quemadmodum vero non Angelos, sed semen Abrahamæ apprehendit; ita non cælestes illos Spiritus, qui Patris facie fruebantur, sed homines dumtaxat ab erroribus, ac vitæ sordibus revocandos, veraque religione, &

mo.

moribus sanctissimis imbuendos suscepit. Quibus omnibus perpensis, nihil moror Fridericum Spanhemium (1) qui fidenter ait rem hanc, ut a Grabio explicata est, satis esse perspicuam, & Joannis Langii hominis Pontificii calculo probari. Mihi sane perspicuum non est Langium fuisse hominem Pontificium.

Verum hac retenta lectione, Christiani Philosophi dictum, quemadmodum jam monuimus, hoc vitio laborat, quod honor ille, quo bonos Angelos afficiendos esse docet Ecclesia tamquam Dei ministros ac internuntios, nihil auctore Justino differat a supremo cultu Dei Patris, & Filii, & Spiritus Sancti. Vix autem credibile est sapientissimo viro id excidisse, præsertim scribenti ad prophanos, qui reponere Christianis, aut saltem sibi suadere poterant, sin minus *atheos*, at certe *polytheos* esse, qui præter Deum summum, ejusque Filium, supremis honoribus cumulari oportere palam profiterentur ingentem quemdam Angelorum exercitum, aliumque post Angelos Spiritum, quem Propheticum dicerent: Nihil idcirco causæ esse, cur prætexant falsas esse urbium ac populorum religiones, quibus plures erant dii municipales, ac minoris subsellii; cum vel Christiani ipsi maxima Angelorum, quos colunt, multitudine gloriantur. Huic argumento vim addit Celsus Epicureus, cujus impia scripta, ut notum est, opere celeberrimo Origenes refutavit. Instructissimus enim ille hostis religionis Christianæ (quod nescio an quisquam adhuc animadverterit) non alium profecto quam Sanctum Justinum fugillare voluit his verbis, quæ refert idem Origenes lib. I. num. V. τὰ δὲ περὶ τῆς εἰδωλολατρείας ὡς ἴδια τῶν ἀπὸ τῆς λόγῃς (adde, τινὸς) ἐκτιθέμενος, καὶ ὑποκατασκευάζει λέγων αὐτὸς διὰ τῆς τοῦ μὴ νομίζαντες χειροποιήτης Θεὸς, ἐπεὶ μὴ εὐλογόν ἐστι τὰ ὑπὸ φαυλοτάτων δημιουργῶν καὶ μοχθηρῶν τὸ ἥθος εἰργασμένα εἶναι Θεὸς, πολλάκις καὶ ὑπὸ ἀδίκων ἀνθρώπων κατασκευασθέντα. ἐν τοῖς ἐξῆς ἐν θέλων αὐτὸ κοινοποιῆσαι, ὡς ἔπρωτον ὑπὸ τέττα εὐρεθὲν, ἐπιτίθεται ἡρα-

(1) Hist. Eccl. Sec. II. cap. III. num. IV. & XI. Operum Tom. I. pag. 607. & 613. Lugd. Bat.

ἡρακλείτης λέγειν . κ. τ. λ. „ Idololatriam vero quod attinet,
 „ dum veluti proprium (*cujusdam*) e nostris dictum (Cel-
 „ sus) refert, quodammodo confirmat. Ait enim eos [sc.
 „ Christianos] propterea non existimare Deos esse, qui ma-
 „ nufacti sunt, quod consonum rationi non sit, ut dii ha-
 „ beantur opera artificum nequissimorum; ut plurimum e-
 „ nim qui ejusmodi Deos efformant, sunt homines impro-
 „ bi. Deinde vero (idem Celsus) ut ostendat hoc dictum
 „ vulgare esse, nec ab ILLO primum inventum, Heracliti
 „ sententiam refert &c. „ Observari velim ad hunc locum,
 non omnes a Celso aut plures innui Christianos, sed ex
 eorum numero unum quemdam scribentem a recta ratione
 abhorrere, ut in Deorum censum referantur simulacra, quæ
 homines plerumque turpissimi effingunt. Dictum hoc, in-
 quit Celsus, commune ac tritum est, neque nunc primum
 ὑπὸ τούτων, *ab illo* Christianæ sectæ homine inventum. Qua-
 re & superius addendum censeo illud τινός; cum satis ap-
 pareat ab Ethnico Philosopho afferri dictum peculiare ac
 proprium *cujusdam* e nostris. Atqui dictum hoc, quod se
 parvi pendere jactat, velut ab aliis dictum prius, totidem,
 fere verbis extat apud Justinum Apologia I. num. 9. ubi
 hæc habet. Θεὸς ἐπονομάζουσιν. ὅπερ ἄλογον ἡγάμεθα ὅτι οἱ
 τῶν τοιούτων τεχνῖται ἀσελγεῖς κ. πᾶσαν κακίαν ἔχουσιν . . . ὡς τῆς
 ἐμβροντησίας, ἀνθρώπους ἀκολάστους, θεὸς εἰς τὸ προσκυνεῖσθαι πλάσ-
 σεν. „ Cognominant Deos: quod quidem a ratione alie-
 „ num existimamus; quandoquidem horum artifices foedi
 „ sunt, ac pleni omni nequitia. O stupidas mentes! Sicci-
 „ ne homines effrænatae libidinis deos plasmare possunt, qui
 „ adorentur? „ Quod Justinus ἄλογον, *a ratione alienum*
 pronuntiat, Celsus ait Christiano illi esse μὴ εὐλογον, *ra-
 tioni non consentaneum*. Justinus eos, qui idola fingunt, aut
 sculpunt, vocat τεχνῖτας ἀσελγεῖς, κ. πᾶσαν ἔχοντας κακίαν,
artifices impudicos atque omni refertos nequitia: synonymis
 utitur Celsus; eos enim refert a Christiano traduci veluti
 φαυλοτάτους κ. μοχθηροὺς τὸ ἦθος, *scelestissimos ac perditis moris*.
 Demum ἀνθρώπους ἀκολάστους reddit ἀδίκους ἀνθρώπους: ut nemi-
 ni liceat ambigere, quin Celsus notam censoriam velit inu-

rere Justini dicto, quod legerat in ejus Apologia. An observatio hæc nostra quidquam conferat ad statuendam accuratius ætatem, qua Celsus scripta sua edidit, non hujus est loci inquirere. Sed eo dumtaxat consilio paullisper ab argumento digressi sumus, ut magis constet, nihil eo in loco, quem suscepimus illustrandum, a Christiano Philosopho traditum fuisse de cultu Angelorum. Nec enim Celsus, qui Apologeticum librum Justini præ manibus habebat, occasionem sibi oblatam prætermisisset Christianis objiciendi hujusmodi cultum; quemadmodum paullo infra (1) objicit Judæis (σέβειν ἄγγέλους) quod *Angelos colerent*, & *magica arti dediti essent*.

Quamquam vero gravem hæc pariant suspicionem vitii cujusdam latentis in allato Justini testimonio; gravior suboritur, si consulere velimus viros in Arte Critica peritos, ubi inter cæteros fontes errorum, quibus libri scatent, illum nobis indigitant, qui facile contingit vel ex festinatione, vel ex prava consuetudine amanuensium, qua fiebat, ut non integras voces, sed earum dumtaxat initium scribere consuescerent, addito compendii signo, quin etiam signo hoc sæpius neglecto. Pluribus id exemplis confirmat Joannes Clericus Parte III. Sect. I. cap. XI. Et qui codices innumeros diu versavit Bernardus de Montfaucon, idem luculenter ostendit Palæographiæ Græcæ lib. I. cap. I. Adde in rem nostram, plures inter compendiaras notas, quas doctissimi Benedictini tabulæ exhibent, reperiri vocabulum *σρατηγός* ita efformatum, ut cum affini *σρατός* confundi possit, nisi quæ vox seligenda sit, ex integro contextu planum fiat. Hinc juniores librarii vocem quæ mutila erat, veluti nihil deesset, absque ullo compendii signo describere potuerunt; atque adeo consequens erat, ut simul cum genuina lectione mens auctoris ac sententia delitesceret. Id plane contigisse suspicor testimonio Sancti Justini Apologia I. num. 6., mendum nempe cubare in hac voce *σρατόν*, quam
 seu

(1) V. Origen. Contra Celsum lib. I. num. 26.

seu compendiarie nota munita esset in antiquo codice, seu careret, junior amanuensis, ac si integra esset, descripsit. Nihil igitur vetat, quin levissima additione legendum sit, non *γρατὸν*, sed *γρατηγόν*, ac tamdiu vexatum locum pristinae redditum incolumitati interpretari liceat in hunc modum. „ Atque atheos nos quidem profiteamur, si quidem „ sermo sit de illis, qui Dii habentur, secus vero si de ve- „ rissimo, & iustitiæ ac temperantiæ, cæterarumque virtu- „ tum Patre & Deo, cui nihil vitii admixtum est. Hunc „ enim, & Filium ab eo missum, nostrumque de his do- „ ctorem, ac aliorum, qui eum sequuntur, eique assimila- „ ti sunt, bonorum Angelorum (*γρατηγόν*) *exercitus du-* „ *cem*; & Spiritum Propheticum colimus, & adoramus, ra- „ tione & veritate venerantes. „ Hæc porro lectio, præter quam quod sensum offert satis perspicuum, & aptissimum Ethnicorum criminationi repellendæ, aliis quoque Justinianis locis confirmatur. In Dialogo enim cum Tryphone num. 34. *Christus*, inquit, *Rex, & Sacerdos, & Deus, & Dominus, & Angelus, & Homo, & Dux exercitus* (*ἀρχιστρατηγός*) *predicatus est, quemadmodum ex omnibus scripturis demonstro*. Et num. 61. *Nunc vocatur Filius, nunc Sapiencia, nunc Angelus, nunc Deus, nunc Dominus, & Verbum, interdum etiam* (*ἀρχιστρατηγόν*) *se ducem exercitus appellat, in forma hominis apparens Jesu filio Nave*. Tum numero sequenti illius, qui Josue apparuit, verba refert: *Ego sum Princeps militiæ* (*ἀρχιστρατηγός*) *virtutis Dei*. Quamquam enim post Sanctum Augustinum (1) plerique sacrorum voluminum interpretes malint Angelum fuisse, qui sub hominis speciem tum Josue, tum antiquis Patribus visus, ac Dei nomine cum illis locutus describitur; antiquiores tamen ferme consentiunt Dei Verbum se viris sanctissimis spectandum præbuisse. Duos tantum magni nominis afferam Irenæum, & Origenem. Ille nimirum libro IV. adversus Hæreses cap. VII. num. 6. Judæos increpat, quod nescire velint *Deum* esse,

(1) De Trinit. lib. III. XXII. & alibi.

esse, qui in figura humana Moyfi pollicitus est populum a servitute redimere. *Hac enim, inquit, Filius, qui est Verbum Dei, ab initio praestruebat.* Ac si diceret, hoc veluti pignus fuisse, atque imaginem quamdam redemptionis hominum a servitute peccati, tum demum obtinendae, cum idem Filius & Dei Verbum, non specie tenus, sed veram hominis formam suscepturus erat. Quare, ni fallor, hunc Irenaei locum sibi ad imitandum proposuit Rufinus Hist. Eccl. lib. I. cap. I., ubi neglecto, uti solet, Eusebiano furfure, differens de Verbo Dei ab antiquis Patriarchis viso, *omnia haec, ait, non (1) ad Patrem, sed ad Filium referenda posterioris in carne ratio dispensationis plenius expleta designat.* Irenaeo vero, uti dictum est, accedit Origenes Hom. VI. in librum Josue num. 3. his verbis. „Cognovit ergo (Josue) „non solum quod de Deo est (qui sibi apparuit), sed „quia Deus est. Non enim adorasset, nisi agnovisset Deum. „Quis enim est alius *Princeps militiae virtutum Domini*, nisi „si Dominus Jesus Christus? Omnis namque caeli militia, „sive Angeli, sive Archangeli, sive Virtutes, sive Dominationes, sive Principatus, sive Potestates, *omnia haec, quae „per ipsum facta sunt, sub hoc Principe militant.* „ Haec Alexandrinus Doctor, interprete Rufino mox laudato; qui se testatur (2) illius Exegetica in Jesum Nave simpliciter, nec multo cum labore, ut invenerat, reddidisse. Pugnant haec quidem cum Graeco fragmento Origeniano (3), in quo Principis militiae nomine Michael insignitur. Verum cum plurima exempla non desint, hoc satis ostendit fidendum non esse hujusmodi fragmentis, quae in Catenis Graecis Justini, Irenaei, Origenis, aliorum veterum illustria nomina praeferre solent. Sed haec obiter. Favet praeterea emendationi huic locus eximius Sancti Methodii, quem praeterire nefas esset; quod simul & utramque Christi naturam explicet

(1) Vulgata lectio emendatur ad fidem codicis bibliothecae Guarnerianae.

(2) In Perorat. ad Explanat. Epist. ad Romanos Tom. IV. pag. 689. Edit. Paris. Ben.

(3) Origen. Tom. II. pag. 395. ejusdem editionis.

cet luculentissime, & Justinum exscribere videatur. „ Chri-
 „ stus, inquit (1), fuit quam verissime, atque est in principio
 „ Deus apud Deum, *summus copiarum Dux*, cui omnia obe-
 „ diunt, quem ingens sequitur beatorum Angelorum exer-
 „ citus. „ Et paullo inferius: „ Relictis ordinibus & ca-
 „ stris Angelorum, de Cælo venit in Mundum.... ovem,
 „ illam quærens, quæ perierat, *copiarum Dux & Pastor*, ὁ
 στρατηγὸς, καὶ ποιμὴν. Sed quid plura? Idem Justinus Apol.
 I. num. 5. duos Christi adventus distinguit, unum scilicet,
 qui jam præcessit, velut hominis despecti atque infirmi; al-
 terum cum descendet Angelico suo stipatus exercitu, μετὰ
 τῆς ἀγγελικῆς αὐτῆς στρατιᾶς, suo, inquam, ut qui ei præsit:
 quem adeo statim appellat Angelorum ducem, στρατηγόν, ut
 nobis legendum videtur.

Alia huc referuntur Sancti Martyris testimonia, quæ omni-
 no silent de cultu Angelorum, atque unum Deum Patrem, &
 Filium, & Spiritum Sanctum a Christianis coli affirmant. In
 eadem priori Apologia num. 13., ubi liberius Ethnicos inter-
 pellat, an quisquam sanæ mentis suspicari possit nos *atheos esse*,
 qui purissimo cultu *opificem hujus universitatis colimus*; statim
 de Filio & Spiritu Sancto hæc addit: „ Nostrum autem harum
 „ rerum Doctorem Jesum Christum ad hoc munus natum, ac
 „ sub Pontio Pilato, temporibus Tiberii Cæsaris, Judææ Præ-
 „ fide crucifixum, veri Dei Filium edocti *secundo loco*; Spi-
 „ ritum vero Propheticum *tertio habentes ordine*, non sine
 „ ratione a nobis coli demonstramus. „ Altera vero hæc fi-
 dei professio conciliari nequit cum priore, quæ habetur num.
 6. uti hætenus edita est. Neque enim ordine tertius est Spi-
 ritus Propheticus, si locum hunc boni Angeli obtinent.
 Tres autem in Trinitate veluti gradus a veteribus statui, at-
 que alterum Filio, tertium Paracleto constanter adscribi,
 satis notum est. Nam idem Sanctus Justinus paullo post „ Ver-
 „ bum ait (2) esse primam post omnium Patrem & Do-
 „ minum Deum Virtutem, & Filium. „ Et rursus „ *secundum*
 qui-

(3) In conviv. Decem Virginum ex Allatii edit. Romæ 1656. pag. 63. 64.

(1) V. Allatii notas ad Conviv. Virginum pag. 428.

„quidem locum Dei Verbo, *tertium* autem tribuit Spiritui, „qui super aquas ferri (a Moyse) dictus est. „Quem loquendi modum tunc temporis innoxium libenter arripuerunt Ariani, ac praesertim Eusebius Caesariensis (1), & Eunomius, de quo fortassis nonnulla dicam opportunius; neminem vero (Gnosticis exceptis) invenias, qui Angelos inter Verbum & Spiritum Sanctum obtrudat. Quin etiam Origenes, qui Basilio Magno iudice (2) non omnino sanas habet de Spiritu Sancto opiniones, eum tamen fatetur (3) „omnibus iis, quae per Verbum facta „sunt, atque ordine iis omnibus, quae a Patre per Christum condita sunt, esse digniorem, cui honor habeatur. „Hæc ille Tomo II. in Joannem num. 6. atque ejusdem Commentarii num. 25. Tomi XIII. tradit omnibus, quae facta sunt, non comparatione quadam (hæc enim locum habet inter ea quae sunt ejusdem naturæ) sed exuberanti excellentia Salvatorem, & Spiritum Sanctum excellere.

Tertia Fidei Professio, non quidem in operibus Justini, sed in Actis ejus Martyrii extat, eamque libentius proferimus, quod nonnulla in ea sint, quae nemo hactenus [absit verbo invidia] assecutus est; & quod novum argumentum iis accedat, quae post alios viros doctos congerit omnigena eruditione ditissimus Alexander Symmachus Mazochius (4), ut evincat Justinum a Rustico Urbis Praefecto capitali sententia cum sociis ob confessionem Christi damnatum, alium non esse ab hujus nominis Christiano Philosopho, de quo in praesens differimus. Hic igitur a Praefecto quaesitus de religionis dogmate, hoc illi, ut Acta referunt, responsum dedit. „Rectum [5] dogma, quod „Christiani homines cum pietate servamus, hoc est: ut u-
„num

(1) Hist. Eccl. lib. I. cap. I. Demonstr. Evang. lib. VI. &c. V. Petavium de Trinit. lib. I. cap. XI. & XII. & Bern. de Montfaucon in Euseb. Comment. in Psalmos Praefat. cap. VI.

(2) Libro de Spiritu Sancto cap. XXIX. num. 73. Tom. 3. pag. 61. Edit. Ben.

[3] V. Operum Tom. IV. pag. 61. & 235. Edit. Ben.

(4) V. Append. ad Bibl. Vet. PP. Disquisit. I. Tom. I. pag. 717.

(5) Vide Append. II. ad opera Sancti Justini pag. 586. Ben.

„ num Deum existimemus, factorem atque creatorem omni-
 „ um, quæ videntur, quæque corporeis oculis non cernun-
 „ tur; & Dominum Jesum Christum confiteamur, olim a
 „ Prophetis prænuntiatum, qui & humani generis iudex ven-
 „ turus est, salutis præco & Magister iis, qui bene didice-
 „ rint. „ Vetus hæc interpretatio parum differt a textu pri-
 „ migenio, idque unum obiter licet animadvertere, perperam
 a latino interprete vocem, *iudex* additam esse; nec enim
 Justinus hic loquitur de secundo Christi adventu, sed de
 primo, qui cum nondum ætate Prophetarum contigisset,
 ideo prænuntiasse dicuntur Jesum Christum *venturum* homi-
 nibus præconem & magistrum sanctissimæ disciplinæ. Satis
 igitur hæc perspicua sunt, & plane consona iis, quæ legun-
 tur in priore Apologia. Sed idem vetus interpres minus
 feliciter latinis dedit ea, quæ sequuntur. καὶ γὰρ ἄνθρωπος ὢν
 μικρὰ νομίζω λέγειν πρὸς τὴν αὐτῆς ἀπειρον θεότητα, προφητικὴν
 τινὰ δύναμιν ὁμολογῶν. ἐπεὶ προκεκύρηται περὶ τούτου, ὃν ἔφην
 υἱὸν θεοῦ ὄντα. ἴσθαι γὰρ ὅτι ἄνωθεν προεῖπον οἱ προφη-
 ται περὶ τῆς τούτου παρεστίας γενομένης ἐν ἀνθρώποις. Quæ ille
 reddidit in hæc verba. „ Ego quidem, ut homo, imbecillis
 „ sum & longe minor, quam ut de infinita illius deitate a-
 „ liquid magnum dicere possim. *Prophetarum munus hoc esse*
 „ *fateor*. Illi enim hujus ipsius, quem Dei Filium esse di-
 „ xi, in orbem terrarum adventum, multis antea sæculis divi-
 „ nitus prædixerunt. „ Magis litteræ hæret Cl. Mazochius; sed
 eodem sensu verba illa, προφητικὴν τινὰ δύναμιν ὁμολογῶν,
 ita accipit: *prophetica vi quadam ad id opus est*; sed procul
 a Justini mente. Hic enim Deo Patri omnium conditori,
 & Domino Jesu Christo Dei Filio, tertiam, uti solet, in-
 dividuæ Trinitatis personam adjungit Spiritum Sanctum:
 atque allata verba reddenda sunt meo quidem iudicio in
 hunc modum. „ Ego vero, homo cum sim, minora loqui
 „ possum præ immensa ejus divinitate: *Prophetica* (ad hæc)
 „ *quandam Virtutem confiteor* (vetus interpres legisse vide-
 „ tur ὁμολογῶ) cum de hoc ipso, quem nunc dixi Filium
 „ Dei, prænuntiatum fuerit. Scio etenim ipsius ad homines
 „ adventum a Prophetis multo antea fuisse prædictum. „ Re-
 cte

cte, ni fallor, omnia se habent; atque illustris Confessor quemadmodum semel atque iterum fecit in libello Imperatori oblato, nunc oretenus coram Præfecto Urbis tres confitetur divinas hypostases, Patrem, & Filium, & Spiritum Sanctum, huic afflanti tribuens, quod olim Sancti Viri Jesum Christum Deum verum nuntiaverint venturum nobis præconem salutis, quam afferebat, simulque doctorem justitiæ ac cæterarum virtutum. Extant alia in Ruinartii Collectione Acta martyrum, cum pluribus nominibus maximo in pretio habenda, tum hoc potissimum, quod Trinitatis fidem adstruant contra veteres & novos hæreticos. Justino fere coævus Epipodius Lugdunensis (1) *Christum*, inquit, *cum Patre, ac Spiritu Sancto Deum esse confitemur*. Et Vincenius Diaconus (2) inter crudelissima tormenta repetit: *Domini Christum confiteor Filium altissimi Patris, unici unicum; ipsum cum Patre, & Spiritu Sancto unum solum Deum esse profiteor*. Sed præ cæteris locum hic sibi vindicat oratio illa, quam beatissimus senex Polycarpus jamjam igne cremandus Deo obtulit, viro Apostolico, & Joannis Apostoli auditore plane dignam. „ Domine (3) Deus omnipotens „ Pater dilecti ac benedicti Filii tui Jesu Christi, per quem „ tui notitiam accepimus, Deus Angelorum & Virtutum, ac „ universæ creaturæ, totiusque justorum generis, qui vivunt „ in conspectu tuo: benedico te, quoniam me hac die at- „ que hac hora dignatus es, ut partem caperem in nume- „ ro Martyrum tuorum, in calicem Christi tui, ad resur- „ rectionem animæ & corporis, in incorruptione Spiritus „ Sancti; inter quos utinam suscipiar hodie coram te in sa- „ crificio pingui & accepto, quemadmodum præparasti, & „ præmonstrasti, & implevisti, mendacii nescius & verax „ Deus. Quapropter de omnibus laudo te, benedico te, „ glorifico te cum sempiterno & cælesti Jesu Christo, dile- „ cto tuo Filio, cum quo tibi, & Spiritui Sancto gloria & „ nunc,

(1) V. Ejusdem, & Alexandri Passionem num. VI. pag. 65.

(2) In ejus Passione num. V. pag. 325.

(3) V. Epist. Eccl. Smyrn. ibidem pag. 36.

„nunc, & in futura sæcula. Amen. „ Similis fere Sancti Bonifacii oratio legitur in ejus Actis num. XIII.

Quemadmodum vero Justinus solet Patri & Filio Spiritum Sanctum connumerare; ita nihil eidem frequens magis est, quam illum *Spiritus Prophetici* titulo distinguere: Quod sane confirmat explicationem a nobis allatam, nomine scilicet τῆς δυνάμεως προφητικῆς non *Prophetarum munus*, sed ipsum Paracletum intelligi, quo inspirante locuti sunt sancti Dei homines. Doctrinam hanc, quam sanguine obsignavit suo, Philosophus Christianus a sene gravissimo didicit (1), qui cum cum humanis adhuc erroribus tenebatur, ad veræ sapientiæ studium adduxit. Hinc admirabili plane sacrarum litterarum amore incensus, ut animum ad scribendum appulit, sive Ethnicos, sive Judæos Christo lucrari vellet, passim utebatur oraculis a *Spiritu Prophetico* jamdiu quidem editis, sed recentiori eventu confirmatis. Itaque Apol. I. num. 32. „ prædictum ait a *Spiritu Prophetico* „ per Moysen, non defuturum e Judæis Principem, donec „ veniat ille, cui repositum est regnum „ Et num. 35. „ E „ saiam divinitus afflatum a *Spiritu Prophetico* dixisse: *Expandi manus meas* „ &c. Et num. 61. ritum baptismi describens, conferri testatur in nomine Parentis omnium & Domini Dei, & Jesu Christi, qui sub Pontio Pilato cruci affixus fuit, & Spiritus Sancti, *qui per Prophetas omnia quæ Jesum spectant prænuñciavit*. In Dialogo vero cum Tryphone Judæo num. 32. ex Davidico Psalmo CIX. demonstrat Jesum Christum a sancto *Prophetico Spiritu* Dominum appellari. Et num. 38. cæcitatem Judæorum per Isaiam capite XXIX. a *Prophetico Spiritu* argui: ὑπὸ τῆ προφητικῆς πνεύματος ἐλέγχονται. Adeat qui plura poscit, Apol. I. num. 31. 32. 38. 40. 41. 42. 44. 47. 48. 51. 53. 59. 60. Dialogum num. 43. 49. 84. 91. 138.

Illustranda nunc est vox illa δύναμις tum ipsius Justin, tum aliorum veterum dictis. Sæpius is Christum Jesum

T

Apo-

[1] V. Dial. cum Tryphone num. 7.

Apostoli exemplo vocat *Dei Virtutem*. Sic Apol. II. num. 10. refert ei non philosophos modo ac litteratos homines credidisse, verum & artifices aliove imperitos, qui omnes & gloriam & timorem & mortem contempserunt: ἐπειδὴ δὲ δυνάμεις ἐστὶ τῆ ἀόρατου πατρὸς, καὶ ἔχουσιν ἀνθρώποις λόγους τὰ σκευῆ: quæ non, uti vulgo, sed ita reddenda sunt: *Quoniam* (Christus) *Virtus est inenarrabilis Patris; nec humanæ eloquentiæ apparatus hæc tanta efficere potest.* Opponit enim Verbum Divinum humano verbo, sive sermoni, cui tanta vis tribui nequit, ut cujusque generis homines inducat ad contemptum mortis. Idque confirmare licet iis, quæ habentur Apol. I. num. 14. ubi ait Christum Dei Filium uti consuevisse brevi & conciso dicendi modo; *nec enim Sophista erat* (qui humanæ eloquentiæ instrumenta adhiberet ad persuadendum) *sed utpote Dei Verbum, erat Virtus Dei.* ἀλλὰ δὲ δυνάμεις ὁ δὲ λόγος αὐτῆς ἦν. Et num. 23. *Solus proprie dicitur Filius Dei Patris, cum sit Verbum ejus, & Primogenitus, & Virtus.* Verum, ut alia præteream, insignis occurrit locus in Dialogo cum Tryphone num. 61. ubi sanctus Doctor Judæis spondet se allaturum sacrarum Scripturarum oracula, quæ docent Deum genuisse *quamdam ex se ipso rationalem Virtutem*, δυνάμιν τινὰ ἐξ ἑαυτῆς λογικὴν, quæ variis nominibus Filii, Sapientiæ, Angeli, Dei, Domini, Verbi appellari solet. Ex quo loco, ut obiter moneam, lucem mutuatur Tatianus, apud quem (1) λόγους δυνάμεις, seu λογικὴ δύναμις nonnisi eodem sensu explicari debet; Justini enim, e cujus disciplina prodiit, nedum sententis, sed verbis nonnumquam utitur, quemadmodum a viris doctis observatum est. Cum igitur constet Sancto Martyri λογικὴν δυνάμιν esse Dei Verbum; plane consequitur Sanctum Spiritum ab eo intelligi dum ait: προφητικὴν τινὰ δυνάμιν ὁμολογῶ: atque adeo qui libris editis Deum Patrem, & Filium, & Spiritum Sanctum colere se atque adorare professus fuerat, in eadem Sanctissimæ Trinitatis fide & confessione per-

(1) In Oratione contra Græcos num. 5. & 7. V. Bem. not. pag. 247. & 249.

perstitit coram Urbis Præfecto; cuius sententia damnatus, ut in Fastis Ecclesiæ legitur, remunerationem linguæ fidelis, martyrii munus accepit.

Neque timendum est Sanctum Justinum, ut a nobis explicatur, illis proludere, quos Dionysius Pontifex (1) queritur, cum Sabellianam hæresim refellerent, in errorem e regione oppositum incidisse: Monarchiam enim, sive Dei unitatem εἰς τρεῖς δυνάμεις τινὰς, ἢ μεμερισμένας ὑποστάσεις, ἢ θεότητας τρεῖς, in tres Virtutes quasdam, ac separatas hypostases, tresque deitates seindebant. Quod enim Romano Dionysio videbatur, ac merito quidem, Dei scindere unitatem, non erant tres Virtutes, sive hypostases ab iis assertæ, qui Sabellium impugnabant; sed virtutes ac hypostases μεμερισμέναι, ita sejunctæ, ac si totidem dii essent. Quare paullo inferius eorundem errorem denuo notat his verbis: *Illi tres*, „Deos quodammodo prædicant, dum sanctam unitatem in „tres hypostases dividunt *alienas* atque ab invicem *omnino* „*separatas*. εἰς τρεῖς ὑποστάσεις ξένας, ἀλλήλων παντάπασι κεχωρισμένας. Cui dogmati cum alter Dionysius, qui tunc temporis Alexandrinam regebat Ecclesiam, favere videretur, ejusque libri contra Sabellium hac de causa ad Romanum Pontificem delati fuissent; statim is, ut sese purgaret ab objecto crimine, Romam misit *Elenchum* & *Apologiam*, quorum fragmenta supersunt, atque hoc præsertim (2) quod spectat ad rem nostram: *Si eo quod tres sunt hypostases, divisas dicunt* (μεμερισμένας) *tres sunt etiamsi nolint; aut divinam Trinitatem e medio tollant*. Is ergo doctissimus Episcopus sanctissimusque statuebat tamquam certum, tres esse in Trinitate hypostases; ex eo tamen non consequi illud absurdum: si tres sunt, ergo divisæ, atque ab invicem prorsus alienæ; sed hoc unum contendit tres esse agnoscendas, ne divina Trinitas nomine tenus cum Sabellio prædicetur. Sed quorsum hæc? Nimirum ut constet, nihil cum ὁμοσίῳ pugnare vocabula τῆς λογικῆς, seu προφητικῆς δυνάμεως a Ju-

T 2

sti-

(1) Epist. II. apud. Coutant. Rom. Pontif. Epist. pag. 274.

(2) Ibidem pag. 289.

stino usurpata, ut Filium Dei, & Sanctum Spiritum innuat. Certe Basilius Magnus, quo nemo melius Paracleti Divinitatem asseruit, eum veritus non est appellare (1) ἀγιαστικὴν δύναμιν, nempe *Virtutem sanctificantem* tum Angelos, tum cæteras creaturas, quæ non natura, ut ille est, sanctæ dici possunt, sed pro ratione sui erga Deum amoris mensuram sanctitatis accipiunt. Et in libro celeberrimo, quem scripsit de hoc argumento (2), Spiritum vocat ἁγίαν ζωσαν, ἀγιαστικὴν κυρίαν, *substantiam vivam, sanctificationis arbitram*. Eodem igitur sensu Justinus usurpat vocem hanc, δύναμις, quo Alexandrina primum Ecclesia, ac demum post ingentem disputationem Catholici tum Græci, tum Latini explicandum censuerunt hypostasis vocabulum; ut in Trinitate fateamur non nuda nomina, sed personas tres (suaquamque nota ac proprietate distinctam) subsistentes, æquales, coæternas. Præterquamquod Sanctus Justinus pravam omnem interpretationem excludit, quod Dei Filium attinet. Nam Apolog. I. num. 23. ait Jesum Christum *solum proprie* (μόνον ἰδίως) esse Filium Dei: & Apol. II. num. 2. *μόνον κυρίως*, *solum natura Filium* Patris ad nos missum, ut adoptione per eum recepta nos quoque filii Dei nominemur & simus.

Quin idipsum de Spiritu Sancto illustris martyr sentiat, ne alia conquiramus intemeratæ ejus doctrinæ argumenta, dubitare non finit locus ipse, quem detergendum suscepimus. Quamquam enim Deum unum esse doceat, simul etiam Christianos affirmat Deum Patrem, & Filium, & Sanctum Spiritum colere atque adorare. Una igitur & Patris, & Filii, & Spiritus Sancti essentia est, divinitas una ac majestas; & hi tres unum sunt, sive Deus unus, quem uno eodemque honore prosequimur. Nam quod Benedictinus doctissimus (3) proposuit ut vulgatam lectionem emolliret,

(1) Lib. III. contra Eunomium. num. 2. Operum Tom. I. pag. 273. & Epist. CCCXLIX. apud Petavium de Trinit. lib. VII. cap. XIII. num. XXI.

(2) De Spiritu Sancto cap. XVIII. Oper. Tom. III. pag. 38.

(3) In Justin. Præfat. Part. II. cap. IV. §. III.

liret, nempe verba illa σέβομεν ἢ προσκυνῶμεν, non eodem sensu accipienda; cum ad Angelos illud referri possit, alterum illos necessario non complectatur: hæc, inquam, distinctio omnem fus deque vertit notionem, quam sibi efformarunt homines in Patrum antiquiorum scriptis vel leviter versati. Certum enim est, si veterum usum spectare velimus, rei creatæ, cujuscumque sunt Angeli, σεβασμὸν nullo modo convenire; certumque perinde est veteres omnes Ecclesiæ Scriptores, præsertim ubi utramque vocem conjungunt, numquam non loqui de summo religionis obsequio, quod uni Deo impendendum est, præterea nemini. Cum enim in illis temporum & causarum circumstantiis opus esset severioribus, ac magis accuratis loquendi formulis, nihil erat illis frequentius, quam duo illa vocabula aut vicissim, aut simul juncta eo, quem diximus, sensu usurpare. Cujus regulæ ut pauca quædam afferam exempla, primus omnium sese offert Origenes lib. I. contra Celsum, num. 11. docens credendum esse Deo rerum omnium Domino, atque ei qui docet hunc solum esse colendum, τὸν μόνον θεὸν σέβειν, cætera vero honorem quidem mereri posse, non autem *cultum* & *adorationem*. ἡ μὲν προσκύνησιν, ἢ σεβασμὸν. Similia leguntur ejusdem operis lib. III. num. 23. 27. 77. lib. V. num. 4. 12. 27. & lib. VII. num. 42. Idem alibi ait Hieronymo interprete (1) *vocabulum Jesu gloriosum omni adoratu cultuque appellari*; ubi proculdubio scriptum erat, μετὰ πάσης προσκυνήσεως, ἢ σεβασμῶ. Iisdem omnino græcis verbis usus est coram Æmiliano Ægypti Præfecto Magnus Dionysius, de quo paullo antea diximus: *Nos quidem*, inquit, (2) *unum Deum & omnium conditorem colimus & adoramus*. Iisdem usi sunt Sancti martyres Hierax, & Liberianus scilicet Justinus; ille enim a Præfecto Urbis interrogatus an Christianus esset, respondit (3): *utique Christianus sum; eundem enim ac Christiani Deum co-*
lo,

(1) Hom. XIV. in Lucam, Oper. Origen. Tom. III. pag. 947. B.

(2) Ex Actis apud Euseb. H. E. lib. VII. cap. XI.

(3) V. Append. II. ad Sancti Justinus Opera num. III. pag. 586. & seq.

lo, atque adoro: alter vero: Et ego, ait, Christianus sum; colo enim & adoro solum Deum verum. Sed præ cæteris, quæ congeri possent, hujus veluti formulæ exemplis, utriusque vocis potestatem atque usum confirmat Epistola celeberrima Smyrnenfium. Cum enim mortuo Polycarpo, quidam, Judæis suggerentibus, adire vellent Proconsulem, ac monere, ne beatissimi Martyris exuvias Christianis dono daret, aut auferri permetteret, ne forte (ajebant) crucifixo relicto hunc deinceps (σέβειν) colere inciperent; synchronus auctor nomine totius Ecclesiæ Smyrnenfis hæc subdit: „ Stulti (3) qui ignorant nos nec Christum umquam posse relinquere, ὅτε ἕτερόν τινα σέβειν, nec alium quemquam colere. Illum enim utpote Filium Dei προσκυνῶμεν, adoramus: martyres vero tamquam discipulos & imitatores Domini merito diligimus. „ Hæc omnia, aut ego egregie fallor, evincunt luculenter in Justinii Apologia verba illa ad Patrem, & Filium, & Spiritum Sanctum unice referri; neutrum vero hoc in loco bonis Angelis aptari posse. Illud enim honoris genus, quod beati Spiritus sibi postulant, utpote Dei ministri, numquam ab antiquis, uti dictum est, nomine *cultus* explicari consuevit. Quid Origenes reponat Celso objicienti Judæis cultum Angelorum repetere juvat. Audacter nimirum declarat, Celsum impudentissime calumniari; cum nullum afferre possit Legis testimonium, quo sancitum sit σέβειν ἀγγέλους, ut *Judæi Angelos colant*. Sed ne illud quidem excogitari potest, in Justinii loco Deo *cultum*, Angelis *adorationem* tribui: cujus honoris Angelis atque hominibus adhibiti exempla non defunt in sacris libris. Hæc, inquam, non juvat comminisci. Nam retenta vulgata lectione, gravissimum (si in hunc modum locus explicetur) absurdum consequi nemo non videt. Quid enim magis absurdum, quin & impium, quam dicere: Christianos, Justino teste, Deum Patrem & Filium supremo religionis cultu venerari (σέβειν); Angelorum autem

tem

(1) Apud Euseb. H. E. Lib. IV. cap. XV.

tem exercitum, & Spiritum Propheticum honore quidem afficere (προσκυβεῖν), sed non ejus ordinis, qui uni & vero Deo haberi debet.

Ut enim Gnosticorum deliria interim missa faciam, Macedoniani licet [1] mediam quamdam inter Deum atque Angelos, naturam tribuerent Spiritui Sancto; præstantiorem tamen illis sublimioremque profitebantur. Sed qui hanc eorum blasphemiam refert Didymus Alexandrinus, idem scite animadvertit, in nullo Scripturæ loco Angelos una cum Deo connumeratos, aut in *creatione*, aut in *mystagogia*, seu baptismi disciplina, aut in *glorificatione* inveniri; sed in his omnibus Spiritum Sanctum cum Patre & Filio conjungi. Creationem enim quod attinet, cum Deus mundum conderet *in principio*, seu quemadmodum prisci patres interpretantur, *in Filio* (omnia enim per ipsum facta sunt) *Spiritus Domini ferebatur super aquas*: Unde cecinit Psalter: *Verbo Domini cali firmati sunt, & spiritu oris ejus omnis virtus eorum*. Ad quæ præclare Basilus (2) *tria*, inquit, *intelligis, mandantem Dominum, creans Verbum, & confirmantem seu corroborantem Spiritum*. Baptismus vero, quod alterum caput est, jam inde ab Apostolis collatus fuit nedum in Ecclesia Catholica, sed etiam ab hæreticis plerisque invocata Sanctissima Trinitate, seu personis singulis [nec alia re creata] uti Christus fieri præscripserat. Glorificatio demum, græce Doxologia, Spiritum Sanctum Patri & Filio semper adjungit ex antiquissima totius Ecclesiæ consuetudine; qua inducti CPolitani Patres Nicæno symbolo addiderunt invictum hoc divinitatis ejus argumentum: *Qui cum Patre & Filio simul adoratur & conglorificatur* συμπροσκυνούμενον, ἡ συνδοξαζόμενον; ut suam non modo impietatem, sed inscitiam prodant qui (3) scripturire ausi sunt doxologiam a Damaso Romano Pontifice invec̃tam fuisse. Nec enim
Pa-

(1) Didymus de Trinit. lib. II. cap. VI. num. XIX. pag. 172. ex Edit. Cl. Mingarellii.

(2) De Spiritu Sancto cap. XVI. Operum Tom. III. pag. 32. Ben.

(3) V. Annot. Cl. Mingarellii ad Didymum de Trinit. pag. 250.

Patres illi, vivente Damaso, in urbe Regia coacti novi quid jubent; sed unum id testantur, quod ubique, quod semper in Ecclesiis observatum fuerat. Eodem quo Didymus, argumento utitur Sanctus Gregorius Nyssenus; cuius locum (1) minus recte ab interprete redditum ad græcam fidem emendabimus. „Baptizamur velut accepimus, in Patrem, & Filium, & Spiritum Sanctum. Credimus autem velut baptizamur: consonam enim esse decet confessioni fidem. *Glorificamus* vero (δοξάζομεν, interpret: *sentimus*) uti credimus; nec enim naturale est, ut pugnet cum fide *glorificatio* [δόξα, interpret: *opinio*]. Quoniam igitur in Patrem, & Filium, & Spiritum Sanctum credimus, sese autem mutuo subsequuntur fides, *glorificatio* (δόξα, interpret: *opinio*), baptisma; propterea & *glorificatio* (idem interpretis error) non fecernitur; sed eadem est Patris, & Filii, & Spiritus Sancti. „Ita Nysseni locum verti debere confirmant ea, quæ sequuntur: αὐτὴ δὲ ἡ δόξα, ἣν ἀναπέμπομεν, quæ nimirum significant *laudem offerre Deo* (2), hymnos canere, solemnesque laudis formulas, quibus Dei æternitas, sapientia, potestas, sanctitas, bonitas celebrantur. Et quoniam omnia, ut ait idem Nyssenus, quæ Patris sunt, habet Filius, omnia vero Filii bona in Spiritu Sancto videntur, nullam in Trinitate κατὰ τὴν ὑψὺς τῆς δόξης (3) διαφορὰν, nullam, inquit, *glorificationis differentiam quoad celsitudinem invenimus*. Hoc sensu τὴν δόξαν usurpat Didymus lib. III. de Trinitate cap. III. num. XXIX. ubi impie illos *facere* ait, qui *glorificationem immutant*, uti interpretatur vir summus Jo. Aloysius Mingarelli. Hoc sensu pluries (4) Nysseni frater Basilus Magnus, præsertim vero lib. III. adversus Eunomium num. 1. illi exprobrat, quod ἀτιμάζων τῶν πολλῶν τὴν δόξαν, ἢ δοξάζουσι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. καὶ τ. λ. quæ

(1) Bibl. Vet. PP. noviss. edit. Tom. VI. pag. 632. & seq.

(2) Clemens Alexandr. Pædagogi lib. III. in fine. αἶνον ἀναπέμφας τῷ κυρίῳ & Strom. lib. VII. cap. VI. θυσίας ἀναπέμπομεν. Origenes contra Celsum lib. VII. num. 46. μετ' εὐχαριστίας ἀναπεμπόντων εὐχὰς &c.

(3) Interpres suo more: *opinionis*.

(4) De Spiritu Sancto cap. X. & XXIII. Tom. III. pag. 22. & 46.

λ. quæ perinde, ut animadvertimus in Nyssenum, vertenda sunt: *glorificatione illa rejecta, qua Spiritum Sanctum plurimi glorificant, simulat Eunomius sanctorum doctrinam se custodire.* Cæterum eandem, ac Gregorius frater, inductionem sæpius opponit Macedonianis. In præclaro Opere de Spiritu Sancto (1) „ eum, inquit, qui in baptismo connumeratus est, „ necessario judicamus & in fide oportere copulari. Professio- „ nem autem fidei velut initium quoddam ac matrem glorificationis fecimus. Nunc enim doceant nos (Pneumato- „ machi) ne baptizemus quemadmodum accepimus; aut „ ne credamus quemadmodum baptizati sumus; aut ne glorificemus quemadmodum credimus, „. Et alibi (2) : „ oportet „ nos baptizari quemadmodum accepimus, & credere quemadmodum baptizamur, glorificare vero ita ut credimus „ Patrem, & Filium, & Spiritum Sanctum. „ Alibi demum „ (3) : „ Ut baptizamur, ita & credimus: ut credimus ita „ & glorificamus. Cum igitur baptisma nobis a Salvatore „ datum sit in nomen Patris, & Filii, & Spiritus Sancti, „ consentaneam baptismati confessionem fidei, consentaneam „ etiam fidei glorificationem adhibemus, Spiritum Sanctum „ una cum Patre glorificantes; eo quod persuasum nobis „ sit, illum a natura divina non esse alienum. Neque enim eorumdem honorum esset particeps quod alienum „ esset secundum naturam. „ Accedat Basilii amicus Amphilo- „ chius, qui Cotelario interprete (4) hæc habet in Synodica Epistola: „ Oportet eo nos modo baptizare, quo edocti „ sumus, atque eo credere, quo fuimus baptizati; eo autem „ glorificare quo credimus. „ Ex quibus omnibus satis constat Gregorium Nyssenum loqui de doxologia, quæ tum baptismati, tum fidei professioni consentiat necesse est. Simul etiam, quod fusius a nobis est demonstratum, arguere licet eam fidei professionem, quæ vel parem cum Deo Angelis, vel

(1) Cap. XXVI. num. 68.

[1] Epist. CXXV. num. 3. Tom. III. pag. 216.

(3) Epist. CLIX. num. 2. pag. 248.

(4) Bibl. Vet. PP. noviss. Edit. Tom. VI. pag. 489.

vel cum his parem Spiritui Sancto cultum deferat (quem fane mendosa Justini lectio a Christianis deferri testatur) a stilo ejusdem Sancti Martyris, ac totius antiquitatis, quin & ab ipsa Ecclesiæ doctrina abhorrere.

Perperam igitur, aliquis objiciet, antiquissimi Patris testimonio utimur adversus hæreticos, qui cultum Angelis ab Ecclesia delatum rejiciunt. Sed nullum hinc omnino res nostra detrimentum capit. Nam boni Angeli, quemadmodum Justinus concedit, Filium Dei veluti *ducem sequuntur suum, eique similes facti sunt*, scilicet *participes*, ut ait Basilus (1), bonitatis Filii Dei, cui bonitas *natura* est. Hinc ergo sequitur honore dignos esse. Quare & Celsus Philosophus (2) ex eo quod una cum Deo Filium ejus colerent Christiani, consequens esse existimabat, ut non Deum solum, sed etiam ejus ministros colendos esse arbitrarentur: τὰς ὑπηρέτας αὐτῶν σεραπείεθαι. Hanc autem Ethnici hominis consecutionem Origenes non omnino rejicit, sed duo potissimum caveri jubet. 1. ut ministrorum Dei nomine Gabriel, Michael, ceteri si-ve Angeli si-ve Archangeli intelligantur, non autem desertores, ac principis hujus sæculi ministri, quos Dæmones appellamus; nec enim his ullum a Christianis obsequii genus adhibetur. 2. Etiam si de bonis Angelis sermo sit, petit Origenes, ut repurgetur significatio vocis hujus σεραπείεθαι, qua utitur Celsus; id inquam, petit, antequam suam ipse hac de re sententiam aperiat. Sed cum Philosophus Ethnicus ministros summi numinis constitueret malos Dæmones, qui a Gentibus adorantur; ab hac inquisitione sibi temperandum censuit, sed consequens esse negat, ut qui Deum colimus, illos cultu aliquo prosequamur, qui non Dei ministri a nobis habentur, sed inimici, ac perduelles. „Unum itaque „Deum, inquit, unum Filium ejus Verbum & imaginem, „quantum possumus, precibus & supplicationibus colimus. „ Sed idem Origenes lib. V. num. 4. de bonis Angelis verba

(1) Adversus Eunomium lib. III. num. 2. Operum Tom. I. pag. 274.

(2) Apud Origen. lib. VIII. num. 13. Operum Tom. I. pag. 751.

ba faciens docuerat „ modo illos ad cælum ascendere, ut „ offerant hominum preces, modo illuc delabi, ut unicui- „ que afferant quod ei Deus pro meritis conferri iussit. „ Et in lib. de Oratione num. 11. quam (1) utilis sit Angelo- rum apud Deum intercessio, tradit his verbis: „ Æstimandum „ est conjungi aliquando inspectores Deique ministros An- „ gelos, & presentes effici huic alicui oranti, ut in ea [im- „ petranda) conspirent, quæ postulaverit is qui orat. Sed „ & uniuscujusque Angelus ... Dei conditoris nostri divi- „ nitatem inspiciens, & iis, quæ petimus, quantum potest fieri „ collaborat. „ Cum autem æquum sit, ut ministris, qui sa- lutis nostræ patrocinium libentissime ac tanto cum studio sus- ciipiunt, ejus, quo digni sunt, honoris gratique animi præ- beamus argumenta, Origenes non obstat, quominus Chri- stiani dicantur eos *θεραπεύειν*, dummodo verbi hujus sensus repurgetur. Antiqua enim Ethnicorum Theologia hac præ- fertim voce (2) explicare consuevit illud honoris genus, quo viros afficiebant de re publica præclare meritos, dum vive- rent; eosque præ cæteris, qui honestam in bello pro pa- tria mortem obierant. Sed quamquam Deum summum, o- mnium parentem & regem distinguerent a Diis minorum gentium, a geniis ac semideis, his tamen, omnia confun- dentes, nulloque habito discrimine, simulacra, templa. ludos, sacrificia dicabant. Hæ sunt igitur maculæ; quæ si detergantur, Origeni videtur voce illa *θεραπεύειν* significari posse dilectionis & grati animi officia, quæ Dei ministris & nunciis Christiani præstant. Plura adderem, nisi cuique obvia essent quæ de hoc argumento scripserunt Theologi, & sacrarum litterarum interpretes. Bonum igitur atque utile est Sanctos Angelos suppliciter invocare, atque ad eorum opem auxi- liumque confugere, ut beneficia omnia a Deo per Jesum Chri- stum impetremus. Quod vero Justinum attinet, is profecto dum eximium eorum munus celebrat & sanctitatem, honore

V 2

illo,

(1) Oper Tom. I. pag. 213. & seq.

(2) Plato de Republ. apud Euseb. Præpar. Euang. lib. XIII. cap. XI. pag. 663.

illo, quem rei creatæ his nominibus deferri decet, omnino dignos habuisse dicendus est; nosque tacite hortari, ut ad eorum imitationem Jesum Christum *sequamur*, qui nobis *via, veritas, & vita* est.

I N D E X

Rerum & Auctorum præsertim veterum.

- Adriani Imp. mors non tranquilla . *pagina* 10.
 Ægypti Episcopi præter Alexandrinum . *p.* 59.
 Amphitheatrum Berytium *p.* 46. 47. Cremonense 43. Hiericuntinum 46. Lugdunense 43. Placentinum 43. Romanum Jul. Cæsaris, Statilii Tauri, Vespasiani & Titi . 44.
 Angeli quo cultus genere prosequendi ex Origene 154.
 Eorum cultus a Celso Judæis obiicitur . *p.* 138.
 Antonini Pii Epistola ad commune Asiæ declarat Adriani rescriptum . *p.* 134.
 Ascetarum abstinencia . *p.* 97.
 Augustales focii & Seviri Lugduni instituuntur . *p.* 42.
 M. Aurelius Antoninus *p.* 8. 29. 51.
 Sancti Basilii M. loca *p.* 109. 142. 148. 151. 154.
 Bullus (Georgius) perperam interpretatur Sancti Iustini M. testimonium . *p.* 134.
 Cataphryges hæretici se martyres habuisse gloriabantur . *p.* 18.
 Celsus Ethnicus Philosophus . *p.* 30. 32. 49. Ad Sancti Iustini locum videtur alludere . 136. Judæis cultum obicit Angelorum . 138.
 Cives Romani contra legem in crucem rapti . *p.* 99.
 Sanctus Clemens Romanus . *p.* 74.
 Clericus (Joannes) refellitur . *p.* 31. 33. 138.
 Sanctus Cyprianus *p.* 71. 127.
 Sanctus Cyprianus Martyr Antiochenus . *p.* 45.
 Sanctus Damasus R. P. non est auctor Doxologiæ . *p.* 151.
 Demetrius Alexandrinus Parœciarum totius Ægypti quomodo dicatur Episcopus . *p.* 58.
 Didymus Alexandrinus a Cl. Mingarellio illustratus . *p.* 110.
 151. V 3 Dio

Dio Cassius *p.* 39. 43. 44.

Sanctus Dionysius R. P. tres in Deo separatas Virtutes condemnat. *p.* 147.

Sanctus Dionysius Alexandrinus. *ibid.* & *p.* 149.

Dionysius Halicarnassæus explicatur. *p.* 33. 44.

Episcopis honor defertur ab Imperatoribus Ethnicis. *p.* 26.

Epistolæ Imperatorum inferebantur edictis Præfecti Prætorio. *p.* 20.

Eusebius Cæsariensis. *p.* 41. 46. 51. 58. 60. 95. 114. 119.

Faustinus Presbyter. *p.* 125.

Fragmentis SS. Patrum, quæ extant in catenis Græcis, parum fidendum. *p.* 140.

Gagnæus (Joannes) emendatur. *p.* 123.

Gallieni Imp. sanctiones pro Christianis. *p.* 26.

Sancti Gaudentii Brixienfis locus eximius. *p.* 112.

Grabius (Jo: Ernestus). Non eidem, sed Langio tribuenda interpretatio testimonii de cultu Angelorum apud Sanctum Justinum. *p.* 135.

Sanctus Gregorius Nazianzenus. *p.* 109.

Sanctus Gregorius Nyssenus *p.* 69. 113. ejus interpres emendatur. 152.

Glycerii Imp. constitutio edita a Cl. V. V. Balleriniis fratribus, & Eusebio Amort. *p.* 20.

Herodianus. *p.* 40.

Sanctus Hieronymus. *p.* 12. 45. 107. 113.

Sanctus Hilarius Pictaviensis. *p.* 10.

Sanctus Hippolytus Portuensis. *p.* 106.

Sanctus Ignatius Martyr ab Episcopis & Diaconis Asiæ invisitur, & viatico recreatur *p.* 54. ejusdem Acta. *p.* 9. 71.

Sanctus Jo. Chrysostomus *p.* 55. 106. 107. 113. 115. 116.

Fl. Josephus. *p.* 40. 46. 70.

Sanctus Irenæus Lugdunensis *p.* 7. 36. 37. 42. 74. 139. Apud se habebat codicem epistolæ Smyrnæorum ad Philadelphios. *p.* 91.

Sanctus Justinus Martyr & Philosophus Christianus *p.* 12. 13. 15. 17. 95. Ejus testimonium de cultu Angelorum vide-

videtur corruptum p. 131. 134. Idem est cum Justino quem Rusticus Pr. Urbis martyrio affecit. p. 142.

Juvenalis Poeta p. 41. 49.

Lactantius Firmianus p. 60.

Lampridius p. 45. 56.

Sanctus Leo M. p. 108.

Lexici Philosophici auctor exscribit commentaria Jo. Clerici p. 104. Falsam exhibet interpretationem Origenis 121. ejus mala fides 126.

Libanius Sophista p. 24.

Lucianus Samosatenus p. 31. 54. Cacodæmonas vocat Christianos 31.

Lucifer Calaritanus Episcopus p. 112.

Lugdunenses Martyres p. 34. 35. passim.

Lugdunensis conventus p. 39. 40. 41.

Marcosii hæretici in Galliam veniunt p. 49. eorum turpissimi errores 94.

Martialis Poeta p. 70.

Martyrum acta sincera magnum nobis ad morum sanctitatem incitamentum p. 4. Martyres dicebantur etiam qui inter diros cruciatus vitam non amiserant 126. Aurelius Cyrenius Martyr subscribit Epistolæ Serapionis adversus Cataphrygas 127.

Melito Sardenfis Episcopus. Liber ejus Apologeticus illustratur. p. 14. 19.

Sanctus Methodius Justinus M. testimonium exscribere videtur. p. 140.

Miltiadis Philosophi Christiani Apologia, & altera Quadrati Atheniensis argumentum persecutionis in Christianos. p. 22.

Minutius Felix. p. 72.

Miracula extra Ecclesiam Catholicam non fiunt, ex Sancto Irenæo p. 75. In actis Martyrum sinceris miracula non rara 42.

Nervus quid esset inter Martyrum tormenta, ab equuleo distinctum. p. 67. 68.

Novatiani de Trinitate locus explicatus a viris doctissimis p. 124. Orige-

Origenes *p.* 49. 115. 121. 122. 139. 140. ejus sententia de cultu Angelorum probat antiquitatem catholici dogmatis 154.

Sanctus Paulinus Aquilejensis Patriarcha *p.* 113.

Paulus Jurisconsultus, & Ulpianus *p.* 53. 63.

Paulus Samosatenus. Cujus jussu ab Antiochenæ Ecclesiæ ædibus ejectus. *p.* 25. 26.

Sanctus Phileas Thmuitarum Episcopus, & Martyr *p.* 68.

Philo Judæus queritur contra leges supplicia a Flacco adhibita in gentem suam *p.* 90.

Sanctus Phœbadius Episcopus Aginnensis *p.* 124.

Plinii Epistola ad Trajanum *p.* 9. 11.

Sanctus Polycarpus Smyrnæorum Episcopus *p.* 17. 18. Præclara ejus ante Martyrium Oratio *p.* 144.

Sanctus Proclus Episcopus Cyzicenus *p.* 41.

Prudentius Poeta Christianus præterit quasdam persecutiones *p.* 65.

Rufinus Aquilejensis *p.* 79. liberior interpret 99. Imitatur locum Sancti Irenæi 140.

Salvianus *p.* 49.

~~Secretum~~ quid esset apud Magistratus & Principes.

Senecæ locus eximius de Romani fori cruciatibus. *p.* 63.

L. Septimii Severi Imp. immanis in Christianos sævitia. *p.* 51.

Spanhemius (Fridericus) nimium extollit uti perspicuam Græbii interpretationem, & Langium perperam appellat hominem Pontificium *p.* 136.

Stadium a Græcis aliquando sumptum pro Amphitheatro. *p.* 45. 46.

Tacitus Cornelius *p.* 43. 48. 52. 53. 71.

Tertullianus *p.* 34. 43. 72. 107. 127.

Theodoretus *p.* 117. 123.

Sancti Thomæ Aquinatis præclara interpretatio in locum Apostoli contra Lexicographum *p.* 111.

Tollius (Jacobus). Ejus de Lactantio iniquior opinio expeditur *p.* 10.

Valerianus Imp. Christianis favet *p.* 26.

Vale-

Valesius (Henricus). *p.* 4. 19. 23. 24. 49. 51. 55. 57. 60.
65. 69.

Verbum Dei ex antiquorum Patrum sententia hominibus
apparebat : hac Ariani abutebantur *p.* 139.

Viennensis urbs quomodo & quando Metropolis *p.* 51. San-
ctus nomine, Diaconus Ecclesiæ Viennensis distinctæ a
Lugdunensi . 57.

Woog (Carolus Christianus) vindicat Encyclicam Presb. A-
chaia *p.* 92.

Sanctus Zeno Veronensis *p.* 45.

INDICULUS VOCUM GRÆCARUM.

- Α'δελφοί . Episcopi non fideles p. 60. 61.
 Α'πό Βιέννης . Sanctus, Diaconus Ecclesiæ Viennensis . p. 57.
 Α'ποτυμπανιθῆναι . Sæpius accipitur pro tormentis, quæ mor-
 tem afferre solent . p. 85. 86.
 Α'ρχιζάτης . στρατηγός . Christus Dei Filius p. 139.
 Α'ρχοντες κοσμικοί . Imperatores p. 22.
 Βασανιστήριον ξύλον . Equuleus p. 65. κολαστήριον . nervus 65. 67.
 Διατάγματα . Edicta Imperatorum p. 19. 20.
 Δόξα . δοξάζειν . Glorificatio . Glorificare p. 152. 153.
 Δύναμις τοῦ πατρὸς . δύναμις λογική . Verbum divinum p.
 145. 146. Δύναμις pro hypostasi 147. 148.
 Δύναμις ἀγιαστική . Spiritus Sanctus a Sancto Basilio dicitur
 p. 148.
 Ἐξουσία . Magistratus p. 47. Emendatur locus Origenis 49.
 Ἐπισκοπή . Primatus, sive jus Metropoliticum p. 58. 59.
 Θέατρον κυνηγέσιον . Amphiteatrum p. 44. 45. 46. 47.
 Ὁ θεός . Futilis observatio Arianorum p. 115. 116.
 Πανήγυρις ἢ ἐορτή . Populorum conventus & spectacula .
 p. 40.
 Προφητική δύναμις . Spiritus Sanctus p. 143.
 Σέβειν ἢ προσκυνεῖν . olim synonyma p. 149. 150.
 Στρατηγός . στρατός . In compendiariis notis confunduntur .
 p. 138. 139.
 Τήγανον . Sartago . idem ac fella ferrea incensa p. 69. 70.
 Φιλονεικίας ἐργάτας . Rixarum auctores quo sensu appellet
 Christianos Melito Sardenis . p. 19.
 Ψηφίσματα . Decreta Urbium Græcarum p. 20.
 Θεραπεύειν . Honor Sanctis Angelis impensus . p. 154. 155.
 V. p. 148.

Vidit D. Philippus Maria Toselli Clericus Regularis S. Pauli, & in Ecclesia Metropolitana Bononiæ Pœnitentiarius pro Eminentissimo, & Reverendissimo Domino D. Andrea Cardinali Joannetti, Ordinis S. Benedicti, Congregationis Camaldulensis, Archiepiscopo Bononiæ, et S. R. I. Principe.

Die 15. Decembris 1778.

Videat & referat pro S. O. utrumque opus Reverendissimus P. Abbas Generalis D. Aloysius Mingarelli publicus linguæ seu eloquentiæ Græcæ in hac Universitate Professor, ac S. O. ordinarius Revisor.

F. Petrus Paulus Salvatori Inquisit. Gen. S. O. Bonon.

NOVIT Deus (inquit alicubi Augustinus) quemadmodum malis bene utatur: potentius autem, & melius judicat esse (ut idem alibi ait) etiam de malis bene facere, quam mala esse non sinere. Nihil igitur mirum si nostra etiam permisit ætate, ut mali, impiive scriptores exitialia scripta promulgarent. Quoniam vero nobiscum usque ad consummationem seculi futurum se esse pollicitus fuit, nunquam patietur, ut probi homines doctique desint, qui noxios libros impugnent, atque orthodoxæ fidei dogmata validissime defendant. Universam nuper Febronius magno scandalo affecerat Europam: sed strenue statim a plurimis confutatus, se se ipse tandem egregie refellit, palinodiam sponte canens publicam, ac perdoctam, cujus in Ecclesiasticis Annalibus memoria nunquam interibit: adeo ut multo utilior in posterum futurus sit Febronius resipiscens, ac se se ipse reprehendens, quam perniciosus fuerit Febronius errans, declamans, delirans. Voltærius quoque, alique pseudophilosophi detestanda opera diffeminare conati sunt. At quam multi illos doctissime impugnarunt, quorum libros, nisi illi desipuissent, non haberemus. Alius nunc athleta in arenam descendit, Franciscus Florius Sanctæ Utinensis Ecclesiæ Præpositus, & Vicarius.

rius, vir excellenti ingenio, singulari probitate, eximiaque doctrina. Tres illius libellos jussu Reverendissimi Inquisitoris attente, maximeque cum voluptate legi, tutoque edi posse existimo, atque adeo perutilem fore illorum editionem reor: nam in his & Martyrum Lugdunensium Acta strenue vindicantur, & Voltæriani cujusdam lexi impium capitulum egregie refellitur, & celebris quidam Justin Martyris locus ingeniose, erudite, modeste illustratur, atque emendatur.

Dabam Bononiæ in nostra Canonica S. Salvatoris, Calendis Januarii, Anno Domini M. DCC. LXXIX.

D. Joannes Aloysius Mingarelli Abbas Generalis &c.

Die 8. Februarii 1779.

Attenta superscripta attestatione

Imprimatur.

Fr. P. P. Salvatori Inquisit. Gener. S. O. Bononiæ.

*Pag. 43. lin. 27. lege = extinctæ Societatis Jesu olim
Presbyter.*

Florio, Francesco

De Martyribus Lugdunensibus Dissertatio

Bononia 1779

4 H.eccl. 295 d

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10004521-1